

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA CENİN VE ÇOCUK HAKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA SAVAŞ

TEZ DANIŐMANI
PROF. DR. AHMET AYDIN

BİLECİK, 2026

10612611

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA CENİN VE ÇOCUK HAKLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA SAVAŞ

TEZ DANIŐMANI
PROF. DR. AHMET AYDIN

BİLECİK, 2026

10612611

BEYAN

“İslâm Hukukunda Cenin ve Çocuk Hakları” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukukî sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın,			
Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	✓
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü	Proje Numarası		
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		

Büşra SAVAŞ

.../.../2026

İmza

.....

ÖN SÖZ

İslâm dini insanı diğer varlıklardan üstün tutmuş gerek maddi gerekse manevi haklarını koruma altına alan ilkeler ortaya koyarak, onun bireysel ve toplumsal hayatını düzenlemiştir. Kur'ân ve sünnette bireyin dünyaya gelmeden önce başlayan ve hayatının her aşamasında haklarını teminat altına alan kapsamlı bir sistem sunulmaktadır. Cenin ve çocuk hakları da bu sistem içerisinde yer alan en önemli yapı taşlarından biri olup, Allah'ın insana verdiği değeri göstermektedir. Cenin, henüz dünyaya gelmemiş olmasına rağmen İslâm dini onu canlı bir varlık olarak kabul eder ve sınırlı da olsa bazı haklarını koruma altına alır. Gerek âyetlerde gerekse Peygamberimiz'in (s.a.v) uygulamalarında cenine ve çocuklara tanınan haklar şiddetle vurgulanmaktadır. İslâm hukuku cenin ve çocukların haklarını koruma altına alarak gerek ebeveynlere gerekse topluma çeşitli sorumluluklar getirmiştir. Bu anlamda çocuk yalnızca ebeveynlerin sorumluluğunda olan bir varlık değil, Allah'ın bir emanetidir.

Çalışmamızda İslâm hukuku açısından cenin ve çocuk hakları kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Geleceğimizi oluşturan çocukların gerek maddi gerekse manevi olarak sahip olduğu haklar İslâm hukukunun ana kaynakları olan Kur'ân ve sünnetten yola çıkılarak açıklanacaktır. Hem aile içinde hem de yaşadığı toplumda birçok hakka sahip olan çocuk temelde bakım, beslenme, barınma, korunma gibi haklara sahip olmakla birlikte, sevgi görme, eşit muamele ve oyun oynama gibi psikolojik olarak gelişimini etkileyecek haklara da sahiptir. Toplumun ve milletin geleceğini oluşturan çocukların inanç ve medeniyet değerleri ekseninde yetiştirilmesi gerekir. Bu nedenle çocuğun beden ve ruhen sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi temelde ebeveynlerin olmak üzere toplumun da sorumluluğundadır.

Lisansüstü eğitimim boyunca ve bu çalışmamızın başlangıcından sonucuna kadar samimiyeti, bilgi ve tecrübeleriyle desteğini esirgemeyen çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Ahmet AYDIN'a çok teşekkür ederim. Lisansüstü eğitimim boyunca yardım ve anlayışlarıyla destek olan Doç. Dr. Bayram DEMİR hocama teşekkürü borç bilirim. Hayatımın her anında yanımda olup beni destekleyen kıymetli aileme ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

Büşra SAVAŞ

2026

ÖZET

İSLÂM HUKUKUNDA CENİN VE ÇOCUK HAKLARI

İslâm hukuku, insan hayatını anne rahmine düştüğü ilk andan itibaren kutsal bir varlık olarak kabul eder. Bu anlayış doğrultusunda zarurat-ı hamse olarak insanın canı, malı, dini, nesli ve aklını korumayı esas alır. Çalışmamızda İslâm hukukunda cenin ve çocuklara tanınan haklar ele alınarak, bireyin henüz dünyaya gelmeden önce sahip olduğu hukukî statü ve haklardan başlayarak çocuğa tanınan kişisel ve sosyal haklar Kur’ân ve sünnetten hareketle ele alınacaktır.

“İslâm Hukuku’nda Cenin ve Çocuk Hakları”nı konu edinen bu tez; giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş kısmında konuya ön hazırlık olması amacıyla araştırmanın konusuna, önemine, amacına, kapsam ve metoduna yer verilerek izah edilmiştir.

Birinci bölümde, konunun kavramsal tanımlamalarına ve cenin başlığına yer verilmiştir. Ceninin geçirdiği evreler Kur’ân ve sünnet ışığında ve tıp ilminde olmak üzere açıklanmıştır. Bu kavram ve tanımlamalar çalışmamızın temelini oluşturmak için önemli bir destek niteliğindedir. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise, doğum öncesinde ve sonrasında olmak üzere çocuğa tanınan kişisel ve sosyal haklar ele alınmış, bu haklar İslâm Hukuku’nun temel kaynakları olan Kur’ân ve sünnetten hareketle ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise, elde ettiğimiz bulguları özetlenerek, İslâm hukukuna göre cenin ve çocuk haklarına ilişkin temel ilkeler maddeler halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Hak, Hukuk, Cenin, Çocuk.

ABSTRACT

FETUS AND CHILD RIGHTS IN ISLAMIC LAW

Islamic law considers human life sacred from the very moment it is conceived in the mother's womb. In line with this understanding, it adopts the protection of the five essential values life, property, religion, lineage, and intellect—as its fundamental principle. This study examines the rights granted to the fetus and the child within the framework of Islamic law. Beginning with the legal status and rights that a person possesses before birth, it explores the personal and social rights recognized for children based on the Qur'an and the Sunnah.

The thesis titled “The Rights of the Fetus and the Child in Islamic Law” consists of an introduction, two main chapters, and a conclusion. The introduction discusses the subject, significance, aim, scope, and methodology of the research. The first chapter focuses on conceptual definitions and the notion of the fetus (*janīn*), explaining its developmental stages in light of both Islamic sources and medical science. These conceptual foundations provide the theoretical basis for the study.

The second chapter addresses the personal and social rights granted to the child both before and after birth, analyzed in reference to the primary sources of Islamic law—the Qur'an and the Sunnah. The conclusion summarizes the main findings and presents the fundamental principles related to the rights of the fetus and the child in Islamic law in a concise, systematic manner.

Keywords: Fiqh, Islamic Law, Rights, Fetus, Child.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	1
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

CENİN VE ÇOCUK HAKLARI KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Ceninin Tanımı ve Geçirdiği Evreler	5
1.1. Nutfe	7
1.2. Alaka	8
1.3. Mudğa	9
1.4. Kemiklerin Yaratılması.....	12
1.5. Kemiklere Et Giydirilmesi.....	13
1.6. Cenine Ruh Üflenmesi.....	14
2. Fıkıhta Cenin	19
2.1. Hanefîlerde Cenin	19
2.2. Şafiîlerde Cenin	20
2.3. Mâlikîlerde Cenin	20
2.4. Hanbelîlerde Cenin	21
3. Tıp İlminde Cenin	21
4. Çocuğun Tanımı ve Kur'ân'da Çocuk İçin Kullanılan Kavramlar	24
5. İslâm Hukuku ve Medeni Hukukta Çocuk.....	33

6. Hak Kavramı	36
7. Çocuk Hakları Kavramı	39
7.1. Cahiliye Döneminde Çocuk Hakları	40
7.2. Batı'da Çocuk Hakları	40

İKİNCİ BÖLÜM

CENİN VE ÇOCUK HAKLARI

1. Hamilelik Süreci Haklar (Cenin Hakları).....	42
1.1. Yaşam Hakkı.....	42
1.2. Nesep Hakkı.....	43
1.3. Miras Hakkı	44
1.4. Vakıf Hakkı.....	46
1.5. Vasiyet Hakkı.....	47
1.6. Şu'fa Hakkı	48
2. Doğum Sonrası Haklar (Çocuk Hakları).....	49
2.1. Yaşam Hakkı.....	49
2.2. Süt Emme Hakkı	51
2.3. Güzel İsim Koyma Hakkı	56
2.4. Nesep Hakkı.....	58
2.5. Hidâne (Terbiye, Bakım) Hakkı	60
2.6. Sünnet Olma Hakkı (Hitân)	67
2.7. Miras Hakkı	68
2.8. Nafaka Hakkı	74
2.9. Eşit Muamele Hakkı	75
2.10. Eğitim Hakkı.....	78
2.11. Güvenlik ve Koruma Hakkı	86
2.12. Oyun Hakkı.....	89

2.13. Sportif Faaliyetlerde Bulunma Hakkı	90
3. Yetim Çocukların Hakları	95
3.1. Koruyup Gözetmek	96
3.2. İyi Muamelede Bulunmak.....	97
3.3. Malının Korunması	99
4. Peygamberimiz (s.a.v)'in Çocuklara Karşı Diğer Uygulamaları	102
4.1. İlk Telkin/Ezan Okuma.....	102
4.2. Tahnîk	103
.3. Akika Kurbanı Kesmek.....	105
SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA	112

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

- Şekil 1.1.** Döllenmiş yumurtanın bölünme ile çoğalması, rahim kanalına ilerlemekte ve rahim duvarına yapışmaktadır. Tıpta “Implantation (implantasyon)” terimi ile ifade edilen bu durum embrioyu yani rahime atılmış olan alaka safhasını göstermektedir. 9
- Şekil 1.2.** Mudğanın (embriyo) başlangıçtaki görüntüsü bir çiğnemlik ete benzemektedir. ... 10
- Şekil 1.3.** Mudğanın (embriyonun) şekli belli olmaya başlamış görüntüsü..... 12
- Şekil 1.4.** 7.haftanın sonunda kemikleri oluşmaya başlayan, boyu 9-11 mm olan cenin görüntüsü 13
- Şekil 1.5.** 9 haftalık cenin görüntüsü..... 14
- Şekil 1.6.** Anne karnındaki bebeğin gelişim süreci..... 23

KISALTMALAR LİSTESİ

Age: Adı Geçen Eser

Agm: Adı Geçen Makale/Metin

Agt: Adı Geçen Tez

B.: İbn, Bin

Bkz.: Bakınız

Bs.: Baskı

C.: Cilt

Çev.: Çeviri

D.İ.B.: Diyanet İşleri Başkanlığı

H.: Hazreti

Md.: Madde

M.Ü.: Marmara Üniversitesi

S.: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı

Thk.: Tahkik eden

TMK: Türk Medeni Kanunu

Ts.: Tarihsiz

Tsh.: Tashih Eden

Vb: Ve Benzeri

Vd.: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm 'de yaratılmışların en şerefli¹ olarak nitelediği insanı diğer canlılardan farklı olarak çeşitli nimetler vermiş, onu akıl ve irade nimetiyle donatarak insana özgü olan haklara muhatap kılmıştır.² Bu hakların bir kısmı insan daha anne rahmindeyken ortaya çıkmakta, bazıları ise doğumla birlikte fiilen kazanılmaktadır. İslâm hukukunda cenin ve çocuk kavramı etrafında şekillenen bu haklar, insan hayatının dokunulmazlığına verilen değerlerin erken dönemlerden itibaren sistematik bir biçimde korunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda İslâm hukukunda cenin ve çocuk haklarının incelenmesi hem insan onurunun nasıl temellendirildiğini hem de İslâm hukuk düşüncesinin bireyi nasıl merkeze aldığını anlamak açısından önem teşkil etmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Sınırları

Bu araştırmanın temel amacı, İslâm hukukunda cenin ve çocuk haklarının mahiyetini, kapsamını ve hukukî koruma mekanizmalarını klasik ve modern kaynaklar ışığında incelemektir. İslâm hukuku, insan hayatını anne rahmine düştüğü andan itibaren kutsal bir varlık olarak kabul eder ve bu anlayış doğrultusunda bireyin doğum öncesi ve doğum sonrası haklarını koruma altına alır. Bu çalışma, söz konusu hakların hangi delillere dayandığını, hangi ölçütlerle sınırlandırıldığını ve tarihsel süreçte nasıl yorumlandığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda İslâm dininin temel kaynakları olan Kur'ân ve sünnetten yola çıkarak cenin ve çocuk haklarına dair âyet ve hadisler incelenecek, yer yer Medeni hukuk ile kıyas yapılacak ve fikhî mezhepler arası görüşler bildirilerek açıklanacaktır. Bu sayede günümüzde cenin ve çocuk haklarının daha iyi anlaşılması ve bu hakların korunmasına yönelik güncel bir bakış açısı sunulması hedeflenmektedir.

Araştırmanın bir diğer amacı, İslâm hukukunda insanın korunmasını esas alan zarûrât-ı hamse çerçevesinde “neslin korunması” ilkesinin cenin ve çocuk haklarına nasıl yansıdığını tespit etmektir. Bu bağlamda, klasik fıkıh eserlerinde yer alan hükümler ile çağdaş İslâm hukukçularının görüşleri birlikte ele alınarak hem tarihî hem de teorik bir çerçeve oluşturulacaktır. Araştırma, ceninin yaşam, miras, nesep ve şuf'a hakkına dair hükümlerin

¹ Kur'ân-ı Kerîm. İsrâ Sûresi, 17/70.

² Salim, Öğüt (1994). “Ef'âl-i mükellefin”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 10, s. 452.

ortaya konulmasına hedeflemekle birlikte; çocuğun doğum sonrası dönemde sahip olduğu yaşama, eğitim, bakım, nafaka, velâyet ve oyun oynama gibi temel haklarını da kapsamaktadır. Böylece yapmış olduğumuz çalışma, İslâm hukukunda bireyin doğumdan önce başlayan ve çocukluk dönemi boyunca devam eden hukukî statüsünü bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Yapmış olduğumuz çalışmanın sınırlarını belirlemek amacıyla, konu yalnızca İslâm hukuku açısından ele alınacaktır. Bu doğrultuda çalışmamız, Batı hukuk sistemlerinde çocuk haklarının tarihsel gelişimine yalnızca karşılaştırma amacıyla kısaca değinecek ancak ayrıntılı bir mukayeseye girilmeyecektir. Aynı şekilde sosyolojik, psikolojik veya pedagojik açıdan çocuk hakları tartışmaları, araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Çalışmanın sınırlarını belirleyen bir diğer etken, kaynak seçimiyle ilgilidir. İnceleme, başta Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet olmak üzere, klâsik dönem İslâm hukukçularının (özellikle Şâfiî, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî ekollerine mensup fakihlerin) eserleriyle sınırlı tutulmuş; çağdaş İslâm hukuku çalışmaları ise destekleyici nitelikte kullanılmıştır.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde henüz dünyaya gelmemiş, anne karnında var olan ceninin tanımı, Kur'ân-ı Kerîm'de insanın yaratılış aşamalarıyla ilgili olarak verilen hükümleri ve günümüz tıp ilmine göre ceninin oluşum evreleri, çocuğun tanımı, Kur'ân'da çocuk yerine kullanılan ifadeleri, İslâm hukuku ve Medeni hukuka göre çocuk tanımı ve hak kavramları açıklanacaktır. İkinci bölümde ise cenin ve çocuk hakları açıklanacaktır. Çalışmamızda İslâm hukukunun temel kaynakları olan Kur'ân ve sünnette zikredilen haklar anlatılacak ve bu haklar çerçevesinde fikhî görüşlere yer verilecektir. Ayrıca Medeni hukuk ile de kıyaslamalar yapılması amaçlanmaktadır. Araştırmamız, İslâm hukukunun dinamik ve insana değer atfeden yapısının, modern dönemde çocuk hakları alanındaki evrensel ilkelerle örtüşen yönlerini ortaya koymayı hedeflemekte; böylece hem akademik hem de pratik düzeyde katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Kaynakları ve Literatür Değerlendirmesi

Bu tez çalışmasında öncelikli olarak konunun daha iyi anlaşılması için tanım ve kavramlara yer verilmiştir. Konuyla ilgili yazılmış eserler sistemli bir biçimde taranmış ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Kavramların tanımı yapılırken İbn Manzûr'un (ö. Malkitabı ve Ragıp el-İsfahânî'nin (ö. 425/1033) *el-Müfredât* adlı eseri, İbn Manzûr'un (ö.

711/1311) Lisânü'l-Arab adlı eseri ile Türkiye Diyanet Vakfı'nın İslâm Ansiklopedisi'nden faydalanılmıştır.

Çalışmamızın temelini, İslâm hukukunun ana kaynakları olan Kur'ân-ı Kerim ayetleri ve sünnet oluşturmakta; cenin ve çocuk haklarına dair ilk çerçeve âyet ve hadislerde yer alan hükümlerden çıkarılmaktadır. Bununla birlikte âyet ve hadislerin açıklanması, mezhepsel farkların ortaya konulması açısından ilk dönem klasik fıkıh eserlerinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda özellikle mezhepler özelinde İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) *el-Umm* eserinden, Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî'nin (ö. 438/1090) *el-Mebsût* isimli kitabından, İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) *el-Muğnî* eserinden, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî'nin (ö. 587/1191) *kaâiu's-Sanâî* ve Ahmed el-Üsrûşenî'nin (ö. 632/1235) çocuk haklarına dair müstakil bir eser olan *Ahkâmu's-Sığâr* isimli eserinden yararlanılmıştır. İslâm hukûkunda cenin ve çocuk haklarına dair günümüzdeki değerlendirmelerini ortaya koyabilmek amacıyla Orhan Çeker'in *İslâm Hukukunda Çocuk* adlı eseri, Muhammed Ali el-Bâr'ın *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Tıbbâ Göre İnsanın Yaratılışı* ve Ülfet Görgülü'nün *Fıkıhta Cenin Hukuku* ile *İnsan Genomuna Müdahale Etik Tartışmalar Fıkhi Yaklaşımlar* isimli eserlerine ve günümüze ait akademik makaleler, uluslararası çocuk hakları belgeleri (özellikle BM Çocuk Hakları Sözleşmesi) cenin ve çocuk haklarına dair yorumlar içeren güncel akademik çalışmalara da başvuru yapılmıştır.

Araştırmamızda İslâm hukûkunda cenin ve çocuklarına yönelik klasik fıkıh literatürü ile çağdaş hukukî tartışmalar incelenmiştir. Çalışmamızın temel kaynaklarını Kur'ân-ı Kerîm, hadis kitapları, fıkıh usulü ve fûru' literatürü, mezhep imamlarının içtihatları ve temel fıkıh eserleri ile tanımlamaları yapmak için fıkhi sözlükler oluşturmaktadır. Hanefî mezhebi başta olmak üzere Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerinin konuya dair görüşleri ele alınmış, benzerlikleri ve birbirlerinden ayrıldıkları yönleri değerlendirilmiştir. Bununla birlikte akademik makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri, sempozyum bildirileri ve pozitif hukuk sisteminde yer alan çocuk haklarıyla ilgili düzenlemelerden faydalanılmıştır. Klasik fıkıh literatürü ile modern çalışmaları birlikte analiz ederek İslam hukukunun konuya ilişkin metodolojik yaklaşımını, fıkıh usûlü çerçevesinde sistematik bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu tespitler doğrultusunda yapmış olduğumuz araştırmanın, mevcut literatürde henüz bütüncül biçimde ele alınmamış olan boşluğa katkı sunması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CENİN VE ÇOCUK HAKLARI KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Ceninin Tanımı ve Geçirdiği Evreler

Cenin kelimesi Arapça “جَنِّ” fiilinden türemiş olup, “örtmek, örtünmek, gizlemek, gizlenmek” gibi anlamlara gelir. Henüz dünyaya gelmemiş olan, doğum zamanına kadar anne karnında gizlenmiş olan bebeğe de cenin denmiştir. Çoğulu ecinne ve ecnûn’dur.³ İslâm hukukunda cenin, anne karnındaki çocuk anlamındadır.⁴ Üsrûşenî’ye (ö. 632/1235) göre cenin, anne rahminde nutfenin (menin) tutunmasıyla başlayıp doğuma kadar devam eden süreci ifade etmektedir. Bu bağlamda cenin, henüz dış dünyayla tanışmamış, anne karnında gelişmekte olan canlıdır.⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de cenin kelimesi çoğul haliyle anne karnındaki çocuklar ifadesiyle yer almaktadır. “*O sizi topraktan var ederken de annelerinizin karınlarında cenin olarak bulunduğunuz dönemi en iyi şekilde bilendir.*”⁶

Hadislerde de cenin ifadesi anne karnındaki çocuk için kullanılmıştır. Konuyla ilgili Müslim’de yer alan rivâyete göre peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*Her birinizin yaratılışı annesinin rahminde kırk gün nutfe olarak başlar. Ardından kırk gün alaka, daha sonra kırk gün mudğa safhası gelir. Sonrasında Allah bir meleği görevlendirir; melek ruhu üfler ve o kişinin rızkını, ömrünü, amellerini ve mutlu mu bedbaht mı olacağını kayda geçirir.*”⁷

³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî (2004). *Lisânu'l arab*, Beyrut: Dâru Sâdir, c. 3, s. 217; Râgıb el-İsfahânî Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal (2012). *el-Müfredât (Kur'an Kavramları Sözlüğü)*, (Çev.) Abdülbaki Güneş & Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayıncılık, s. 243; Mustafa Uzunpostalcı (1993). “Cenin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 7, s. 369; ez-Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ (1994). *Tâcu'l-Arûs min Cevahiri'l Kâmûs*, (Çev.) Ali Şîrî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, c. 18, s. 114.

⁴ Mehmet Erdoğan (2010). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, s. 71.

⁵ Muhammed b. Mahmud el-Üsrûşenî (1984). *Ahkâmu's-Sığâr İslam Hukukunda Çocuklarla İlgili Hükümler*, (Çev.) İbrahim Canan, İstanbul: Cihan Yayınları, s. 360.

⁶ *Kur'ân-ı Kerîm*. Necm Sûresi, 53/32.

⁷ Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6, Müslim, Kader 1.

Kur'ân'da ceninin oluşum ve gelişim süreci çeşitli safhalar üzerinden açıklanmıştır. İlgili âyetler birlikte değerlendirildiğinde, ceninin anne rahmindeki gelişiminin kademeli⁸ ve birbirini takip eden bir süreç olarak tasvir edildiği görülmektedir.

Konuyla ilgili olarak Hac Sûresi 5. âyette “*Ey insanlar! Dirilişten kuşkuya düşüyorsanız şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, ardından alakadan ve daha sonra kimi şekillenmiş kimi henüz şekillenmemiş bir et parçasından yarattık. Bu, size gücümüzü göstermek içindir. Biz dilediğimizi belirlenmiş bir vakte kadar rahimlerde tutar, sonra da sizi çocuk olarak dünyaya getiririz...*”⁹ buyrulurken, insanın topraktan başlayan yaratılışının; nutfe, alaka ve şekli belirsiz mudğa evreleri üzerinden ilerleyen bir düzen içinde gerçekleştiği ifade edilmektedir.

Mü'minûn Sûresi'nde ise bu süreç daha ayrıntılı biçimde tasvir edilmiştir. Nutfenin rahimde sağlam bir karargâhta yerleşmesi, ardından alakaya dönüşmesi, mudğa safhasına ulaşması, kemik yapısının oluşması ve kemiklerin etle kaplanması gibi ardışık merhaleler, ceninin anne rahmindeki gelişiminin sistematik niteliğini ortaya koymaktadır. Son aşamada insanın bambaşka bir yaratılışa dönüştürülmesi ise ceninin artık bağımsız bir varlık olma potansiyeline ulaştığını ifade etmektedir.¹⁰

Mü'min Sûresi'nde ise ceninin nutfe ve alaka merhaleleri hatırlatılarak insanın yalnızca yaratılış aşamalarına değil, doğum, büyüme, olgunluk ve yaşlılık gibi hayatın tüm evrelerine vurgu yapmaktadır: “*İnsanı önce topraktan, sonra döllenmiş yumurta hâlinde nutfeden, ardından alakadan yaratan; onu bebek olarak dünyaya çıkararak ve güçlü çağlarına erişene kadar, sonra yaşlılık dönemine gelinceye kadar varlığını sürdüren O'dur. Bazılarınız bu süreçte daha erken vefat eder; her insan belirlenmiş bir süre için yaşamaktadır. Umulur ki bu olaylar üzerinde düşünürsünüz.*”¹¹

İnsanın yaratılışı ile ilgili âyetleri genel olarak incelediğimizde; nutfe, alaka, mudğa, kemiklerin yaratılması, etlerin giydirilmesi ve ruhun üflenmesi olarak aşamalardan geçtiğini görürüz.

⁸ Bkz. Kur'ân-ı Kerim. Nuh Sûresi, 71/13-14. “*Nasıl olur da Allah'ın azametinden çekinmiyorsunuz? Oysaki O, sizleri aşama aşama yarattı.*”

⁹ Kur'ân-ı Kerim. Hac Sûresi, 22/5.

¹⁰ Kur'ân-ı Kerim. Mü'minûn Sûresi, 23/12-14.

¹¹ Kur'ân-ı Kerim. Mü'min Sûresi, 40/67.

1.1. Nutfe

Kur'ân-ı Kerîm'de yaratılışın ilk aşaması nutfe olarak ifade edilmiştir. Nutfe (نُطْفَة) kelimesi Arapça نطف filinden türemiş olup saf su, öz su, erkeğin menisi, kapta kalan az su, sperm, deniz gibi anlamlara gelir. Çoğulu ise نُطْفٌ ve نِطَافٌ olarak gelmektedir.¹² Klasik kaynaklarda da bir kap içerisinde az olarak bulunun su ve erkeğin menisi olarak tanımlanmıştır.¹³

Nutfe, Kur'ân'da toplamda on iki âyette yer almaktadır.¹⁴ Bunlardan bazılarında şöyle buyrulmaktadır:

“O dökülen meniden bir damlacık (sperm) değil miydi?”¹⁵

“Allah sizi öncelikli olarak topraktan, sonra bir damla su olan nutfeden yarattı. Sonrasında sizi birbirinize (erkek-dişi olarak) eş kıldı. Bir dişinin gebe kalması veya doğurması O'nun bilgisi dahilindedir. Kendisine ömür verilenin ömrünün uzun olması veya kısa tutulması da şüphe yok ki kitaptadır. Doğrusu bunlar Allah için kolaydır.”¹⁶

“Rahme düştüğü andan itibaren nutfeden (embriyodan), erkek ve dişi olmak üzere iki cinsi yaratan da Allah'tır.”¹⁷

Âyetlerde yer alan ifadelerden hareketle nutfe; erkek nutfesi, kadın nutfesi ve emşâc (karışım) nutfesi olarak üç kısma ayrılmaktadır. Erkekten gelen nutfeye eril nutfe, kadından gelen yumurtaya dişil nutfe, sperm ve spermin döllendiği yumurtaya ise emşâc nutfe denmektedir.¹⁸

¹² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. 14, s. 288; Zebîdî, *Tâcû'l-Arûs*, c. 24, s. 419-420; İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 1065.

¹³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (2001). *Câmiu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-Fikr, c. 17, s. 12; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (1988). *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, c. 12, s. 6.

¹⁴ Bkz. *Kur'ân-ı Kerim*. Nahl 16/4; Kehf 18/37; Hac 22/5; Mü'minûn 23/13-14; Fâtır 35/11; Yasin 36/77; Mü'min 40/67; Necm 53/46; Kıyamet 75/37; İnsan 76/2; Abese 80/19.

¹⁵ *Kur'ân-ı Kerim*. Kıyamet Sûresi, 75/37.

¹⁶ *Kur'ân-ı Kerim*. Fâtır Sûresi, 35/11.

¹⁷ *Kur'ân-ı Kerim*. Necm Sûresi, 53/45-46.

¹⁸ Muhammed Ali el-Bâr (1991). *Kur'ân-ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı* (Çev.) Abdülvehhab Öztürk, Ankara: TDV Yayınları, s. 37; 77-82.

Necm Suresi'nde de “Doğrusu biz insanı katışık bir nutfeden yarattık; bu sebeple onu imtihan edelim diye işitici ve görür kıldık.”¹⁹ buyrulurak insanın yaratılışının kaynağının katışık nutfe olduğu bildirilmektedir. Bu nutfe, emşâc nutfedir ki, bu yalnızca erkeğin suyu değil hem anneden hem de babadan gelen kromozomlardır. Yani erkeğin spermi ile kadının yumurtasının döllenmesiyle oluşur. Yine Kur’ân-ı Kerîm’in “sonra onu sağlam bir karargâhta (anne rahminde) nutfe haline getirdik”²⁰ ifadesi nutfenin döllenmiş bir hücre olduğunu gösterir. Peygamberimize insan neyden yaratılır sorusu sorulduğunda “Anne ve babanın nutfeleri birleşerek cenini oluşturur.”²¹ cevabını vermesi de zikredilen âyeti desteklemektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de نُطْفَةٌ اَمْشَاجٌ (karışmış nutfe) olarak zikredilen bu hücre, günümüz tıp biliminde zigot olarak ifade edilir. Sperm ve yumurta rahim ağzında fallop tüpü içinde bir araya geldiğinde döllenme oluşur.

1.2. Alaka

Kelime olarak alaka (عَلَقَةٌ), ‘yapışan, tutunan, asılı kalan’ ve aynı zamanda ‘donmuş kan, pıhtı’ anlamlarına gelir.²² Tıp biliminde döllenmiş yumurta oluşumundan sonraki aşama olarak adlandırılan alaka, döllenmiş yumurtanın rahime yapışıp tutunmasıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de nutfenin ardından gelen aşamanın alaka olduğu bildirilir ve altı âyette geçmektedir.²³ Nitekim Mü’minûn Sûresi 14. âyette; “ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَاقَةً” yani “Sonra o nutfeyi (döllenmiş yumurta) alaka (rahimde hukukî asılıp beslenen embriyo) yaptık”²⁴ buyrulmaktadır.

Döllenmiş yumurta bölünmeye başlar. Kırk saatte dörde, seksen saatte otuz ikiye bölünür. Yaklaşık beşinci günde de dut şeklini alır. Bu haline morulla denir.²⁵ Rahim duvarına yapışan embriyo Kur’ân-ı Kerîm’in ifadesiyle alaka safhasına karşılık gelmektedir. İlk dönem müfessirlerin çoğu alaka kelimesine “kan pıhtısı, katı kan, donmuş kan” gibi anlamlar

¹⁹ Kur’ân-ı Kerîm. İnsan Sûresi, 76/2.

²⁰ Kur’ân-ı Kerîm. Mü’minûn Sûresi, 23/13.

²¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 20/348.

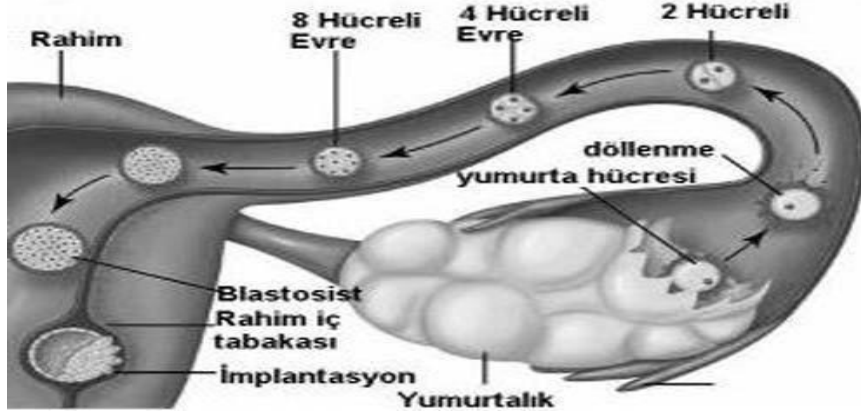
²² İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, c. 10, s. 267; Zebîdî, Tâcû’l-Arûs, c. 13, s. 344-345; İsfahânî, el-Müfredât, s. 718.

²³ Kur’ân-ı Kerîm. Hac Sûresi, 22/5; Mü’minûn Sûresi 23/14 (2 kez); Mü’min Sûresi 40/67; Kıyame Sûresi 75/37; Alak Sûresi 96/2.

²⁴ Kur’ân-ı Kerîm. Mü’minûn Sûresi 23/14.

²⁵ M. A. el-Bâr, Kur’ân-ı Kerîm ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı, s. 85.

vermişlerdir.²⁶ Dolayısıyla döllenmeden sonraki bu aşamayı rahime yapışan kan pıhtısı olarak adlandırırılar. Muhammed Ali Bâr da alaka kelimesi ile erkeğin sperm hücresi ile kadının yumurtasının birleşmesiyle oluşan nutfenin rahim duvarına yapışıp tutunduğu aşama olduğunu belirtmiştir. Alakanın, kan pıhtısı olmadığını, tıp doktorlarının da alakanın “asilip tutunan şey” olarak ifade ettiklerini söylemiştir.²⁷

Şekil 1.1. Döllenmiş yumurtanın bölünme ile çoğalması, rahim kanalına ilerlemekte ve rahim duvarına yapışmaktadır. Tıpta “Implantation (implantasyon)” terimi ile ifade edilen bu durum embriyoyu yani rahime atılmış olan alaka safhasını göstermektedir.²⁸

1.3. Mudğa

Arapça çiğnemek anlamına gelen مَضَغَ fiilinden türemiş olan mudğa (مَضْغَةٌ) kelimesi bir çiğnemlik et, ağızda çiğnenebilecek miktardaki et parçası gibi anlamlara gelir.²⁹ Mudğa ifadesi Kur’ân-ı Kerîm’de iki âyette geçmektedir:

“Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden şüphedeyseniz bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar tutarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, sonra sizi, olgunluk çağına erişmeniz için bırakırız. Bununla birlikte kiminiz erken vefat ettirilirken kiminiz de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar

²⁶ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, c. 9, s. 21; el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkami’l-Kur’an*, c. 12, s. 6.

²⁷ M. A. el-Bâr, *Kur’ân-ı Kerim Ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı*, s. 83.

²⁸ Kağan Kocatepe (2014). Hamileliğin Başlaması-Gebelikte İlk Evreler [Erişim: 08.07.2024, <https://www.hurriyet.com.tr/aile/yazarlar/kagan-kocatepe/hamileligin-baslama-gibelikte-ilk-evreler-374685>]

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, c. 7, s. 451; Zebîdî, *Tâcü’l-Arûs*, c. 12, s. 60; İsfahânî, *el-Müfredat*, s. 1004.

ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Bir de yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; fakat biz üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) harekete geçer, kabarır ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.”³⁰

“Sonra nutfeyi (dölllenmiş yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydiriyoruz; nihâyet onu bambaşka bir varlık haline getiriyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah’ın şanı pek yücedir.”³¹

Âyetlerden de anlaşılacağı üzere anne rahmindeki cenin alaka safhasından sonra mudğa safhası gelmektedir.

Şekil 1.2. Mudğanın (embriyo) başlangıçtaki görüntüsü bir çiğnemlik ete benzemektedir.³²

Hac Suresi’nde mudğanın “مُخَلَّقَةٌ” (muhallaka) ve “غَيْرُ مُخَلَّقَةٍ” (ğayr-ı muhallaka) olarak birlikte zikredilmesinden dolayı farklı yorumlar yapılmıştır.

Kaynaklarda ğayr-ı muhallaka ifadesi şekli belirsiz, uzuvları, duyu organları belli olmayan, kusurlu, eksik cenin için kullanılmakla birlikte yaratılışı tamamlanmayan, düşen cenin için de kullanılmaktadır. Buna karşılık muhallaka, şekli belirgin, uzuvları görünür hâle gelmiş, yaratılış aşamaları tamamlanmaya başlamış olan cenini ifade etmektedir. Buna göre Allah, mudğa aşamasını iki kısımda değerlendirmiş gibidir. Ğayr-ı muhallak tabiri, duyuları ve

³⁰ Kur’ân-ı Kerim. Hac Sûresi, 22/5.

³¹ Kur’ân-ı Kerim. Mü’minûn Sûresi, 23/14.

³² Kur’an Araştırmaları Grubu, *Bir Çiğnemlik Et Parçası* [Erişim: 12.07.2024, <https://www.mucizeler.com/bir-cignemlik-et-parcasi/>]

organları henüz belirlenmemiş ilk safhayı, muhallak ifadesi ise mudğanın duyuları, şekli, organları belirginleşmeye başlayan aşaması olduğunu ifade eder.³³

Kurtubî (ö. 671/1277) ise, muhallak ve ğayr-ı muhallak sıfatlarını açıklarken, rahimdeki ceninin evreleri olduğunu ifade ederek, “muhallak”ın tamamlanmaya yüz tutmuş, organları belirginleşmeye başlamış cenin olduğunu; “ğayr-ı muhallak”ın ise, henüz ilk aşamalarında bulunan ve insan sureti taşımayan cenin olduğunu belirtir. Düşükle ilgili görüşleri de kabul etmemektedir.³⁴

Nitekim İbn Mes’ud’dan nakledilen bir rivâyete göre peygamberimiz (s.a.v): "Sizden birinizin yaratılışı, annesinin rahminde kırk gün nutfe halinde bulunur. Daha sonrasında aynı süre ile "alaka" ardından da aynı süre boyunca "mudğa" olur. Daha sonrasında ona ruh üflenir,³⁵ buyurmuştur. Buna göre nutfenin, alakanın ve mudğanın her birinin aşamalarının oluşum süresi kırk günlük sürece tekabül etmektedir. Mudğa evresinin, alaka evresinden kırk gün (döllenmeden yedi hafta) sonraya karşılık geldiği görülmektedir. Alaka evresinin üçüncü haftasında embriyo 1,5 mm boyundadır. Mudğa aşamasına geldiğinde hızlıca büyüme başlar ve organların bir kısmı oluşmaya başlamaktadır. Ceninin 28. gününden itibaren bir çiğnemlik et görüntüsünden organların şekillenmeye başladığı aşamaya geçer.³⁶

Sonuç olarak Hac Suresi’nde ifade edilen “muhallaka” ve “ğayr-ı muhallaka” ifadelerini kimi müfessirlerin dediği gibi sağlam nutfe ve dışarı atılan nutfe olarak değil de, nutfenin şekli belirsiz ilk aşaması (ğayr-ı muhallaka) ve uzuvları belirmeye başlayan (muhallak) ikinci aşaması olarak değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

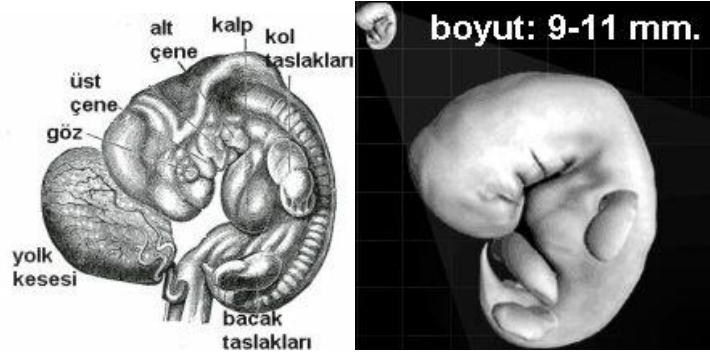
³³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, c. 17, s. 12-13; Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî (1988). *Mefâtihu'l-Ğayb*, (Çev.) Lütfullah Cebeci & Sadık Kılıç & Sadık Doğru, İstanbul: Akçağ Yayınları, c. 12, s. 9; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. c. 12, s. 19.

³⁴ Kurtubî, *age*, c. 12, s. 8.

³⁵ Buhârî, “Kader”, 1; “Bed’ü'l-Halk”, 6, Müslim, “Kader”, 1; Tirmizi, “Kader”, 4.

³⁶ M. A. el-Bâr, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı*, s. 108; Mehmet Zeki Doğan (2020). *Kur'ân Âyetleri Işığında Embriyo Aşamaları*, *Batman Üniversitesi İslami İlimler Dergisi*, 4 (2), 2-10.

doğru alt kol bölgesine ait olan uyluk, bacak ve ayak bölgesinin taslakları görülür. Bu aşamalar tamamlandıktan sonra ilgili bölgeler kas dokusuyla kaplanır. Böylelikle cenin üçüncü ayda normal şeklini alır.⁴¹

Şekil 1.4. 7.haftanın sonunda kemikleri oluşmaya başlayan, boyu 9-11 mm olan cenin görüntüsü⁴²

1.5. Kemiklere Et Giydirilmesi

Kemiklerin üzerine et giydirilmesi aşaması Kur'ân'da “... فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا...” “...O kemikleri etle kapladık...”⁴³ ifadesiyle bildirilmektedir. Kemiklerin üzerine etlerin giydirilmesinin ardından ceninin yaratılışının tamamlanmış olduğu görülmektedir. Kemiklere et giydirilmesi safhasının ilk aşaması beşinci ve altıncı haftalara rastlayan kemik öncesi doku aşamasıdır. Altıncı haftanın sonuna doğru kıkırdak evresi, yedinci hafta itibariyle kemiklerin ilk oluşum merkezleri ortaya çıkar. Sekizinci hafta itibariyle de çene ve çoğu yüz kemikleri ile, kaburga taslakları belirginleşmeye başlamaktadır. Sonrasında kemiklerin çevresinde kas lifleri şekillenir ve daha sonra bu kasların üzeri et dokusuyla kaplanır. Böylelikle cenin sekizinci hafta sonunda hareket etmeye başlar.⁴⁴

Kur'ân-ı Kerîm ifadesinde “fe” atıf harfinin kullanılması nutfeden alakaya, alakadan mudğaya, mudğadan kemiklerin yaratılmasına, kemiklerin yaratılışından da et giydirilme aşamasına peş peşe geçişi işaret etmektedir. Aynı âyetin devamında yer alan “ثُمَّ (sonra)”

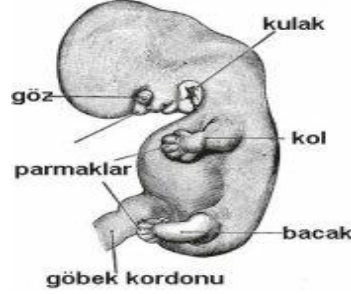
⁴¹ M. A. el-Bâr, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı*, s. 118-121.

⁴² Kocatepe, Kağan (2017). *7 Haftalık Gebelik*, [Erişim: 25.07.2024, <https://gebelik.org/tr/hamilelik-hafta-hafta-gebelik-7-haftalik-gebelik.html>]

⁴³ *Kur'ân-ı Kerim*. Mü'minûn Sûresi, 23/14.

⁴⁴ M. A. el-Bâr, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı*, s. 123-124; Y. Arslan& H. Yılmaz, *agm*, s. 213-214.

ifadesi ise etlerin giydirilmesi ile ceninin farklı bir yaratılışla inşa edilmesi arasında zamanda fasıla anlamını ifade etmektedir.⁴⁵

Şekil 1.5. 9 haftalık cenin görüntüsü⁴⁶

1.6. Cenine Ruh Üflenmesi

Anne karnındaki cenin; nutfe, alaka, mudğa, azm (kemiklerin yaratılması) ve lahm (etlerin giydirilmesi) aşamalarından sonra oluşum sürecini tamamlar, insan şeklini alır ve ona ruh üflenir. Âyetler ceninin bu dönemini tam bir yaratma olarak da ifade etmektedir:

“ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ” “Nihâyet onu başka bir yaratılışla bambaşka bir varlık (insan) haline getirdik”⁴⁷ Secde sûresi’nde ise “Ardından ona düzgün bir biçim verip, ruhundan üfleyerek hayatını kazandırmış ve sizi duyma, görme ve anlama yetenekleriyle donatmıştır; şükretmeniz ise çok azdır.”⁴⁸ buyrulmaktadır.

Âyetler incelendiğinde anne karnındaki ceninin uzuvları tamamlanıp insan şeklini aldıktan sonra kendisine ruh üflenerek farklı bir varlığa dönüştüğü belirtilmektedir. Âyette geçen “ona ruhundan üfledi” ifadesi, Allah’a nispet edilmesi insan ruhunun değerli oluşuna işaret etmektedir.

Cenine ruh üflenmesi ile ilgili İbn Kayyım el-Cevziyye’nin (ö. 751/1350) görüşü şöyledir: “Cenine henüz ruh üflenmeden öncesinde cenin canlı bir varlık olarak kabul edilmekle

⁴⁵ Abdülmecid Zindânî (ts.). *Kur’an ve Sünnet Işığında Embriyoloji* (Çev.) Muhammed Öztürk, Dar Jeyad Yayınları, s. 110-111.

⁴⁶ K. Kocatepe (2017). *9 Haftalık Gebelik*, [Erişim: 27.07.2024, <https://gebelik.org/tr/hamilelik-hafta-hafta-gebelik-9-haftalik-gebelik.html>]

⁴⁷ *Kur’ân-ı Kerim*. Mü’minûn Sûresi, 23/14.

⁴⁸ *Kur’ân-ı Kerim*. Secde Sûresi, 32/9.

birlikte, hareketi iradî değil, tabiîdir. İradî hareketi cenine ruh üflendikten sonra meydana gelir.”⁴⁹

İnsanın yaratılışını anlatan âyetler incelendiğinde⁵⁰ ruh üflenmesi olgusuna yer verilmesine rağmen; ruhun ne zaman üflendiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Ruh üflenmesinin vaktine dair bilgi hadislerde şu şekilde bildirilmiştir.

1. Abdullah b. Mes'ûd'dan (ö. 32/652) rivâyet edilen hadiste, Peygamberimiz (s.a.v.), insanın yaratılma aşamalarını şu şekilde açıklamıştır: Ceninin oluşumu annesinin rahminde kırk gün süresince tamamlanır, ardından aynı süre boyunca 'alaka' evresine girer ve sonrasında yine kırk günlük bir süreçte 'mudğa' hâline gelir. Bu aşamadan sonra Allah bir melek gönderir; meleğe, ceninin rızkı, hayat süresi, ameli ve mutlu mu yoksa mutsuz mu olacağı bildirilir. Nihâyet ruh üflenerek cenin tam anlamıyla can kazanır.⁵¹ Hadisin Müslim rivâyetinde ise şöyle ifade edilmektedir: “Nutfenin rahimde kırk veya kırk beş gece boyunca yerleştiği ve ardından meleğin gelerek: ‘Bu kişi mutlu mu olacak, yoksa mutsuz mu?’ sorusunu Allah’a yönelttiği belirtilir. Melek ayrıca: ‘Cinsiyeti ne olacak, erkek mi yoksa dişi mi?’ sorusunu sorar; rızkı, ömrü ve ameli de aynı şekilde belirlenir. Bu bilgiler sayfalara kaydedilir ve artık değiştirilemez.”⁵² Huzeyfe b. Esîd (ö. 42/662), Peygamberimiz’in (s.a.v.) nutfenin rahimde kırk gece kaldıktan sonra meleğin şekil verdiğini ifade ettiğini işittiğini aktarmıştır.⁵³

Cabir b. Abdullah'tan (ö. 78/697) rivâyet edildiğine göre, Peygamberimiz (s.a.v.), ‘Nutfe rahimde kırk gün veya kırk gece kaldığında Allah ona bir melek gönderir. Melek: “Ya Rabbi, rızkı nedir?” diye sorar...’ buyurmuştur.”⁵⁴

Hadis rivâyetleri dikkate alındığında, ruhun cenine hangi gün üflendiğine ilişkin açık ve kesin bir bilginin yer almadığı anlaşılmaktadır. Bu konudaki farklı görüşlerin ortaya çıkışı, rivâyetlerin lafızlarında görülen farklılıkların yorumlanma biçiminden kaynaklanmaktadır.

⁴⁹ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye (1995). *Tuhfetü'l Mevdûd bi Ahkâmi'l-Mevlûd*, (thk.) H. Abdulmennan, Beyrut: Dâru'l Hayr, s. 225.

⁵⁰ Bkz. *Kur'ân-ı Kerim*. Hicr, 15/29; Sâd, 38/72; Enbiyâ, 21/91; Mü'min, 40/67; Mü'minûn, 23/14; Secde, 32/9.

⁵¹ Buhârî, “Bed'ül-halk”, 6; “Kader”, 1.

⁵² Müslim, “Kader”, 1.

⁵³ Müslim, “Kader”, 3.

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel (1992). *el- Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, c. 3, s. 397.

Rivâyetlerin değerlendirilmesi sonucunda iki temel yaklaşım ortaya çıkmıştır.⁵⁵ Bunlardan ilki, ruhun ilk kırk günün ardından cenine üflendiği; diğeri ise bu olayın üçüncü kırk günün tamamlanmasından sonra gerçekleştiği yönündedir.⁵⁶

İnsanın yaratılışıyla ilgili olarak kimi rivâyetlerde zamanla ilgili bir mefhum bulunmazken, kimi rivâyetlerde nutfenin anne karnındaki rahme yerleşmesinden sonra kırk, kırk iki, kırk beşinci gecelerinde meleğin geldiğini bildirir. Ancak bu rivâyetlerde ruhun üflenmesi açıkça zikredilmemiştir. Meleğin cenine şekil verip; onun gözünü, kulağını, derisini, kız mı erkek mi olacağını yaratmasını; rızkını, yapacağı amelleri, bahtının nasıl olacağı – yani mutlu bir mümin mi yoksa mutsuz bir kişi mi olacağı– ömrünü ve ecelini yazdığını bildirmektedir.⁵⁷

Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.) aktardığı ve Müslim tarafından rivâyet edilen hadiste ceninin nutfeye, alaka ve mudğa aşamalarından her biri “نَمْ/sonra” bağlacıyla birbirine bağlanmıştır. Bu sebepten dolayı her aşama kırk gün sürmekte ve ruhun, üçüncü kırk günün sonunda yani 120. günde üflendiği teyit edilmektedir. Hadisin farklı sahabe kaynaklarında, cenine ruh üflenmesinin genellikle ilk kırk gün sonrasında meydana geldiği ifade edilmektedir. Huzeyfe b. Esîd'den nakledilen rivâyette ise meleğin gelişi ikinci kırk günde olduğu ifade edilmiştir.⁵⁸

Rivâyetlerde ruhun cenine hangi gün üflendiğine dair net bir ifade bulunmamaktadır. Bu durum ilgili hadisin çeşitli rivâyetlerdeki lafız farklılıklarından kaynaklanmaktadır.⁵⁹ Bu bağlamda iki temel görüş öne çıkmaktadır: Ruhun cenine ilk kırk günün tamamlanmasının ardından verildiği veya üçüncü kırk gün sonunda üflendiğidir. Müfessirlerin çoğu yaratılış aşamalarının bahsedildiği âyetlerden yola çıkarak⁶⁰ nutfeye, alaka, mudğa aşamalarının her

⁵⁵ Şeref Mahmut Kuzât (2002). Cenine Ruh Ne Zaman Verilir? (Çev.) Ekrem Keleş, *Diyanet İlmî Dergi*, 38(2), s. 120.

⁵⁶ Hüseyin Çetin (2008). *Metin ve Sened Tenkidi Açısından Meleğin Cenine Ruh Üflemesi ve Kaderini Yazması Hadisinin Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 35.

⁵⁷ Ülfet Görgülü (2018). *Fıkıhta cenin hukuku*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 31.

⁵⁸ İsmail Bilgili (2014). İslam Hukukunda Cenin Hakkı ve Onuruyla İlgili Hükümler, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (24), s. 225.

⁵⁹ H. Çetin, *agt*, s. 35.

⁶⁰ *Kur'ân-ı Kerim*. Hac Sûresi, 22/5; Mü'minûn Sûresi, 23/12-14.

birinin kırk gün sürdüğüne ve bu süre zarfında da ruhun üflendiği görüşüne varmışlardır.⁶¹ Kurtubî (ö. 671/1273), bu durumu kocası öldükten sonra dört ay on gün iddet süresi bekleyen kadınla bağdaştırmıştır. O, Abdullah b. Mes'ûd hadisinin diğer sahabilerden gelen rivâyetlerin açıklayıcısı konumunda olduğunu belirtip, hadisin görünen anlamından hareketle ruhun üflenmesinin dört ayın tamamlanmasıyla gerçekleşeceği sonucuna varmıştır.⁶²

İbn Kayyim'a (ö. 751/1350) göre, melek cenine iki kez gelmektedir. Meleğin ilk gelişi nutfenin başlangıç aşamasının takdirini, ikinci gelişi ise ruhun üflenmesiyle yaratılışın tamamlanmasını simgeler. Bu çerçevede Huzeyfe b. Esîd'in rivâyeti, nutfenin başlangıç safhasına; Abdullah b. Mesûd rivâyeti ise yaratılışın kemâle erdiği son aşamaya atıfta bulunmaktadır.⁶³

İbn Hacer'e (ö. 852/1449) göre, melek anne karnındaki cenine birkaç kez gönderilmiştir. Buna göre, meleğin cenine ilk gelişi ikinci kırk günün başında, ikinci gelişi üçüncü kırk günün sonunda meydana gelir. Ruhun üflenmesi ikinci gönderilişte gerçekleşmektedir.⁶⁴

İlgili hadisler ve Bakara Suresi'nin 234. âyetinde geçen "*Aranızdan vefat edenlerin ardında kalan eşleri yalnız başlarına (evlenmeksizin) dört ay on günlük süre ile beklerler*"⁶⁵ ifadesinden hareketle ceninin anne karnında kırk gün içinde yaratılışının tamamlandığı, görevli melek aracılığıyla şekil verildiği ve azami yüz yirmi sekiz gün sonra ruh üflendiği ifade edilmiştir.⁶⁶

Bu görüşlerin haricinde ceninin yaratılış, kaderinin yazılması ve ruh üflenmesiyle ilgili rivâyetlerin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği, meleğin farklı zamanlarda değil,

⁶¹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (1996). *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Bûhârî*, (Thk.) Abdilazîz b. Abdillâh b. Bâz, Beyrut: Dârü'l-Mârifet, c. 13, s. 316.

⁶² Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 12, s. 7.

⁶³ Ebû Abdillâh Semseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye (ts.). *et-Tibyân fî Aksâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-Fikr, s. 214; M. A. el-Bâr, *İnsanın Yaratılışı*, s. 90-92.

⁶⁴ İbn Hâcer, *Fethu'l-Bârî*, c. 13, s. 316-318.

⁶⁵ *Kur'ân-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/234.

⁶⁶ Zeki Duman (1990). *Kur'ân-ı Kerim ve Tıbbî Göre İnsanın Yaratılışı Ve Tüp Bebek Hadisesi*, yy., İzmir, s. 46; M. Ş. Kuzat, *Cenine Ruh Ne Zaman Verilir?* s. 124; Ü. Görgülü, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, s. 33.

hilkat, kaderin yazılması ve ruh üflenmesi için bir kez görevlendirildiği ve birinci kırk günden sonra ruh üflendiği de ifade edilmiştir.⁶⁷

Tüm bu görüşlerden hareketle meleğin anne karnındaki cenine gelişiyile ilgili rivâyet edilen hadislerde farklı zamanlardan bahsedilmesi, farklı yorumlara sebep olduğunu gösterir. Yine anne karnındaki ceninin geçirdiği evreler ve ruh üflenmesinden hareketle ceninin hangi aşamadan itibaren canlı olarak kabul edildiği konusunda farklı görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir.⁶⁸ Cessâs'a (ö. 370/981) göre cenin, ruh üflenmeden önce nutfe, alaka ve mudğa aşamalarında henüz insan değildir.⁶⁹ Çağdaş araştırmacılara göre, ceninin rahimdeki erken aşamaları insan formuna yakın görünse de, ruh üflenmediği sürece insani bir varlık olarak değerlendirilmez; ruh üflenmesi sonrası ise insanlık özelliği kazanır.⁷⁰

Kur'an'daki bazı âyetlerde insanın yaratılışında alaka, mudğa, toprak ve nutfe kavramları “مِنْ” edatıyla ifade edilerek, insanın önce topraktan veya nutfeden yaratıldığı anlatılmaktadır.⁷¹ Âyetler ayrıca, Allah'ın dilediği kişilerin rahimde belirli bir süre kalmasını sağlayıp onları bebek olarak dünyaya çıkardığını ve sonrasında yetişkinlik evresine ulaştıklarını bildirilerek⁷² insan olarak muhatap alınmasının, ceninin şekillenmesinden (ruh üflenmesinden) önce insan olmadığına işaret ettiği belirtilmiştir. Buna göre ceninin rahim duvarına yapışmasından önce insan olmadığı ifade edilir.⁷³

Sonuç olarak; ruh üfleninceye kadar ceninin insan kabul edilemeyeceği, hayatın başlangıcının ruh üflenmesiyle gerçekleşeceği, bundan öncesinde ceninin herhangi bir canlının cenininden farkı olmadığı kanaatimizce isabetli bir karar değildir. Çünkü sperm ve yumurtanın döllenmesiyle oluşan canlının insan olma potansiyeline sahip olmasında, insan genetiği taşımada şüphe yoktur. Bu sebeple hayatın başlangıcını ruh üflenmesine bağlamak yerine,

⁶⁷ M. Ş. Kuzât, *Cenine Ruh Ne Zaman Verilir?* s. 121; Abdulahat Uçatlı (2009). *İslam Hukukunda Cenine Müdahalenin Hükmü*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, s. 27.

⁶⁸ Ü. Görgülü, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, s. 34.

⁶⁹ Ebubekir Ahmed b. Ali el-Cessâs (1992). *Ahkâmü'l-Kur'an* (Thk.) Muhammed es-Sadık Kamhavi, Beyrut: Daru'l- İhyai't-Turasi'l-Arabî, c. 7, s. 57; el-Cevziyye, *et-Tibyan*, s. 337; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, c. 11, s. 481.

⁷⁰ A. Uçatlı, **agt**, s. 23-25; Ü. Görgülü, **agm**, s. 35; M. Ş. Kuzat, **agm**, s. 37-38.

⁷¹ *Kur'an-ı Kerim*. Hac Sûresi, 22/5; Mü'minûn Sûresi, 23/14; Alak Sûresi, 96/2.

⁷² *Kur'an-ı Kerim*. Hac Sûresi, 22/5.

⁷³ İbrahim Paçacı (2007). *Klonlama ve Kök Hücre Çalışmalarının İslam Dini Açısından Değerlendirilmesi*, Usûl: İslam Araştırmaları, 7(7), s. 56.

âyetlerde ifade edilen⁷⁴ nutfe aşamasından başlayıp, belli aşamalardan geçerek bambaşka bir yaratılışa çevrilip doğuma kadar geçen süreye bütüncül bakmak gerektiğinin ve gelişim aşaması ne olursa olsun, ceninin canlılığı ve insani niteliği açısından insan olarak kabul edilmesinin uygun olduğu düşünülmektedir.⁷⁵

2. Fıkıhta Cenin

Fıkıh literatüründe cenin, anne karnındaki bebeğin gelişim aşamalarını ifade eden temel bir kavramdır.⁷⁶ Fıkıhî mezhepler, ceninin ıstılahî anlamını belirlerken farklı kriterleri esas almışlardır. Özellikle organların oluşumu, canlılık belirtileri, düşme şekli ve gelişim evreleri gibi hususlar mezhepler arasındaki tarif farklılığının temel nedenleri arasındadır.

2.1. Hanefilerde Cenin

Hanefî fıkıhçılara göre anne karnındaki varlığın cenin olarak kabul edilebilmesi için el, ayak, parmak gibi organlarının bir kısmının belirmiş olması gerekmektedir. Bunlar oluşmamışsa alaka veya mudğadır.⁷⁷

Kâsânî'ye (ö. 587/1191) göre; cenin anne karnında bulunan bir varlık olup, yaratılışı belirgin hale gelmediği takdirde cenin değil, et parçasıdır. Bu aşamada düşürülmesinde ceza söz konusu değildir. Ancak ceninin yaratılışı belirgin olup, hayat belirtisi varsa onun düşürülmesi tam bir insanın öldürülmesi gibidir.⁷⁸

Hanefî fakihler, ceninin düşürülmesinde gurre⁷⁹ ödenmesi için de ceninin belirli bir evreye ulaşmasını (el, ayak, göz gibi uzuvlarının belirginleşmesini) esas alırlar. Buna göre Hanefî fıkıh âlimlerine göre erken aşamalarında ve belirgin uzuvları olmayan cenin için diyet zorunluluğu yoktur, uzuvları belirgin cenin için gurre gereklidir. Ceninle birlikte anneye de

⁷⁴ Kur'ân-ı Kerim. Hac Sûresi, 22/5; Mü'minûn Sûresi, 23/14; Alak Sûresi, 96/2.

⁷⁵ Ü. Görgülü, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, s. 36.

⁷⁶ Bkz. Kur'ân-ı Kerim. Necm Sûresi, 53/32; Hac Sûresi, 22/5; Mü'minûn Sûresi, 23/12-14; Müslim, Kader, 1; Kasame, 35-36; Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6.

⁷⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (1985). *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, c. 3, s. 213.

⁷⁸ Alâuddin Ebi Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (1997). *Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şer'âi'*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c. 10, s. 456.

⁷⁹ Gurre için bkz. Muhsin Koçak (1996). "Gurre", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 14, s. 211-212.

zarar verilmişse anneye ceninden bağımsız olarak tazminat ve diyet uygulanır. Annenin de ölmesi durumunda anneye ait diyetler de mirasçılara geçmektedir.⁸⁰

2.2. Şafîlerde Cenin

Şafî fakihlere göre örf nazarında anne karnındaki canlı; mudğa veya alaka olsun, şekli belli olsun veya olmasın fark etmeksizin insanın yaratılışının ilk aşamasını oluşturan şey cenin olarak kabul edilir. Cenin sağ bir şekilde doğarsa insan statüsünü kazanır, ölü olarak doğarsa da belli haklara sahip olur.⁸¹

İmam Şafî'ye (ö. 204/820) göre, ceninin düşürülmesinde gurre gerekmesi için insan şeklini almış olması alaka ya da mudğa aşamasından ayırt edilecek şekilde uzuvlarından herhangi birinin belirlenmiş olması gerekir. Gurre için beş deve bedeli mirasçılara verilir.⁸² Ancak sûreti belirginleşmemiş, ruh üflenmemiş olduğu halde rahimde kalmış olsaydı insan sûretini alacağına dair kesin kanaat getirilen düşük için de gurre verilmesi gerektiği de ileri sürülmüştür.⁸³ Gazzâli (ö. 505/1111) ise döllenme gerçekleşikten sonra ceninin düşürülmesinin haram olduğu görüşündedir.⁸⁴

2.3. Mâlikîlerde Cenin

Mâlikîlere göre şekli belirgin olsun veya olmasın anne karnındaki et parçası (mudğa) şeklindeki varlık cenindir.⁸⁵ Rahimdeki kanın üzerine sıcak su döküldüğünde kan dağılmıyorsa

⁸⁰ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî (2003). *Reddü'l Muhtar ala Dürri'l-Muhtar*, Riyad: Dâru Alemü'l-Kütüb, c. 1, s. 500; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâit*, c. 7, s. 325-327; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (1984). *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtar* (Çev.) Mehmet Keskin, İstanbul: Ümit Yayınları, c. 4, s. 286-289.

⁸¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şafî (1990). *el-Umm* (Çev.) Musa Özdemir, İstanbul: Buruc Yayınları, c. 7, s. 207; Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevi (2003). *el-Mecmû' Şerh el-Mühezzeb li Ş-Şirazi*, Riyad: Dâru Alemü'l-Kütüb, c. 20, s. 326.

⁸² Şafîi, *el-Umm*, s. 209.

⁸³ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed Heytemî (ts.). *Tuhfetü'l-Muhtâc*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, c. 9, s. 220; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remli (1984). *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Beyrut: Daru'l-Fikr, c. 7, s. 373; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed (2015). *el-Muğni* (Çev.) Alparslan Tunçer, İstanbul: Polen Yayınları, c. 12, s. 63.

⁸⁴ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâli (1983). *İhyau Ulumiddîn*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, c. 2, s. 51.

⁸⁵ Ebu'l Velîd Süleyman b. Halef Bâcî (1914). *el-Müntekâ Şerhu'l-Muvattâ*, Kahire: Darü'l-Kitâbi'l-İslâmî, c. 7, s. 80.

cenin olduğuna, dağılıyorsa onun cenin olamayacağı şeklinde kanaat getirmişlerdir.⁸⁶ Onlara göre cenin anne rahminde yaratılış sürecine girmiş bir varlıktır. Dolayısıyla cenin ister alaka ister mudğa aşamasında olsun düşürüldüğünde gurre gerekmektedir.⁸⁷

2.4. Hanbelîlerde Cenin

Hanbelî mezhebine göre anne karnındaki varlığın cenin olarak kabul edilebilmesi için insan Sûretini alması gerekir. Aksi halde cenin olup olmadığının bilgisi net değildir.⁸⁸ Ceninin düşürülmesinde gurre ödenip ödenmeyeceği konusunda da ceninin uzuvlarının belirgin olması ve düşürülmesinin kastına göre Hanbelî mezhebinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı Hanbelî fakihler ruh üflenmeden önce cenin nutfe halindeyken düşürülmesi gurreyi gerektirmediği görüşündedir. Ruh üflenmesinden sonra düşürülen cenin için Hanbelî mezhebinde gurre ödenmesi gerektiği ittifakla kabul edilmiştir.⁸⁹

3. Tıp İlminde Cenin

Döllenme (fertilizasyon), erkek üreme hücresi sperm ile kadın üreme hücresi yumurtanın birleşmesiyle oluşur. Döllenme yaklaşık 12-24 saat içerisinde gerçekleşir. Döllenmeden yaklaşık 30 saat sonra yumurta ikiye bölünür ve bu döneme zigot denir. Zigot bir taraftan 4,8,16,32.. şeklinde bölünerek çoğalırken bir taraftan da rahme doğru ilerler.⁹⁰ Üç ilâ beşinci günde rahme girer ve altı ilâ yedinci gün yerleşir. Anne genel olarak durumdan habersizdir.⁹¹ Embriyo, anne rahminin iç yüzeyinde kendisine uygun bir alan bulup oraya yerleştiğinde, bu duruma yuvalanma denir; süreç döllenmeden altı gün sonra başlar ve yaklaşık on iki gün sürer. Yerleşmeden kısa süre sonra embriyo yassı bir tabaka görünümündedir; ilerleyen günlerde tabakalar farklılaşarak sinir sistemi, sindirim sistemi ve dolaşım sistemi için temel olacak yapıları oluşturur. Erken dönemde nöral tüp kapanır ve beyin-omurilik ekseni

⁸⁶Serahsî, *el-Mebsût*, c. 3, s. 213.

⁸⁷Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî (2008). *Bidâyetü'l-Müctehîd ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, c. 2, s. 397.

⁸⁸İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 4, s. 333-337.

⁸⁹İbn Kudâme, *age*, c. 4, s. 333-337.

⁹⁰İrfan, Tarhan. *1 haftalık ve 2 haftalık gebelik*. [Erişim: 18.08.2024, <https://www.irfantarhan.com/hafta-hafta-gebelik-1-hafta/>]

⁹¹Anthony, Smith (1972). *İnsan, Yapısı ve Yaşamı* (Çev.) Erzen Pakel Onur & Nida Tektaş, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 111.

şekillenmeye başlar. Yüz bölgesi, üst-ön yapılar, kol ve bacak tomurcukları bu dönemde belirginleşir; parmak taslakları ortaya çıkar. İç organların büyük bölümü embriyonik safhada şekillenmeye başladığından bu dönem, organogenez açısından kritik kabul edilir.⁹² Sekizinci haftanın sonuna gelindiğinde embriyo artık temel vücut planı, uzuvları, yüz yapıları ve ana organların ilk formlarını kazanmış olup “fetüs” olarak adlandırılır.

Fetüs döneminde beden hızla büyür; baş başlangıçta orantısız şekilde büyük olsa da ilerleyen haftalarda vücut oranları dengelenir. Yüz mimikleri, parmak emme gibi refleksler görünür hâle gelir. Duyu sisteminin gelişimi aşamalı bir seyir izler: Tat tomurcukları belirginleşir, göz kapakları kapanıp açılabilir hâle gelir, kulak yapıları tamamlanır ve fetüs dış seslere tepki verebilir.⁹³ Bu dönemde lanugo adı verilen ince tüyler ve cildi koruyan verniks tabakası oluşur; amniyotik sıvıyla temas eden fetüs, yutma ve nefes alıp verme egzersizleri yaparak solunum sistemini olgunlaştırır.

Gebeliğin son döneminde vücut ağırlığı hızla artar; cilt altı yağlanma arttığı için cilt daha pürüzsüz ve açık renkte görünür. Organların büyük bölümü yapısal olarak tamamlanmış durumdadır; son haftalarda esas odak akciğerlerin tam olgunlaşması ve sinir sistemindeki ince düzenlemelerin tamamlanmasıdır. Fetüs bu evrede genellikle baş aşağı pozisyonda yer alır ve rahim içindeki alan daraldığı için hareketleri daha sınırlı hâle gelir.⁹⁴

Doğuma gelindiğinde fetüs, ortalama 48–51 cm uzunluğa ve yaklaşık 3,3–3,5 kg ağırlığa ulaşmıştır. Tüm organ ve sistemler doğum sonrası yaşamı sürdürebilecek olgunluğa erişmiş olup, gebelik boyunca birbirini izleyen gelişim aşamalarının bir sonucu olarak dış dünyaya uyum için hazır hâle gelir. Kırkıncı haftada bebeğin ağırlığı yaklaşık 3400 gram; uzunluğu ise 48-51 cm'dir.⁹⁵ Gelişimini tamamlamış olup, artık dünyaya gelme zamanıdır.

⁹² A. Smith, *age*, s. 111.

⁹³Duygu Özkale Okyay, *Gebelik ve Doğum Hafta Hafta Bebek Gelişimi*. [Erişim: 18.08.2024, <https://www.duyguozkaleokyay.com/detail/84/hafta-hafta-bebek-gelisimi>]

⁹⁴ Glade B Curtis& Judith Schuler (1994). *Your Pregnancy Week by Week*, Tuscon: Fisher Books, s. 87.

⁹⁵ G. B. Curtis, & J. Schuler, *age*, s. 374.

Şekil 1.6. Hafta hafta anne rahmindeki bebeğin gelişimi⁹⁶

⁹⁶ Merve Biçer, *Hafta Hafta Gebelik*, [Erişim: 20.08.2024, <https://www.mervebicer.com.tr/gebelik-takibi/hafta-hafta-gebelik.html>]

4. Çocuğun Tanımı ve Kur'ân'da Çocuk İçin Kullanılan Kavramlar

Çocuk kelimesi, Türk Dil Kurumu'nda; “bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişim dönemindeki kız veya erkek” olarak tarif edilmiştir.⁹⁷ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre, 18 yaşını tamamlamamış her birey çocuktur. Benzer biçimde 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda da daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur.⁹⁸ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de reşit olma yaşı öne alınmadıkça, 18 yaşını tamamlamamış her birey çocuk olarak kabul edilmektedir.⁹⁹ Sözlüklerde çocuk, ergenlik öncesi dönemdeki kız veya erkek, nesep bakımından bir kişinin oğlu ya da kızı ve gelişim açısından olgunlaşmamış kişi olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁰

Fıkıh literatüründe çocuk kavramı tanımı yapılırken birbirine yakın ifadeler kullanılmıştır. Genel itibariyle buluğ çağına ermemiş kız veya erkek,¹⁰¹ yenidoğan¹⁰², doğduğu andan buluğ çağına kadar olan insan¹⁰³ olarak tanımlanmaktadır. Serahsî çocuğu, “hukuki tasarruflarını geçersiz kılan, buluğ çağına erecek seviyede aklî olgunluğa ulaşmamış kimse” olarak tarif etmektedir.¹⁰⁴

İslâm hukukunda doğumdan ergenliğe kadar geçen süre ‘çocukluk’ dönemi olarak adlandırılır ve bu süreyi yaşayan bireyler ‘çocuk’ niteliği taşır.¹⁰⁵ İnsan hayatı genel çerçevede çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere dört aşamaya ayrılmaktadır. Ancak İbrahim Canan'a göre, bu sınıflandırma eksiktir; Kur'ân'ın ortaya koyduğu tasnif esas alınarak

⁹⁷ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Çocuk” Maddesi, [Erişim:12.08.2024, <https://sozluk.gov.tr/>]

⁹⁸ T.C. Anayasa, (ÇKK.m.3/1-a). *Çocukların Ceza Hukukundaki Yeri ve Çocukların Korunması* [Erişim: 12.08.2024, <https://www.anayasa.gov.tr/media/3626/akarca.pdf>]

⁹⁹ UNİCEF Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, [Erişim: 12.08.2024, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>]

¹⁰⁰ Yaşar Çağbayır (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, c. 1, s. 1021.

¹⁰¹ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*; İsfahani, *el-Müfredât*, s. 636; Kâsânî, *Bedâiu 's-Sanâi*, c. 7, s. 134.

¹⁰² Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî (1987). *es-sihâh: Tâcü 'l-luğa ve Sıhahu 'l-Arabiyye* Beyrut: Dârü'l-Hadâre el-Arabiyye, c. 6, s. 3131.

¹⁰³ Kurtubi, *el-Câmî*, c. 12, s. 12; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedâni (1972). *Mu'cemü mekâyisi 'l-luğa* (thk.) Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Beyrut: Dârü'l-Fikr, c. 3, s. 277-278.

¹⁰⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, c. 30, s. 143–14; Orhan Çeker (2015). *İslam Hukukunda Çocuk*, Konya: Tekin Kitabevi, s. 11.

¹⁰⁵ Mehmet Âkif Aydın (1993). “Çocuk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 8, s. 361.

cenin döneminden itibaren ele almak ve çocukluk (tufûliyyet) döneminin sonraki safhalarını da dikkate almak gerekir.¹⁰⁶

Çocukluk dönemi, doğumdan temyize kadar ve temyizden ergenlik çağına olarak ikiye ayrılır. Temyiz çağına kadar çocuğa “gayr-ı mümeyyiz”; temyizden ergenliğe kadar olan döneme ise “mümeyyiz” denir. Mümeyyiz dönem, doğru ile yanlışın ayırt edilebildiği dönemdir. Her iki dönemdeki çocuk, farklı dinî ve hukukî düzenlemelere tâbidir.¹⁰⁷

“Çocuk, yaşının küçüklüğü nedeniyle bâliğ olmamış ve reşit sayılmayan birey olarak tanımlanır.”¹⁰⁸

Yukarıda yapılan tarifler değerlendirildiğinde çocuk; buluğ çağına ermemiş, hukuki ehliyeti henüz tamamlanmamış, fiillerinin çoğu velayet ve nezaret altında sonuç doğuran birey olarak konumlandırılmıştır.

Çocuk kavramının karşılığı olarak Arapça’da ‘طفل (tıfl)’ ve ‘صبي (sabî)’ terimleri Kur’ân-ı Kerîm’de birkaç kez geçmektedir. Bunun yanı sıra, çocukla ilgili konular yalnızca bu anlamlarıyla sınırlı kalmayıp, ‘çocuk’ manasında kullanılan pek çok farklı kelime üzerinden de geniş bir şekilde ele alınmaktadır “ibn/ابن”, “veled/ولد”, “gulâm/غالم”, “sağîr/صغير”, “zürriyyet/ذرية”, “hafede/حفد”, “ehl/اهل”, “yetîm/يتيم”, “rebâib/ربائب” gibi kelimeler Kur’ân’da çocukla ilgili meselelerde kullanılan ifadelerdir.¹⁰⁹

4.1.1. Sabî / صبي

Ergin olmayan çocuk¹¹⁰, doğumdan başlayıp süttten kesilinceye kadar sürede olan çocuk¹¹¹ gibi anlamlara gelen sabî / صبي kelimesi Arapça ص-ب-ي (s-b-y) fiilinden türemiştir.

Kur’ân’da ilgili âyetlerde şu şekilde ifade edilmektedir: “Allah, (Yahyâ’ya) ‘Ey Yahyâ! Kitaba tüm gayretinle sarıl!’ buyurmuş ve ona çocuk yaşta hikmet vermiştir.”¹¹² Bir diğer âyette

¹⁰⁶ İbrahim Canan (2008). *Hız Peygamber’in Sünnetinde Terbiye*, İzmir: Çağlayan Matbaası, s. 101.

¹⁰⁷ M. A. Aydın, (1993). *agm*, c. 8, s. 361.

¹⁰⁸ O. Çeker (2015). *İslam Hukukunda Çocuk*, s. 13.

¹⁰⁹ Hayati Hökelekli (1993). “Çocuk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 8, s. 355.

¹¹⁰ İsfehânî, *el-Müfredât* s. 577; Ahmed Muhtâr Ömer (1429/2008). *Mucemu’l Luğati’l Arabiyyeti’l Muâsıra*, Kahire: Âlemü’l-Kütüb, c. 2, s. 1267.

¹¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. 14, s. 450; Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, c. 37, s. 224.

¹¹² *Kur’ân-ı Kerim*. Meryem Sûresi, 19/12.

ise: “Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etmiştir ve karşısındakiler, ‘Beşikte olan bir bebekle nasıl konuşabiliriz?’ demişlerdir.”¹¹³

Görüldüğü üzere, Kur’ân-ı Kerîm’de ‘sabî’ kelimesi iki âyette, Hz. İsa ve Hz. Yahya için kullanılmış olup, burada çocukluk dönemini ifade etmektedir. Âyetlerin birinde henüz temyiz dönemine işaret ederken; ikinci âyette daha erken çocukluk dönemi olan bebeklik dönemine işaret edilmiştir. İki âyette de aynı anlamda kullanıldığı dikkat çeker.

4.1.2. İbn/ ابن

İbn kelimesinin aslı “ب-ن-و (b-n-v)” fiilinden türemiş olup, bina yapmak¹¹⁴ anlamına gelmektedir. İbn (ابن) kelimesi küçültmesinde “بنى”, müennesi “بنة”, çoğulu “بناء”, “بنون” şeklinde gelir.¹¹⁵ Kur’ân-ı Kerîm’in pek çok âyetinde çocuk kavramı hem tekil hem de çoğul biçimleriyle geçmektedir. Örneğin, bir âyette şöyle buyrulmaktadır:

“Yine onlar -hâşâ- “Kızlar Allah’ındır” diyorlar. Kendi istediklerini de ellerinde tutuyorlar!”¹¹⁶ Âyette geçen “البنات” kelimesi **ibn/ ابن** kelimesinin müennesi olan “بنت (bint)” kelimesinin çoğul halidir, “kızlar” manasına gelmektedir.¹¹⁷

“Allah, insanlara kendi cinslerinden eşler vermiş ve bu eşlerden onlar için çocuklar ve torunlar yaratmıştır; ayrıca hayatlarını sürdürmeleri için çeşitli nimetlerle rızıklandırmıştır. Buna rağmen bazı kişiler hâlâ yanlış inançlara tutunmakta ve Allah’ın verdiği nimetleri görmezden gelmektedir.”¹¹⁸ âyetinde de “ibn” kelimesi oğullar anlamında بِن şeklinde gelmiştir.

Tevbe Sûresi 30. âyette de ابْن kelimesi tekil haliyle geçmektedir, oğul anlamına gelir. “Yahudiler, ‘Üzeyir Allah’ın oğludur’ derken; Hıristiyanlar da ‘Mesîh (İsa) Allah’ın oğludur’demişlerdir. Bu sözler, önceki inkarcıların iddialarına benzer şekilde, kendi

¹¹³ Kur’ân-ı Kerim. Meryem Sûresi, 19/29.

¹¹⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 171; İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, c. 14, s. 89; Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, c. 37, s. 224.

¹¹⁵ İsfahânî, **age**, s. 172.

¹¹⁶ Kur’ân-ı Kerim. Nahl Sûresi, 16/57.

¹¹⁷ İsfahânî, **agm**, s. 80; İbn Manzûr, **agm**, c. 14, s. 89; İlyas Karşlı (2013). *Arapça-Türkçe Yeni Sözlük*, İstanbul: Ensar Yayınları, s. 247.

¹¹⁸ Kur’ân-ı Kerim. Nahl Sûresi, 16/72.

uydurdukları söylemlerdir. Allah onları cezalandırsın; ne kadar gerçeği saptırdıkları apaçık ortadadır.”¹¹⁹

4.1.3. Tıfl/طفل

Tıfl kelimesi, bebek veya küçük çocuk için kullanılan bir ifadedir. Çoğulu اطفال (etfâl) şeklinde de geçmektedir.¹²⁰ Bu kelime aynı zamanda yemeğe davet edilmeden gelen, her şeyin yumuşak ve tazesi, insanların ve hayvanların küçük yavruları¹²¹, yumuşak ve narin olan¹²² gibi anlamları da ifade eder. Tıfl/ طفل kelimesinin, Kur’ân’da şu âyetlerde geçmektedir:

“Çocuklarınız buluş çağına ulaştığında, onlardan önceki nesillerin nasıl izin aldıkları gibi, onlar da aynı şekilde izin almalıdır. Allah âyetlerini işte bu şekilde size açıklamaktadır; O her şeyi bilir ve hüküm ile hikmet sahibidir.”¹²³ âyetinde طفل (tıfl) kelimesinin çoğulu اطفال (etfal) şeklinde kullanımına örnektir.

“Sizi önce topraktan, ardından nutfe ve alaka evrelerinden geçirerek yaratan Allah’tır. Sonrasında sizi bebek olarak dünyaya çıkarır; daha sonra gençlik ve olgunluk dönemlerinize, nihâyet yaşlılık devrenize ulaşana kadar yaşamınızı sürdürür; fakat bazıları bu süreci tamamlamadan vefat eder. Sonuç olarak, yaşamınız belirli bir süre ile sınırlıdır. Umulur ki, insanlar bu gerçekler üzerinde derinlemesine düşünürler.”¹²⁴ Bu âyette de tıfl kelimesi tekil haliyle gelmiş olup, bebek anlamında kullanılmıştır.¹²⁵

¹¹⁹ Kur’ân-ı Kerim. Tevbe Sûresi, 9/30.

¹²⁰ İsfahânî, el-Müfredât, s. 637; Kurtubî, el-Câmi, c. 12, s. 11; Cevherî, es-sihâh, c. 6, s. 3131.

¹²¹ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, c. 11, s. 401.

¹²² İsfahânî, **age**, s. 638.

¹²³ Kur’ân-ı Kerim. Nur Sûresi, 24/59.

¹²⁴ Kur’ân-ı Kerim. Mü’min Sûresi, 40/67.

¹²⁵ Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (2017). *el-Keşşâf an haka’iki’t-tenzîl ve ‘uyûni’t-tevil fi vücûhi’t-te’vîl* (Çev.) Abdulaziz Hatip, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, c. 3, s. 232.

4.1.4. Veled/ولد

Arapça “ول-د” harflerinden türemiş olup, dünyaya gelen çocuk anlamına gelmektedir. Çocuğun küçük veya büyük olması, kız veya erkek olması fark etmeksizin ergenlik çağına girmeden önce veled kelimesi kullanılır.¹²⁶

Veled (ولد) kelimesinin çoğulu evlâd (اولاد)’dır. وَلِيد (velîd) kelimesi ise dünyaya gelmek üzere olan çocuğu ifade eder. Ancak doğum zamanı yakın veya uzak olan anne karnındaki çocuk için kullanılan bir ifadedir. Baba anlamına gelen والد, anne anlamına gelen والدة de bu kelimedenden türemiştir. وَلِيد kelimesi, doğmak üzere olan çocuk için kullanılan ifadedir. Asıl anlamı, doğum zamanı yakın veya uzak olsun çocuktur.¹²⁷ Kur’ân’da yer alan örnekleri şu şekilde sıralanabilir:

“Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah’tır. Eşi olmadan çocuğu olması nasıl mümkün olabilir? Her şeyi yaratan ve her şeyi eksiksiz bilen yalnızca O’dur.”¹²⁸ Âl-i İmrân Suresi’nde de, “Meryem şöyle sordu: ‘Rabbim! Bana bir erkek değmeden çocuğum nasıl olur?’ Allah ise cevap verdi: ‘İşte böyledir; Allah dilediğini yaratır. Bir şeyi yaratmayı arzu ettiğinde ona sadece “ol” der ve o hemen var olur”¹²⁹ buyurulmuştur. Bu âyetlerde ولد (veledün) kelimesi tekil haliyle gelmiş olup çocuk anlamında kullanılmıştır.

“Sizi Allah’ın huzuruna yaklaştıracak olan şey ne sahip olduğunuz mal varlığı ne de evlatlarınızdır. Sadece iman eden ve salih ameller işleyenler için, yaptıkları iyiliklere karşılık kat kat fazlası mükâfat verilir; onlar cennet köşklerinde huzur ve güven içinde bulunurlar.”¹³⁰ Bu âyette ise اولاد (evlâdün) şeklinde çoğul haliyle kullanılmış olup, çocuklar, evlatlar anlamına gelmektedir.

Veled ifadesi, Kur’ân âyetlerinde evlat edinilen çocuğu ifade etmek için de kullanılmaktadır.¹³¹ “Firavun’un karısı, sepette bir çocuk bulduğunda kocasına şöyle demiştir: ‘İkimiz için de mutluluk kaynağı olsun. Ona zarar vermeyin; belki bize faydası dokunur veya

¹²⁶ İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 1179; İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, c. 3, s. 467.

¹²⁷ İsfehânî, *age*, s. 1180.

¹²⁸ *Kur’ân-ı Kerim*. En’âm Sûresi, 6/101.

¹²⁹ *Kur’ân-ı Kerim*. Âl-i İmrân Sûresi, 3/47.

¹³⁰ *Kur’ân-ı Kerim*. Sebe’ Sûresi, 34/37.

¹³¹ İsfehânî, *age*, s. 1180.

onu evlat ediniriz.’ Fakat onlar, olacakların farkında değillerdi.”¹³² Bu âyette **وَلَدًا** (veleden) şeklinde gelmiş olup, evlat edinilen çocuğu ifade etmektedir.¹³³

4.1.5. Ğulâm/ غلام

Ğulâm/Gulâm kelimesi Arapça’da, “bıyığı yeni çıkan/terleyen erkek çocuk, ergin olduğu belli olan oğlan”¹³⁴ anlamına gelmektedir. Çoğulu **غلمان** (ğilmân) ve **غلمة** (ğilmetün) şeklinde gelir.¹³⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de ğulâm kelimesi şu şöyle geçmektedir: *Zekeriyya şöyle sordu: ‘Rabbim! Yaşlılık bana gelmiş, karım ise kısır iken benim nasıl bir oğlum olabilir?’ Allah ise cevap verdi: ‘Öyledir; ancak Allah dilediğini yaratır ve dilediğini gerçekleştirir.’*¹³⁶ Âyette ğulâm kelimesi oğlan çocuk/evlat anlamında kullanılmış olup, tekil haliyle geçmektedir.

“Genç söz konusu olduğunda, onun anne ve babası iman sahibi kimselerdi; fakat çocuklarının onları sapkınlık ve nankörlüğe sürüklemesinden endişe ediyorlardı.”¹³⁷

“Bir kervan geldiğinde su taşımakla görevli kişiler gönderildi; adam kovayı kuyuya indirdi ve ‘Müjde! İşte bir oğlan çocuğu!’ diye seslendi. Çocuğu alıp ticari mal olarak sakladılar. Allah ise onların yaptıklarını eksiksiz bir şekilde bilmektedir.”¹³⁸ İki âyette de ğulâm kelimesi genç, delikanlı gibi anlamlara gelmekte olup, tekil (müfret) haliyle kullanılmıştır.¹³⁹

4.1.6. Sağîr/ صغير

Arapça **ص-غ-ر** (s-ğ-r) fiilinden türemiş olup, küçük anlamında gelmektedir. Kebîr (büyük) kelimesinin zıttıdır. Çünkü bir kişi veya bir şey, diğer kişiye/şeye göre küçük veya büyük olabilir. Bazen de bu sözcükler zaman itibariyle kullanılır. Mesela biri diğerinden

¹³² Kur’ân-ı Kerim. Kasas Sûresi, 28/9.

¹³³ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 763.

¹³⁴ ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, c. 33, s. 178.

¹³⁵ el-İsfahânî, *age*, s. 763; İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, c. 12, s. 440.

¹³⁶ Kur’ân-ı Kerim. Âl-i İmrân Sûresi, 3/40.

¹³⁷ Kur’ân-ı Kerim. Kehf Sûresi, 18/80.

¹³⁸ Kur’ân-ı Kerim. Yusuf Sûresi, 12/19.

¹³⁹ Muhammed Tâhir İbn Âşûr (1984). *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, Tunus: Dâru Tunusiyye, c. 12, s. 242.

küçükse *فلان صغير* (falan kişi küçüktür); büyükse *فلان كبير* (falan kişi büyüktür) ifadesi kullanılır. Kimi zaman da değer, cüsse ifade etmek için kullanılır.¹⁴⁰

“*Rasûlüm! Sen herhangi bir işe başladığında, Kur’ân’dan bir âyeti okuduğunda veya herhangi bir görev üstlendiğinde, biz her zaman senin üzerinde hazır bulunur ve yaptıklarını görürüz. Ne yerde ne gökte, en küçük zerre dahi Rabbinin bilgisinden uzak kalmaz. Küçük büyük tüm varlıklar, eksiksiz bir biçimde apaçık bir kitapta kaydedilmiştir.*”¹⁴¹ Bu âyette sağır kelimesi çocuk anlamında kullanılmamış; değer, cüsse olarak büyüğün zıttı olarak kullanılmıştır.¹⁴²

“*Onlara sevgi ve tevazu ile yaklaş, koruyup gözet. Ardından şöyle dua et: “Rabbim! Çocukluğumda bana şefkat gösterip büyüyenler gibi, şimdi de onlara merhametini göster.”*”¹⁴³ âyetinde ise sağır kelimesi büyüklük, değer olarak değil; çocuk manasındadır.¹⁴⁴

4.1.7. Yetîm/ يتيم

يتيم (yetîm) kelimesi Arapça’da, bir çocuğun ergenlik çağına gelmeden önce babasının vefat etmesidir. İnsan dışındaki diğer canlılarda ise, annesini kaybedene yetim denir. Ayrıca tek kalan canlı,¹⁴⁵ bir incinin kendi mercanından kopması (*درّة يتيمه*), diğer evlerden kopuk olan tek ev (*بيت يتيم*) gibi anlamlara da gelmektedir.¹⁴⁶ “*O seni bir yetimken barındırmadı mı?*”¹⁴⁷ âyeti Peygamberimiz’in doğmadan önce babasının vefat etmesinden dolayı yetim bir çocuk olmasını ifade eder. “*Yetimlerin malını haksızca yiyenler, aslında yalnızca kendi karınlarını ateşle doldururlar. Onlar, sonunda yakıcı bir ateşe girmekten kurtulamayacaklardır.*”¹⁴⁸ âyetinde yetim kelimesi çoğul haliyle “*الْيَتَامَى*” gelmiş olup, yetimler anlamındadır.

¹⁴⁰ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 591; İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, c. 4, s. 458.

¹⁴¹ *Kur’ân-ı Kerim*. Yunus Sûresi, 10/61.

¹⁴² el-İsfahânî, *age*, s. 591.

¹⁴³ *Kur’ân-ı Kerim*. İsrâ Sûresi, 17/24.

¹⁴⁴ ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, c. 12, s. 321.

¹⁴⁵ İbn Manzûr, *age*, c. 12, s. 645; ez-Zebîdî, *age*, c. 34, s. 134; el-İsfahânî, *age*, s. 715.

¹⁴⁶ el-İsfahânî, *age*, s. 1191.

¹⁴⁷ *Kur’ân-ı Kerim*. Duhâ Sûresi, 93/6.

¹⁴⁸ *Kur’ân-ı Kerim*. Nisâ Sûresi, 4/10.

“Yetim” kelimesi, Kur’ân âyetlerinde; müfret şekliyle sekiz, ikil şekliyle bir yerde, çokluk haliyle toplamda on dört yerde geçmektedir.¹⁴⁹

“Duvar ise, şehirde iki yetim çocuğa aitti; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Onun için Rabbin istedi ki, o iki çocuk erginlik çağlarına erişsinler ve rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzleri budur.”¹⁵⁰ Âyette tesniye (يَتِيمَيْن) şeklinde gelmiş olup, iki yetim çocuğu ifade etmektedir.

4.1.8. Zürriyyet/ ذرية

Zürriyyet kelimesinin karşılığı; bir kişinin soyu, nesli, küçük çocuklar¹⁵¹, baba, oğul, çocuklar¹⁵² gibi anlamlara karşılık gelmektedir.

Kur’ân’da “Nuh’un neslinden gelenler! Bilin ki Nuh, her zaman şükreden bir kuldu”¹⁵³ buyrulurak “zürriyyet” kelimesi Nûh’un (a.s) soyunu ifade etmektedir.

“Rabbi, İbrahim’i bazı sözlerle sınıdı ve İbrahim bunları eksiksiz yerine getirdiğinde, Allah: “Seni insanlar için önder kılacağım” buyurdu. İbrahim, “Soyumdan da mı?” diye sorunca, Rabbi: “Vaadim zâlimleri kapsamaz” karşılığını verdi.¹⁵⁴ Bu âyet, Hz. İbrahim’in soyunu ifade etmek amacıyla da kullanılmıştır.

“Rabbimiz! Onları ve atalarından, eşlerinden ve soylarından olup doğru yolda olanları, kendilerine vaat ettiğin ebedî cennetine kabul et. Şüphesiz sen, yüce izzet ve hikmet sahibisin.”¹⁵⁵ âyetinde ise zürriyyet kelimesi çoğul anlamda kullanılmış ve nesilleri ifade etmektedir.

¹⁴⁹ İsmail Karaca (2023). *Kur’ân-ı Kerim’in Çocuk Haklarına Bakışı*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, s. 18; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, c. 30, s. 358.

¹⁵⁰ *Kur’ân-ı Kerim*. Kehf Sûresi, 18/82.

¹⁵¹ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 237.

¹⁵² İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, c. 14, s. 285; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, c. 38, s. 91.

¹⁵³ *Kur’ân-ı Kerim*. İsrâ Sûresi, 17/3.

¹⁵⁴ *Kur’ân-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/124.

¹⁵⁵ *Kur’ân-ı Kerim*. Mü’min Sûresi, 40/8.

4.1.9. Hafede (حَفْدَة)

Arapça'da ح-ف-د kökünden türemiş olup; akraba veya yabancı olsun canla başla bir kişinin hizmetine koşan kimseye denir.¹⁵⁶ Müfessirlere göre bu kelime torunlar manasına gelmektedir.¹⁵⁷ Sebebinin ise torunların hizmet etmede daha samimi olduklarından olduğunu vurgulamışlardır.¹⁵⁸ Ayrıca hizmetçi¹⁵⁹ ifadesine de karşılık gelir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

*“Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar türetti; sizi güzel nimetlerle rızıklandırdı. Onlar yine de bâtıla inanıp Allah'ın nimetine karşı nankörlük mü ediyorlar?”*¹⁶⁰ Âyetinde حَفْدَةٌ (hafedetün) şeklinde gelmiş olup, torunlar anlamında kullanılmıştır. Bu kelime yalnızca bu âyette geçmektedir.

4.1.10. Rebâib (رَبَائِب)

Arapça'da راب kelimesi, önceki eşten olan çocuğun bakımını üstlenen kişi (üvey baba) için; رَابَةٌ kelimesi ise üvey anneyi ifade etmektedir.¹⁶¹ رَبِيبٌ (رَبَائِب) kelimesi evlatlık erkek çocuk için; رَبِيبَةٌ (رَبَائِب) ise evlatlık kız çocuk için kullanılmaktadır.¹⁶² رَبَائِب (rebâib) kelimesi aynı zamanda terbiye edilmiş çocuk,¹⁶³ üvey oğul¹⁶⁴ anlamına da gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de “rebâib” kelimesi yalnızca bir âyette geçmektedir:

“Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşinizin kızları, kız kardeşinizin kızları, sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri ve evlerinizde bulunan eşlerinizden üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmemişseniz, nikâh sona erdiğinde kızlarını almakta bir sakınca yoktur. Kendi öz oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi aynı anda almak da yasaklanmıştır; ancak geçmiş olanlar

¹⁵⁶ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 294.

¹⁵⁷ Muhammed Ali es-Sabûni (2014). *Safvetü't-tefâsir*, Lübnan: Mektebetü'l-Asriyye, c. 2, s. 218.

¹⁵⁸ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 294.

¹⁵⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. 3, s. 153.

¹⁶⁰ *Kur'ân-ı Kerim*. Nahl Sûresi, 16/72.

¹⁶¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 409.

¹⁶² Serdar Mutçalı (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, s. 304.

¹⁶³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. 1, s. 401; ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, c. 2, s. 464.

¹⁶⁴ es-Sabûni, *Safvetü't-tefâsir*, c. 1, s. 227.

için Allah çokça affeden ve merhamet sahibidir.”¹⁶⁵ Âyette رَبَّانِكُمْ (rebaibukûm) ifadesi “üvey kızları” ifade etmek için kullanılmıştır.

5. İslâm Hukuku ve Medeni Hukukta Çocuk

Türk Medeni Kanunu’nun 28. maddesinde çocuk tanımı yapılırken, kişiliğin çocuğun sağ olarak doğduğu anda başladığı ve ölümle sona erdiği, çocuk hak ehliyetinin ise sağ doğma koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan itibaren başladığı ifade edilmektedir.¹⁶⁶ Bu hükümle genel olarak anne karnındaki ceninin korunması amaçlanmaktadır. Çocukluk tam ve sağ doğma ile başlayıp, erginliğe kadar olan süreyi kapsamaktadır. Olağan şartlarda erginlik, on sekiz yaşını doldurmakla başlar.¹⁶⁷ On sekiz yaşını tamamlamamış kişiler için yer yer “küçük”, ve “ergin olmayan çocuk” ifadeleri kullanılmaktadır.¹⁶⁸ Medeni hukukta çocuk, ana-babadan gelen, ana-baba ile soy bağıını belirten bir hısımlık olarak tanımlanmaktadır.

İslâm hukukunda çocukluk, belirli gelişim evreleri esas alınarak değerlendirilmiş, çocuğun biyolojik ve zihinsel gelişimi esas alınarak aşamalı (tedricî) bir sistem içinde ele alınmıştır. Bu yaklaşım, çocuğun hukuki ehliyeti ve sorumluluğunun yaş ve idrak seviyesine göre değişkenlik göstermesi ilkesine dayanmaktadır. Bu bağlamda İslam hukukunda çocukluk, cenin dönemi, cenin, temyiz, bulûğ ve rüşd dönemi olarak farklı safhalara ayrılmıştır.¹⁶⁹

1. Cenin: Hamilelik ile başlayıp, doğum vaktine kadar anne karnındaki dönem cenin/fetal dönem olarak ifade edilir. Cenine, sınırlı bir kişilik ve eksik bir hak ehliyeti tanınmış olup, bu haklar onun için saklı tutulmuştur. Sağ doğması şartıyla nesep hakkı, miras hakkı,

¹⁶⁵ Kur’ân-ı Kerim. Nisâ Sûresi, 4/23.

¹⁶⁶ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (2001). [Erişim: 26.08.2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

¹⁶⁷ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (2001). Madde 11, [Erişim:26.08.2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

¹⁶⁸ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (2001). TMK, 12, [Erişim:26.08.2024, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

¹⁶⁹ O. Çeker, *İslâm Hukukunda Çocuk*, s. 14.

vakıftan yararlanma ve vasiyet hakkı ceninin adına tespit ve tescil edilir.¹⁷⁰ Ceninin düşürülmesine sebep olan kişi de “gurre”¹⁷¹ adı verilen diyeti ödemesi gerekir.

2. Temyiz Öncesi Dönem (gayr-i mümeyyiz): İslâm hukukunda, iyiyi ve kötüyü, faydalıyı ve zararlıyı, doğruyu ve yanlışını anlayabilme ve bu anlayış doğrultusunda iradesini kullanabilme yeteneğine **temyiz** denir.¹⁷² Bu yeteneğe sahip olan kişiye ise **mümeyyiz** adı verilir.¹⁷³ Doğumdan yedi yaşa kadar olan süreyi kapsar. Gayr-i mümeyyiz çocuk zimmete ve tam vücûb ehliyetine sahipken, edâ ehliyetine sahip değildir. Çocuk adına yapılması gereken tasarrufları velisi yapar.¹⁷⁴ Çocuğun işlemiş olduğu cinayet gibi suçlarda çocuğa ceza verilmez ancak işlediği suça karşılık malından ödeme yapılır.

3. Temyiz Dönemi: İslâm hukukunda, iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışını ayırt etme yetisinin kazanıldığı aklî olgunlaşmanın ilk basamağı olarak kabul edilen temyiz dönemi, genellikle yedi yaşından başlayıp bulûğ çağına kadar devam eden süreci kapsamaktadır. Mümeyyiz küçük tam vücûb ehliyetine sahip olmakla birlikte, aklî olgunluk tam olarak gerçekleşmediğinden eksik edâ ehliyetine sahiptir. Bu dönemde tam ceza ehliyeti söz konusu değildir. Dolayısıyla had yahut kısas cezası gerektirecek suç işlemesi durumunda bedenî ceza uygulanmaz. Bunun yerine durumuna uygun ıslah edici, eğitecek tedbirler uygulanabilir. Bu dönemdeki mümeyyiz küçük iman ve bedeni ibadetlerden sorumlu değildir. Ancak onu dini hayata hazırlamak maksadıyla, fiziki gelişimi de göz önünde bulundurularak ibadetler öğretilir.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Mustafa Uzunpostalcı (1993). “Cenin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 7, s. 369; Cevherî, *es-sihâh*, c. 5, s. 2094; İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, c. 16, s. 245; el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 245-246.

¹⁷¹ Gurre hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhsin Koçak (1996). “Gurre” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 14, s. 211-212; el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 750; Cevherî, *es-sihâh*, s. 3671.

¹⁷² el-İsfahani, *el-Müfredât*, s. 1022; Üsrüşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s. 297; Vehbe Zuhaylî (1996). *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, c. 4, s. 123.

¹⁷³ İbrahim Kâfi Dönmez (2011). “Temyiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 40, s. 437; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. 7, s. 172.

¹⁷⁴ Halit Çalış (2013). *İslam Hukuku El Kitabı, “Kişiler Hukuku”*, Ankara: Grafiker Yayınları, s. 270; Zuhaylî, *age*, c. 4, s. 123-124; Serahsî, *el-Mebsût*, c. 15, s. 29.

¹⁷⁵ H. Çalış, *age*, 270; Dönmez, İ. K. (2011). “Temyiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 40, s. 438.

4. Bulûğ/Ergenlik Dönemi: Bu dönem ergenlik belirtilerinin ortaya çıkmasıyla başlayan dönemdir. Bu belirtiler kişiye, yaşanan coğrafyaya göre farklılık gösterir. Bulûğ dönemi, kız ve erkek çocukların fiilî olarak ergenliğe ulaşmalarıyla başlamaktadır. Bu bağlamda erkeklerde ihtilâmın meydana gelmesi ve üreme kabiliyetinin kazanılması; kızlarda ise hayız görme ve doğurganlık yetisinin ortaya çıkması, bulûğun temel ve öncelikli göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu belirtiler fıkıh literatüründe bulûğun ilk ölçütüdür.¹⁷⁶ Ergenlik belirtileri görülmemiş ise Ebû Hanife'ye göre erkek çocukları on sekiz, kız çocukları ise on yedi yaşına ulaştıklarında hükmen bulûğ çağına girmiştir.¹⁷⁷ Ebû Yûsuf, Şâfiiler ve Hanbelîler ise bulûğ yaşını kız ve erkek bakımından ayırım yapmaksızın on beş yaş olarak belirlemişlerdir.¹⁷⁸ Bulûğ çağına ulaşan kimse, bu aşamayla birlikte tam eda ehliyetini kazanmakta ve dinî ve hukuki yükümlülükler bakımından mükellef kabul edilmektedir.

Ergenlik dönemi itibariyle kişi yeterli derecede akli olgunluğa erişir. Dolayısıyla dini hükümler bakımından tam ehliyetli olup, hukukî ve cezaî ehliyeti de tamdır. Ancak malî sonuçları bulunan tasarruflarda fiil ehliyetleri yetersizdir. Şu hâlde malî sonuçları olan tasarruflar dışında, akıllı olarak bulûğa eren kişi tam eda ehliyetine sahiptir.¹⁷⁹

5. Rüşd Dönemi: Kişinin malını dinî, akli, mantıksal ve ekonomik ilkelere uygun biçimde koruyup kullanabilme olgunluğuna rüşd denir. Bu olgunluğa ulaşan kişiye ise reşit adı verilir. Zıttı sefehtir (akılsız/hafiflik).¹⁸⁰ Reşid kişiler iman, ibadet gibi dini mükellefiyetlere ait hitabın muhatabı ve eda ile mükelleflerdir. Böylece kişi, hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulabilecek duruma gelir ve hukukî, medenî ya da cezaî işlem ehliyetini tam anlamıyla kazanır. İslâm hukukunda rüşd için kesin bir yaş sınırı belirlenmemiştir. Bununla birlikte, Ebû Hanîfe, reşit olmasına rağmen malî konularda olgun davranış göstermeyen kimseler

¹⁷⁶ el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. 7, s. 171.

¹⁷⁷ el-Kâsânî, *age*, c. 7, s. 171-172; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 4, s. 122.

¹⁷⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. 4, s. 346; el-Kâsânî, *age*, c. 7, s. 171-172; ez-Zuhaylî, *age*, c. 4, s. 122; İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd (2004). *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. Beyrut: Dârü'l-Hadîs, c. 1, s. 9.

¹⁷⁹ H. Çalış, *age*, s. 273; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. 7, s. 171; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. 4, s. 345-346; Ali Bardakoğlu (1992). "Buluğ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 6, s. 413-414.

¹⁸⁰ Saffet Köse (2008). "Rüşd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 5, s. 298.

bakımından yirmi beş yaşını rüşdün en son sınırı olarak kabul etmiştir.¹⁸¹ Günümüzde, İslâm hukukunu temel alan ülkelerde rüşd yaşı, kanunlara göre genellikle on sekiz ile yirmi bir yaş arasında değişiklik göstermektedir.¹⁸²

6. Hak Kavramı

Arapça'da ح-ق-ق (h-k-k) kökünden türeyen “hukuk” kelimesi, gerçek, doğru, sabit ve varlığı kesin olanı ifade eder. Çoğul hâli olan حقوق (hukuk) ise genellikle bâtılın karşıtı olarak kullanılır.¹⁸³ Hak kelimesinin sözlükte verilen manaları şu şekildedir:

“Gerçek olmak, çıkmak, hak, doğru olmak, hatalı/yanlış olmamak, Allah, maden, ağaç, veya taşa elle yazılmış işaret veya yazı; kazı doğruluk, sıhhat, mal, mülk, mülkiyet, makul, sahih (doğru) olmak, aslına uygun, layık, hakikat, Allah'ın ismi/sıfatı, münasip durum, aslına uygun, mutabakat/muvafakat, bir şeye yakînen muttali olmak, adâlet, ahiret, ölüm, ispat etmek, teyit etmek, kanun, zorunlu/kaçınılmaz olmak, pay, emek karşılığı ücret, emek verilerek ortaya çıkan manevi yetki, adâlet ve hukukun gereği olarak birine tahsis edilen şeyleri, kazancı ve dava ya da iddialarda gerçeğe uygunluk.”¹⁸⁴

Ragıp el-İsfahânî (ö. 502/1108), *el-Müfredât* adlı eserinde “hak” kelimesinin aslının mutabakat ve muvafakat olduğunu belirtmiş, Kur’ân âyetlerinden örnekler vererek kelimenin temel olarak dört farklı anlama geldiğini ifade etmiştir.¹⁸⁵

1. Hak; Allah'ın bir ismi/sıfatıdır.

“O gün her can, işlediği fiillerin karşılığını görecek; gerçek sahipleri olan Allah'a teslim edilecektir. İftira ile yakıştırdıkları putlar ise onlardan uzaklaşıp yok olacaktır.”¹⁸⁶

¹⁸¹ Hamdi Döndüren (1994). “Rüşd”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Şamil Yayınevi & Akit, c. 5, s. 515.

¹⁸² Saffet Köse, *agm*, c. 35, s. 299-300; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, c. 7, s. 171-172; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 4, s. 122.

¹⁸³ Mustafa Çağrıncı,(1993). “Hak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, c. 15, s. 137; ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, c. 25, s. 166; Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf Cürçânî (1997). *et-Ta'rifât* (Çev.) Arif Erkan, İstanbul: Bahar Yayınları, s. 89.

¹⁸⁴ S. Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 182; İsfahânî, *el-Müfredât* s. 296; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, s. 939-940.

¹⁸⁵ İsfahânî, *age*, s. 296

¹⁸⁶ *Kur'ân-ı Kerim*. Yûnus Sûresi, 10/30

2. Hikmetin gereği olarak yaratılan bir şey de hak olmasından dolayı Allah'ın tüm fiilleri de haktır.

*“Işığıyla Güneş'i, parıltısıyla Ay'ı var eden; yılların sayısını ve hesabını öğrenesiniz diye Ay'a evreler tayin eden O'dur. Allah bütün bunları hikmet üzere yaratmıştır. O, ilim sahibi bir topluluk için delillerini açıkça ortaya koyar.”*¹⁸⁷

3. Bir şeye aslına (hakikatine) uygun ve doğru bir şekilde inanmak da hak olarak isimlendirilir.

*“Daha sonra Allah, müminlerin, aralarında ihtilaf konusu olan gerçeğe kendi lütfuyla erişmelerine vesile oldu. Allah, kimi isterse onu hidâyete kavuşturur.”*¹⁸⁸

4. Gereken zamanda, gereken şekliyle, gerekli ölçüyle ve gereken yerde meydana gelen işe de hak denilmektedir.

*“Sonuçta, günaha sapanlar için Rabbinin 'Artık iman etmeyecekler' kararı yerine gelmiş oldu.”*¹⁸⁹

*“Hakikat onların hevâlarına göre şekillenseydi, gökler, yer ve içindekiler altüst olurdu. Bilakis biz, onlara izzet ve değer kazandıran şeyi getirdik; ama onlar kendi izzetlerinden uzaklaştılar.”*¹⁹⁰

Seyyid Şerîf el-Cürcânî (ö. 816/1413) ise hak kavramını sözlük anlamını “varlığı zorunlu olan, inkârı mümkün olmayan gerçek ve bâtılın zıddı” olarak tanımlarken; ıstılahi anlamını “doğru ve gerçeğe uygun olan hüküm” olarak tanımlamıştır.¹⁹¹ Nitekim Müslüman ve ehl-i sünnet mezhebine mensup kişilere "ehl-i hak"; bunların dışındaki din ve mezhepteki kişilere ehl-i bâtıl ismi verilmektedir.¹⁹² Serahsi (ö. 483/1090) ise hak kavramını, yetkinin sübutu “bir şey üzerinde tasarrufta bulunmaya dair sabit olan yetki”¹⁹³ olarak tanımlamaktadır.

¹⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Yûnus Sûresi, 10/5.

¹⁸⁸ Kur'an-ı Kerim. Bakara Sûresi, 2/213.

¹⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Yûnus Sûresi, 10/33.

¹⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Mü'minûn Sûresi, 23/71.

¹⁹¹ Cürcânî, *et-Ta'rifât* s. 89.

¹⁹² M. Çağrı, *agm*, c. 15, s. 137.

¹⁹³ es-Serahsi, *el-Mebûsât*, c. 11, s. 108.

Zemahşerî (ö. 538/1144) de hak kavramını gerçek ve zorunlu sabitlik olarak tanımlamaktadır.¹⁹⁴

Hak (حق) kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 247 geçmekte olup¹⁹⁵ genellikle bâtılın zıttı olarak geçmektedir.¹⁹⁶ Bununla birlikte delil,¹⁹⁷ gerçeğe uygun olan söz,¹⁹⁸ adâlet,¹⁹⁹ bir olayın iç yüzü,²⁰⁰ ödev-görev,²⁰¹ bilgi-inanç,²⁰² Allah'ın ismi,²⁰³ öncelikli²⁰⁴ gibi anlamlara da gelmektedir.

*“Bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye peygamberini hidâyet rehberi ve hak din ile gönderen O'dur. Şâhid olarak da Allah yeter.”*²⁰⁵ âyetinde hak (الْحَقُّ) kelimesi “doğru inanç” anlamında kullanılmıştır.

*“İşte bunlar gerçek haberlerdir. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Muhakkak ki Allah, mutlak güç ve hikmet sahibidir.”*²⁰⁶ âyetinde hak (الْحَقُّ) ifadesi gerçek/doğru haber anlamında kullanılmıştır.

“Onlardan sonra, ‘Nasıl olsa bağışlanacağız’ diyerek dünyanın geçici çıkarlarına sarılan bir nesil geldi. Onlara benzer bir menfaat tekrar sunulsa, yine peşine düşerler. Hâlbuki onlardan, Allah hakkında yalnızca gerçeği söyleyeceklerine dair Kitap'ta söz alınmamış mıydı?

¹⁹⁴ ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, c. 1, s. 36.

¹⁹⁵ Bkz. *Kur'ân-ı Kerim*. Zuhuf 43/29, 30; Ahkâf 46/30; Muhammed Sûresi, 47/2-3; Fetih 48/28; Bakara 2/26, 42, 91, 9, 44, 146, 147, 213, 282, 60; Âl-i İmrân 3/62, 71, 154; Nisâ 4/171; Kehf 18/29, 44, 56, 34; Tâhâ 20/114; Mâide 5/48, 77, 83, 84; En'âm 6/57, 62, 66, 73, 93; Ar'af 7/8, 33, 105, 118, 146, 169; Enfâl 8/16, 17, 8, 32; Enbiyâ 21/24, 97; Tevbe 9/29, 33, 48; Yûnus 10/23, 30, 32, 35, 36, 76, 82, 94, 108; Hûd 11/17, 45, 120; Yûsuf 12/51; Ra'd 13/1, 14, 17, 19; İbrâhim 14/22; İsrâ 17/81; Necm 53/28; Hadîd 57/16; el-Mümtehine 60/1; Sâf 61/9; Nebe 78/39; 54, 62; Mü'minûn 23/71, 116; Nur 24/25, 49; Kasas 28/39, 48, 53, 73; Lokmân 31/30; Secde 32/33; Sebe' 34/4, 6, 23, 49; Fâtır 35/31; el-Mümin 40/05, 75; Fussilet 41/15, 53; Şûrâ 42/18, 24.

¹⁹⁶ M. Çağrıçı, *agm*, c. 15, s. 137.

¹⁹⁷ *Kur'ân-ı Kerim*. Yûnus 10/76, 77.

¹⁹⁸ *Kur'ân-ı Kerim*. Ar'af Sûresi, 7/169; Sâd Sûresi, 38/84; Secde Sûresi, 32/13; Yâsîn Sûresi, 36/7.

¹⁹⁹ *Kur'ân-ı Kerim*. Ar'af Sûresi, 7/89; Enbiyâ Sûresi, 21/112; Sâd Sûresi, 38/22, 26; Zümer Sûresi, 39/69, 75.

²⁰⁰ *Kur'ân-ı Kerim*. Yûsuf Sûresi, 12/51.

²⁰¹ *Kur'ân-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/180, 236, 241; Rûm Sûresi, 30/47.

²⁰² *Kur'ân-ı Kerim*. Yûnus Sûresi, 10/36; Vâkıa Sûresi, 56/95.

²⁰³ *Kur'ân-ı Kerim*. Nûr Sûresi, 24/25.

²⁰⁴ *Kur'ân-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/228.

²⁰⁵ *Kur'ân-ı Kerim*. Fetih Sûresi, 46/28.

²⁰⁶ *Kur'ân-ı Kerim*. Âl-i İmrân Sûresi, 3/62.

Oysa onlar, Kitap'ta yazılı olanı da okuyup öğrenmişlerdi. Şüphesiz ki ahiret yurdu, sakınan kimseler için daha hayırlıdır. Hiç aklınızı işletmez misiniz?"²⁰⁷ âyetinde ise hak (الْحَقُّ) kelimesi gerçeğe uygun olma (gerçek olan) anlamında kullanılmıştır.

7. Çocuk Hakları Kavramı

Çocuk hakları; "yeryüzündeki bütün çocukların fiziksel, ruhsal ve cinsel istismardan korunmasını güvence altına alan, bunun yanında onların yaşama, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını öngören haklar bütünüdür".²⁰⁸

Çocuk hakları bağlamında uluslararası olarak, 1924 Tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve son olarak da 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi temel olarak kabul edilmektedir.²⁰⁹

İslâm hukukunda çocuk hakları Kur'ân ve sünnetle başlamaktadır. Kur'ân'da çocuğun hayatının korunması, nesebinin meşru yollarla sabit kılınması, bakım ve geçiminin sağlanması ile kötü muameleye karşı korunması açık ilkelere bağlanmıştır. Özellikle çocukların haksız yere öldürülmesinin yasaklanması ve yetimlerin mallarının korunmasına yönelik yer alan hükümler²¹⁰, çocuğun dokunulmaz bir değere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.²¹¹ Peygamberimiz'in (sav) çocuklara yönelik şefkatli tutumu, onları muhatap kabul etmesi, eğitimlerini önemsemesi ve çocuklara karşı adaletsiz davranışları açıkça yasaklaması, çocuk haklarının ahlaki ve pratik temelini oluşturmuştur.²¹² Fakihler de şer'î nasları esas alarak çocuğun maslahatı doğrultusunda hükümler üretmişlerdir. Bu çerçevede çocuk hakları, makâsıd-ı şeriadan özellikle neslin korunması ilkesine dayandırılmıştır.²¹³

²⁰⁷ Kur'ân-ı Kerim. Araf Sûresi, 7/169.

²⁰⁸ Vikipedi Özgür Ansiklopedi, Çocuk Hakları, [Erişim:28.08.2024, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_haklar%C4%B1#Tarih%C3%A7e]

²⁰⁹ Sürüye Kutan (Kasım 2022). Yetim ve Kimsesiz Çocuklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, *Türk Hukukunda ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları*, Ankara, 19-20, s.94.

²¹⁰ Bkz. Kur'ân-ı Kerim. el-En'âm 6/151; el-İsrâ 17/31; en-Nisâ 4/2, 4/10.

²¹¹ İbrahim Canan (1995). İslam'da Çocuk Hakları. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(22), s. 10.

²¹² A. Bardakoğlu, "Hak" *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 15, s. 139.

²¹³ Serahsî, *el-Mebcut*, c. 10, s. 152-155; Kasânî, *Bedâiu 's-Sanâi*, c. 7, s. 172-173.

7.1. Cahiliye Döneminde Çocuk Hakları

İslâm'dan önce Arap toplumunda erkek egemen bir toplum hâkimdi. Kabilecilik anlayışının hâkim olduğu toplumda ailenin en yaşlı erkeği, evin reisi ve kabilede söz hakkı sahibi olan kişisiydi. Evin reisi olan kişi, aile bireylerini kendi mülkü gibi görüyor, sınırsız hakimiyet kurup, dilediği gibi davranabiliyordu. Özellikle kız çocuklarını bir utanç durumu olarak görür, onları satma hatta öldürme yoluna giderlerdi. Aileyi yöneten erkekler, kız çocuklarını söz konusu ettiğinde genellikle bir ya da iki kız çocuğunu kabullenmekteydi ve kız çocuklarının sayısı artmaya başladığında öldürmeyi tercih ederlerdi. Erkek çocuklarını katledenler olsa da bu durumun daha çok muhatabı zayıf oldukları sebebiyle kız çocuklarıydı. Zengin aileler haricinde ev geçindirmek zor olduğu için paraya ve evde çalışıp para getirecek aile bireylerine ihtiyaç duyulurdu. Erkek çocuğu aileye para getirecek kişi olmasının yanı sıra, aile reisinin izzetini artırma manasına geliyordu.²¹⁴ Dolayısıyla böyle bir ortamda çocuk haklarından söz etmek mümkün değildir.

7.2. Batı'da Çocuk Hakları

Batıda çocuk hakları kavramı ilk defa 18. yüzyılda tabii hukuk anlayışını benimseyen Rousseau, Kant, Lock gibi düşünürler tarafından gündeme getirilmiştir. Çocukları korumaya yönelik ilk müesseseler ABD'de görülür. Burada yardıma muhtaç çocukların korunması İngiliz göçmenleriyle başlar. Bu göçmenler yardıma muhtaç çocukları korumak maksadıyla yerleştikleri her yerde aşevleri kurmuşlardır.²¹⁵ Çocukları korumaya yönelik 1899'da ABD'de ilk çocuk mahkemeleri kurulmuş; ABD'nin ardından Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya gibi devletlerde de bu mahkemeler kurulmuş ve hızla gelişmeye başlamıştır. 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan İnsan Hakları Cihanşümül Beyannamesi'nin bir kısmında çocuk haklarına yer verilmiştir. Bu çalışmanın ardından 20 Kasım 1959 yılında Birleşmiş Milletlerin 10 maddelik "Çocuk Hakları Beyannamesini" kabulüyle çocuk haklarına dair ilk müstakil çalışma ortaya çıkmıştır.²¹⁶ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990'da yürürlüğe

²¹⁴ Ahmet Acarlıoğlu (2019). "Cahiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme", *Cumhuriyet İlähiyat Dergisi*, 23/1, s. 444.

²¹⁵ İbrahim Canan (1981). *Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslam'da Çocuk Hakları*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, s. 20.

²¹⁶ İ. Canan, *age*, s. 22.

girmiştir. Günümüzde 193 devlet sözleşmeye taraf olmuştur. Türkiye ise sözleşmeyi 14 Ekim 1990'da imzalamış, 27 Ocak 1995'te Resmî Gazete'de yayımlanmasının ardından iç hukukta yürürlüğe girmiştir.²¹⁷

²¹⁷ Hafsa Kesgin (2019). *İslam'da Çocuk Koruma*, İstanbul: Kitabi Yaymevi, s. 79.

İKİNCİ BÖLÜM

CENİN VE ÇOCUK HAKLARI

İslâm dini çocuklara değer verir ve çocuk hakları konusu gerek Kur'ân'da gerekse hadislerde oldukça fazla yer alır. Cenin ise çocukluğun temelini oluşturur. Bu bakımdan İslâm hukukunda cenine de birtakım haklar tanınmıştır. Çalışmamızın bu bölümünü doğum öncesinde var olan haklar, cenine tanınan haklar ve çocuk hakları olarak ele alacağız.

1. Hamilelik Süreci Haklar (Cenin Hakları)

İslâm hukukunda ceninin hakları, insan hayatının dokunulmazlığı doğrultusunda ele alınmış olup, geniş bir çerçevede korunur. Cenin anne karnına düştüğü andan itibaren İslâm'ın insan yaşamına verdiği değerden yararlanmaya başlar. Ceninin hakları doğrudan onun varlığını korumayı amaçlar ve gelecekteki var olacak haklarını güvence altına almayı hedefler. Bu doğrultuda cenine tanınan haklar detaylıca ele alınacaktır.

1.1. Yaşam Hakkı

Yaşam hakkı, canlılara tanınan en temel hak olup, İslâm dininde canın korunması ilkesine dayanmaktadır. Bu çerçevede cenin de Allah tarafından yaratılmış bir varlık olarak saygı ve korunmaya layıktır. İnsan yaşamının dokunulmazlığı ile ilgili yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de:

*“Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi haksız yere öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.”*²¹⁸ buyurarak yaşam hakkının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Ayrıca; *“Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın yasak kıldığı cana kıymayın. İşte bunları Allah size emretti; umulur ki düşünüp anlarsınız”*²¹⁹ âyeti, ceninin de bu kapsama dahil olduğunu ortaya koyar.

İslâm dininde cenin yaşam hakkına sahip bir varlık olarak kabul edilmekte ve düşürülmesine sebep olacak davranışlar yasaklanmaktadır. Ceninin hayatına son verilmesi

²¹⁸ Kur'ân-ı Kerim. Mâide Sûresi 5/32.

²¹⁹ Kur'ân-ı Kerim. En'âm Sûresi, 6/151.

kürtaj veya başka yollarla öldürülmesi şeklindedir. Kürtaj, anne karnındaki ceninin tıbbi müdahale ile alınmasına denir. Hangi durumlarda ceninin anne rahminden alınmasının (kürtajın) caiz olup olmadığına dair farklı görüşler bulunmaktadır.²²⁰ Nitekim bazı durumlarda cenin alınmadığı zaman anne hayatını tehlikeye sokacak ve ölümüyle sonuçlanabilecek sağlık sorunları oluşturabilmektedir. Bu durumların haricinde ceninin hayatına kast eden anne ve baba İslâm hukukuna göre yapmış oldukları fiile karşılık “gurre”²²¹ gibi cezayla cezalandırılmaktadır.

1.2. Nesep Hakkı

Nesep ifadesi dar anlamda çocuğun anne ve babasıyla olan hısımlığını yani çocuğun kime ait olduğuna, anne ve babasının kim olduğuna; geniş anlamda ise kişinin geldiği soy ile münasebetini, anne babasının akrabaları ile olan kan ve hısımlık bağına ifade eder.²²² Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de insanı en güzel şekilde yarattığını ve onu bir soya bağladığını şöyle ifade etmektedir:

*“İnsan türünü (hakir) sudan yaratıp onların arasında soy ve sıhriyet bağı kuran da O’dur. Rabbin’in her şeye gücü yeter”*²²³. Bu âyet soy bağına yüce Allah tarafından insanın yaratılışından itibaren ortaya konulan bir hak olduğunu açıkça gösterir. Çocuğun kendisini doğuran kadınla hısımlık bağı ispata gerek olmayacak şekilde sabit olduğunu Kur’ân-ı Kerîm açıkça ifade etmiştir. Mücadele Sûresi 2. âyette geçen *“Onların anaları sadece, kendilerini doğuran kadınlardır”*²²⁴ ifadesi ile çocuğun doğrudan anneye ait olduğu belirtilmiştir.

Cenin nesep hakkının temel şartı evlilik, öncelikli olarak anne ve babanın meşru nikah ilişkisine dayanmaktadır. Meşru bir nikahtan doğan çocuk, doğrudan nesep bağıyla babasına bağlıdır. *“Çocuk yatağın sahibi olan kocaya aittir. Zinâ edene ise taşla kovulma ve*

²²⁰ Bkz. Ü. Görgülü, *Fıkıhta Cenin Hukuku*, s. 96-103; Ömer Nasûhi Bilmen (1955). *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu* İstanbul: Rabbani Yayınevi, c. 2, s. 395; Üsrüşenî, *Ahkâmu’s-Sığâr*, s. 360.

²²¹ Gurre için bkz. Üsrüşenî, *Ahkâmu’s-Sığâr*, s. 362-363; İbn Abidin Muhammed Emin (1984). *Reddü’l-Muhtâr*, İstanbul: Kahraman Yayınları, c. 2, s. 380; Şirbini, *el-Muğni*, c. 4, s. 103; O. Çeker, *İslâm Hukukunda Çocuk*, s. 125-128; M. Koçak, “Gurre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, s. 211-212.

²²² Hayrettin Karaman (1996). *“Mukayeseli İslam Hukuku”*, İstanbul: Nesil Yayınları, c. 1, s. 389; Ö. N. Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu*, c. 2, s. 395; İbrahim Kâfi Dönmez (2006). "Nesep", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 32, s. 573-575.

²²³ *Kur’ân-ı Kerim*. Furkan Sûresi, 25/54.

²²⁴ *Kur’ân-ı Kerim*. Mücadele Sûresi, 58/2.

*mahrûmiyet vardır*²²⁵ hadisi nesep bağının evlilik temeline bağlandığını açıkça ifade etmektedir. Bu hem ceninin babasının belirlenmesi açısından hem de toplum içinde meşrû bir yer edinmesi için temel ilkedir.

1.3. Miras Hakkı

Cenin, hukukî statüsü gereği anne rahmine düştüğü andan itibaren sınırlı da olsa bazı haklara sahiptir. Henüz tam bir kişilik kazanmamış olsa da cenin için öngörölmüş hakları koruma altına alınmıştır. Bu bağlamda cenine tanınan haklar arasında nesep, miras, vakıf ve vasiyet gibi malî haklar bulunmaktadır. Ceninin miras hakkına sahip olabilmesinin şartı, miras bırakanın ölümü anında anne karnında var olduğunun kanıtlanması ve sağ doğması durumunda elde edebilir. Fakihler, ceninin mirasçılığı meselesini miras anında ceninin ana rahminde mevcut olması ve sağ doğması şartları çerçevesinde ele almışlardır²²⁶.

Hanefilere göre ceninin mirasçı olabilmesi için, muris öldüğü sırada anne rahminde bulunması ve hayat emaresiyle doğması gerekir. Doğum anında bebeğin göğsünün veya göbeğinin anne bedeninden ayrılması, çocuğun sağ doğduğuna işaret olarak kabul edilmektedir. Ebû Hanife'ye (ö. 150/767) göre, cenin doğum sırasında kısa süre de olsa hayatta olduğuna dair bir belirti gösterir ve sonrasında ölürse sağ doğmuş olarak kabul edilir ve mirasçı olur²²⁷. Ölü doğan bir cenin ise, kendisi için ayrılmış malların haklarına sahip olamayacak ve kendisi için bekletilen bu mallar, vasiyet veya miras yoluyla diğer hak sahiplerine geçer.

Şâfiî mezhebinde cenin, hak ehliyetine sahip bir varlık olarak değerlendirilir. Buna göre murisin ölümü esnasında ana rahminde mevcut olan cenin, sağ doğması şartıyla mirasçı olur. İmam Şâfiî'ye (ö. 214/819) göre, tam doğum gerçekleşmediği müddetçe cenin sağ olarak kabul edilemez ve mirasçı olamaz. Ancak sağ doğumdan sonra kısa süreli yaşamın dahi yeterli olduğunu kabul etmektedir²²⁸. Şâfiî mezhebinde cenin ihtimali göz önünde bulundurularak

²²⁵ bkz. Buhârî, *Büyü'*, 3, 100, Husûmât, 6, Vesâyâ, 4, Meğâzî, 53, Ferâiz, 18, 28, Hudûd, 23, Ahkâm, 29; Müslim, *Radâ'*, 36, 37;

²²⁶ Üsrüşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s. 429; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. 7, s. 243; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. 9, s. 16-17.

²²⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, c. 30, s. 50-51; Zuhaylî, V., *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 8, s. 410; H. Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 1, s. 423-424.

²²⁸ Şâfiî, *el-Umm*, s. 1209; Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, c. 3, s. 39.

miras paylaşımı ertelemeli yapılır veya ceninin muhtemel payı muhafaza altına alınır. Ceninin miras payı, dört erkek çocuk payı olacak şekilde ayrılır²²⁹.

Mâlikîlere göre ceninin mirastan pay alabilmesi için, sağ olarak doğması gerekir. İmam Mâlik'e (ö. 179/795) göre, bebek doğum esnasında ağlama, bağırma gibi ses vermedikçe canlı olarak doğmuş kabul edilmez ve mirasçı olamaz. Miras taksiminde cenin dikkate alınır ve onun hakkı korunur. Ancak belirsizlik hâlinde diğer mirasçılar lehine daha ihtiyatlı bir yol izlenir²³⁰.

Hanbelîlere göre ise, ceninin mirasçı olabilmesi için, murisin ölümü sırasında anne karnında var olması ve bilinmesi gerekir. Mirasçılarının razı olması durumunda doğuma kadar taksim yapılmaz, beklenir. Cenin sağ doğduktan sonra mirastan pay alabilir. Ölü doğan bebeğin mirasta payı yoktur²³¹.

Sağ doğan cenin diğer mirasçılarla eşit haklara sahiptir ve miras doğum sonrası tekrar hesaplanarak paylaşılır. Ceninin sağ doğmaması durumunda mirastaki payı diğer varislere aktarılır. Bu nedenle ceninin sağ doğması miras için temel bir şart olarak kabul edilir. Doğum sırasında sağ olmayan veya ölü doğan cenin, mirasçı olarak kabul edilmez ve ona ayrılan pay diğer mirasçılar arasında yeniden paylaşılır.²³² Çoğul gebelik durumlarında ceninlerin tümü sağ doğarsa, her biri ayrı mirasçı olarak kabul edilir ve payları yeniden hesaplanır.

Sonuç olarak cenin için kabul edilen miras hakkının geçerli olması, murisin ölümü sırasında anne karnında olmasına ve sağ doğmuş olmasına bağlıdır. Ceninin sağ doğmuş sayılabilmesi için doğum sırasında canlılık belirtilerinin (ağlama, hareket etme vb.) olması gerekir. Bununla birlikte doğum sırasında bu belirtileri gösterdiği halde doğum anında bu belirtileri göstermeyen çocuk fakihlerin çoğuna göre ölü doğmuş olarak kabul edilir. Kendiliğinden ölü olarak doğan ceninin mirasçı olamayacağı konusunda fakihler arasında görüş

²²⁹ Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, c. 3, s. 39-40.

²³⁰ Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafé ed-Desûkî (ts.). *Hâşiyetü'd-Desûkî 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, c. 4, s. 486-487.

²³¹ V. Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 8, s. 411; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. 2, s. 1524.

²³² H. Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, c. 1, s. 240-241.

birliği bulunmaktadır.²³³ Ancak cenine karşı cinâyet işlenmesi durumunda ise “gurre” adı verilen ceza bedelinin ödenmesi gerekir.²³⁴

1.4. Vakıf Hakkı

Bir kişinin malını dini, ictimai veya hayır niyetiyle geri almayacak şekilde hukukî temele dayanarak kurduğu hayır kurumu anlamına gelen vakıf, İslâm medeniyetinin temel yapı taşlarından biri olup toplumun geneline hizmet eden hayır kurumu olarak adlandırılır.²³⁵

Cenine tanınan mâlî haklardan biri de cenin lehine yapılan vakıftan yararlanabilme hakkıdır. İslâm hukukçuları cenine vakıf yapılıp yapılamayacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Şafîiler, cenine yapılan vakfın geçersiz olduğunu öne sürmüşlerdir.²³⁶ Hanefî ve Mâlikîler vakıf kurumu bir hayır işi olduğundan cenin lehine yapılan vakfın geçerli olduğunu savunurlar. Mâlikîlere göre cenine yapılan vakıfta cenin sağ bir şekilde dünyaya gelmesinden itibaren geçerlilik kazanır. Şâyet cenin sağ doğmaz veya ölürse cenin lehine yapılan vakfın geliri hayatta ise vakfedene, değilse diğer lehtarlar (tarafllara) geçer.²³⁷ Bununla birlikte Mâlikîler, vakfın mevcut yararlanıcıları arasında doğacak çocukların da yer alacağını belirten genel ifadeleri geçerli kabul etmişlerdir. Bu durumda cenin, doğumdan sonra vakıftan yararlanır; ancak doğumdan önce onun adına müstakil bir hak tesis edilmiş sayılmaz.²³⁸ Hanbelîler ise müstakil olarak cenin lehine yapılan vakfi kabul etmezler ancak başkasına tabi olması durumunda vakfın lehtarı olabileceğinin geçerli olacağını savunurlar.²³⁹

Medeni Kanun’da ise vakıflar; gerçek veya tüzel kişileri belirli bir amaç doğrultusunda sahip oldukları mal ve hakları bir araya getirerek oluşturdukları tüzel kişilikleri barındıran varlıklar olarak tanımlanmış olup²⁴⁰, gerçek kişiler lehine yapılan vakıflar söz konusu

²³³ İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr*, c. 10, s. 509; Üsrüşenî, *Ahkâmu’s-Sığâr*, s. 431.

²³⁴ Buhari, *Diyât*, 25-26; Tirmizi, *Diyât*, 15; Serahsi, *el-Mebsût*, c. 30, s. 54.

²³⁵ Hacı Mehmet Günay (2012). “Vakıf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 42, s. 475-479; el-İsfâhani, *el-Müfredât*, s. 1175.

²³⁶ Şirbini, *Muğni’l-Muhtâc*, c. 2, s. 488; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, c. 6, s. 242.

²³⁷ Desûkî, *Hâşiye*, c. 4, s. 89; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 13, s. 190; Ü.Görgülü, *Fıkhta Cenin Hukuku*, s. 64.

²³⁸ Desûkî, *Hâşiye*, c. 4, s. 89-90.

²³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. 1, s. 1318.

²⁴⁰Türk Medeni Kanunu (2001). 41/24607, M. 101. [Erişim Tarihi: 29.01.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

edilmemiştir. Dolayısıyla günümüz hukukuna göre ceninin vakıf lehtar (taftarı) olması söz konusu değildir.

Sonuç olarak vakıftan yararlanma hakkı da tıpkı mirastan faydalanma hakkı gibi ceninin sağ doğmuş olması şartına bağlıdır.²⁴¹ Doğumla birlikte cenin yaşarsa vakıf hükümleri kesinleşir. Ancak sağ doğmazsa vakıf geçersiz sayılır. Vakıftan faydalanma hakkı da varsa vakfin diğer lehtarlarına geçer.

1.5. Vasiyet Hakkı

Bir kişinin ölümünden sonra geçerli olmak üzere mal veya menfaatini belirli bir şahsa veya hayır kurumuna bağışlayarak onların kullanımına bırakması²⁴² anlamına gelen vasiyet, terike üzerindeki haklardan biridir.²⁴³

Medeni Kanun'a göre miras bırakanın vefatı anında, vasiyet alacaklısı olabilmek için mirasa ehil ve hayatta olması gerekir.²⁴⁴ Bu nedenle cenin de vasiyetten alacaklı olarak kabul edilir. İslâm hukukunda da cenin adına vasiyet yapılabileceği konusunda görüş birliği vardır. Vasiyet edenin vefatı sırasında anne rahminde olan cenin de vasiyetten alacaklılar arasındadır. Vasiyetin geçerli olması için ceninin var olması ve sağ olarak dünyaya gelmesi şartı koşulmuştur.²⁴⁵ Şafîî fıkhî âlimleri vasiyet sırasında ceninin varlığının bilinmesi gerektiğini savunurlar. Onlara göre vasiyetin hüküm doğurabilmesi için ceninin, vasiyet edenin vefatı sırasında anne rahminde bulunması ve hayat emaresiyle doğması gerekir. Cenin sağ doğduğu takdirde, vasiyet doğrudan ona intikal eder. Ölü doğması hâlinde ise vasiyet geçersiz olur.²⁴⁶ Hanefî fakihlerine göre ise, vasiyet edenin vefatı sırasında ceninin varlığının bilinmesi gerekir. Cenin sağ ve canlı doğarsa, vasiyet hüküm ifade eder; ölü doğarsa vasiyet geçersiz olur²⁴⁷

²⁴¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. 10, s. 509; Üsrüşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s. 431; Şirbini, *Muğni'l-Muhtâc*, c. 2, s. 488; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, c. 6, s. 242; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, c. 8, s. 403; Ö. N. Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye ve Istilâhat-i Fıkhiyye*, c. 3 s. 145.

²⁴² Ö. N. Bilmen, *Kamûs*, c. 7, s.115.

²⁴³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, c. 10, s. 468; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. 10, s. 335.

²⁴⁴ Türk Medeni Kanunu (2001). Vasiyet Hakkı, M.581, [Erişim Tarihi: 29.01.2025, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

²⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, c. 7, s. 335-336; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. 8, s. 411; Desûkî, *Hâşiye*, c. 4, s. 423.

²⁴⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (1991). *Ravzatü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*. Beyrut: el-Mektebu'l-İslami, c. 6, s. 99; Şafîî, *el-Umm*, s. 718; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, c. 7, s. 8.

²⁴⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. 8, s. 653.

Hanbelîlere göre cenine vasiyetin geçerli olması için, vasiyet yapıldığı sırada ceninin anne karnında var olduğu bilinmelidir. Ceninin vasiyet hakkına sahip olması sağ doğma şartına bağlıdır. Vasiyet konusu mal, doğuma kadar muhafaza edilir. Cenin sağ doğarsa vasiyet kesinlik kazanır; ölü doğması hâlinde ise vasiyet hükümsüz olur ve mal terikeye döner.²⁴⁸

Sonuç olarak cenine miras hakkının tanınması gibi vasiyet hakkı da tanınmıştır. Geçerli olması için mirasa ehil ve sağ doğma şartı vardır. Ceninin ölü doğması halinde vasiyetin geçersiz olup, ceninin hakkı diğer lehtara geçecektir.²⁴⁹

1.6. Şuf'a Hakkı

Şuf'a kelimesi lügat itibarıyla “eklemek, katmak” manalarını taşır. Fıkıh terminolojisinde ise, bir taşınmazın ya da taşınmaz niteliği taşıyan bir malın satış veya benzeri bir akit ile başkasına geçmesi durumunda, şuf'a hakkı sahibinin bu malı aynı bedelle alıcıdan zorla geri alabilmesine imkân veren hak olarak tarif edilmiştir.²⁵⁰

Şuf'a'nın terike kapsamına dahil edilip mirasçılara geçen bir hak olup olmadığı konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Hanefî âlimlere göre, taşınır-taşınmaz mallar, alacaklar gibi mâlî yönü ağır basan haklar terikeye dahil edilirken; mâlî yönü ağır basan haklar dışındaki vekalet, velâyet, hidâne (çocuğun bakımı) gibi şahsî haklar terikeye dahil değildir. Mâlî ve şahsî hakların bir araya geldiği durumlarda ise, baskın olan hak öncelikli kabul edilerek tercih edilir. Şafîî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre terike; taşınır-taşınmaz mal, hadâne, velâyet, vekalet gibi mâlî yönü bulunmayan şahsî menfaat ve hakların tümünü kapsamaktadır. Dolayısıyla şuf'a da terikeye dahil olan bir haktır.²⁵¹ Miras ve vasiyet hakkında olduğu gibi cenin, sağ ve tam doğması şartıyla şuf'a hakkını kazanır.

²⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. 2, s. 1411.

²⁴⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. 7, s. 335-336; Serahsî, *el-Mebsût*, c. 28, s. 86; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. 5, s. 96; İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. 8, s. 411; Desûkî, *Hâşiye*, c. 4, s. 423.

²⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, c. 555; İbrahim Kâfi Dönmez (2010). “Şuf'a”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 39, s. 248.

²⁵¹ Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s. 254-255; Serahsî, *el-Mebsût*, c. 14, s. 166; H., Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 1, s. 429-430; Mehmet Dirik (2012). İslam Hukuku'nda Ceninin Mal Varlığı Hakları, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (20), s. 230-232; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, c. 7, s. 380.

Medeni Kanun ise şuf'a'nın yalnızca taşınmaz mallarda (gayrimenkullerde) geçerli olduğunu kabul etmekte²⁵² ve terikeye dahil olduğu için ceninin var olması durumunda bu haktan faydalanabilecektir.

2. Doğum Sonrası Haklar (Çocuk Hakları)

2.1. Yaşam Hakkı

İslâm dininde âyet ve hadislerde insanın yaşam hakkının kutsiyeti önemle vurgulanmıştır. Mâide Sûresi 32. âyetinde; “...*Kim bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir nefsin yaşamasına sebep olursa, bütün insanlığı kurtarmış gibi olur.*”²⁵³ buyrulurak hayat hakkının önemi vurgulanmaktadır. Bu ilke İslâm dininin nitelediği beş temel zaruretten biri olan canın korunmasıyla doğrudan ilgilidir. Peygamberimiz (s.a.v) anne babalara “*Çocuğun senin üzerinde hakkı vardır*”²⁵⁴ buyurarak çocukların yaşam haklarını koruma altına almak istediği açıktır. Onun bu kararlı duruşu, kendi çocuklarına karşı topluma göstermiş olduğu örnek davranışları bizzat çocukların yaşama haklarının korunmasına yöneliktir.

Kur’ân-ı Kerîm’de çocuğun hayat hakkıyla ilgili pek çok âyet bulunmaktadır.²⁵⁵ Yüce Allah, “*Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin! Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır*”²⁵⁶ âyetiyle fakirlik, rızık korkusu gibi durumlardan ötürü çocukların öldürülmesini, onların hayatını tehlikeye sokacak her türlü fiili yasaklamıştır. Zira, Cahiliye döneminde kız çocukları çalışıp para getirmedikleri, evin rızkını yedikleri için fakirliğe ve rızkın azalmasına sebep olmaları sebebiyle öldürülüyordu. Peygamberimiz (s.a.v) de söz, fiil ve davranışlarıyla çocukların öldürülmelerine karşı koymakla birlikte, kız çocukları olanları da müjdelemiştir: “*Her kim kız çocuklarından dolayı sıkıntı çekerse, o kızlar onun için cehennem ateşine kalkan olur.*”²⁵⁷ Yine Akabe Biatı’nda on iki

²⁵² Türk Medeni Kanunu (2001). m.732, [Erişim Tarihi: 28.01.2025, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

²⁵³ Kur’ân-ı Kerim. Maide Sûresi, 5/32.

²⁵⁴ Müslim, Sıyâm, 183.

²⁵⁵ Kur’ân-ı Kerim. Bakara Sûresi, 2/49; el-A’râf 7/127; el-En’âm 6/137-140-151; el-İsrâ 17/31; İbrâhim 14/6; et-Tekvîr 81/8-9.

²⁵⁶ Kur’ân-ı Kerim. İsrâ Sûresi, 17/31.

²⁵⁷ Buhârî, Zekât, 10; Müslim, Birr, 147.

Müslümanın çocuklarını öldürmeyeceklerine dair peygamberimize söz vermeleri, peygamberimizin çocuklara karşı şefkat ve merhametine delalettir.

Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v): *“Allah katında en büyük günah hangisidir?” diye sorduğumda, “Seni yarattığı halde Allah'a ortak koşmandır” dedi. Ben de: “Muhakkak ki bu çok büyüktür” dedim. “Bundan sonra hangisidir?” diye sordum. “Seninle birlikte yemek yemesinden korkarak evlâdını öldürmendir” dedi. “Sonra nedir?” diye sorduğumda “Ondan sonra komşunun helalliği(eşi) ile zinâ etmendir” diye buyurdu.*²⁵⁸ Bu hadiste görüldüğü üzere Peygamberimiz (s.a.v) çocukların yaşamına büyük önem vermiş ve onların öldürülmesini büyük günahlar arasında zikretmiştir.²⁵⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan birçok âyette çocukların öldürülmesi açıkça yasaklanmış; bu fiili işleyenlerin ise son derece kötü bir eylemde buldukları belirtilmiştir:

*“Cahillikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah adına yalan söyleyerek (kadınlara) yasaklayanlar muhakkak ki ziyana uğramışlardır; bunlar yoldan sapmışlardır, hidâyet bulacak durumda değildirler.”*²⁶⁰

*“Bunun gibi, ortakları, müşriklerden birçoğuna çocuklarını öldürmeyi güzel gösterdi ki hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyleyse onları uydurduklarıyla baş başa bırak!”*²⁶¹ Âyetler göstermektedir ki Yüce Allah gerek kız çocukları gerekse erkek çocuklarını öldürmenin bilgisizce, cahilane bir davranış olduğunu, çocuklarını öldürenlerin kötü, çirkin fiil işlemiş olduklarını²⁶², bu fiili işleyenlerin ahiretteki yerlerinin cehennem olduğunu bizlere açıkça bildirmiştir.

Sonuç olarak gerek âyetlerde gerekse hadislerde her can kutsal sayılmış ve ona değer verilmiştir. Çocuklar da ebeveynlerine Allah tarafından verilen emanettir. Çocukların cinsiyeti ne olursa olsun, her birinin yaşama hakkı vardır ve bu hak, hiçbir şekilde ellerinden alınmamalıdır.

²⁵⁸ Buhârî, Tefsir, 4207; Müslim, İman, 253.

²⁵⁹ Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfîî (2022). *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm* (çev. M. Beşir Eryarsoy). İstanbul: Polen Yayınları, c. 7, s. 50-51.

²⁶⁰ *Kur'ân-ı Kerim*. En'âm Sûresi, 6/140.

²⁶¹ *Kur'ân-ı Kerim*. En'âm Sûresi, 6/137.

²⁶² er-Râzî, *et-Tefsîri'l-Kebîr* (c. 7, s. 331).

2.2. Süt Emme Hakkı

Sözlükte, “süt emmek, emzirme” anlamlarına gelen radâ kelimesi fihhi bir terim olarak, “bir kadının sütünün emzirme veya başka yollarla içilip yutulması” anlamına gelir. Radâ kelimesinden türeyen ifadeler Kur’ân-ı Kerîm’de on bir yerde geçmekle birlikte süt emme ile ilgili temel kaideler âyetler ve hadislerle ifade edilmiştir.²⁶³ Yaşam hakkında olduğu gibi süt emme hakkı da çocuğun temel haklarından biridir. Kur’ân-ı Kerîm’de Bakara Sûresi 233. âyetinde süt emme ile ilgili şöyle buyrulur:

“Anneler, çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Çocuğun yiyecek ve giyecek masraflarını karşılamak, babanın sorumluluğundadır. Ancak hiç kimse, gücünü aşan bir yükümlülüğe maruz bırakılmaz. Anne ve baba, çocuk yüzünden zarar görmemelidir. Mirasçı olanlar için de benzer bir sorumluluk geçerlidir. Eğer ana ve baba, istişare ederek çocuğu süttten kesmek isterlerse bunda bir sakınca yoktur. Çocukları süt annelere emzirtmek isterseniz, uygun bir ücret ödediğiniz sürece bu da caizdir. Allah’a itaat edin ve bilin ki O, yaptıklarınızı eksiksiz görmektedir.”²⁶⁴

Söz konusu âyet, çocukların en temel haklarından biri olan beslenme hakkını güvence altına almaktadır. Aynı zamanda nafaka, süt anne temini gibi sorumlulukların da babaya ait olduğu bildirilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk, doğumundan itibaren anne sütüne ihtiyaç duyar. Bebeği emzirecek olan ilk olarak annesidir. Annenin bebeğini emzirmesinin vacip (diyâneten farz) olduğu konusunda âlimler arasında görüş birliği (icmâ) vardır. Annenin üzerine düşen bu görevi yerine getirmemesi halinde ise görüş farklılığı bulunmaktadır. Hanefîlere göre anne, bebeğini emzirmediğinde durumun mahkemeye intikal ettirilmesine gerek yoktur. Mâlikîlere göre ise anne bebeğini emzirmese müdahale gerekir. Çocuk emzirilmediği için hayatı tehlikeye girerse müdahale etmek mecburi olur.²⁶⁵

“Boşanmış kadınları, kendi imkânlarınıza uygun şekilde oturduğunuz evlerde barındırın; onları sıkıntıya sokarak zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar geçimlerini sağlayın. Çocuğunuzu sizin için emzirirlerse, emzirme

²⁶³ Osman Kaşıkçı (2007). “Radâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 34, s. 384; İbn Manzûr, *Lisanu’l-arab*, c. 8, s. 125.

²⁶⁴ *Kur’ân-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/233.

²⁶⁵ Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, c. 5, s. 188; İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr*, c. 3, s. 168; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, c. 4, s. 230; Zuhaylî, *el-Fikhü’l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 7, s. 700; O. Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s. 135-136.

karşılığında kendilerine uygun bir ücret ödeyin ve bu hususta aranızda güzel bir anlaşma yolu bulun. Şâyet anlaşmaya varmanız mümkün olmazsa, o takdirde çocuk, baba adına başka bir kadın tarafından emzirilecektir."²⁶⁶

Bu âyet ile Allah Teala, hamile olan kadının boşanması durumunda bebeğin nafakasını teminat altına almış olup, sorumluluğun babaya ait olduğunu bildirmiştir. Annenin evliliği sona ermiş ve iddet süresi bitmiş ise çocuğu emzirdiği için ücret isteyebilir. Bu durumda eğer çocuğun malı varsa ücretin o maldan, çocuğun malı yoksa babanın malından ödenmesi gerekir.²⁶⁷ Hanefîlere göre; eğer çocuğun veya babanın malı olmadığında, karşılıksız olarak emzirecek kadın bulunamaması, bebeğin de anneden başka kadını emmemesi ve babanın anneden başka emzirecek kadın bulamaması durumunda anne, bebeğini emzirmek zorundadır.²⁶⁸ Annenin hasta olması, çocuğun anneyi emmemesi, annenin sütünün olmaması gibi durumlarda süt anne tutulur ve süt annenin ücreti babaya aittir.²⁶⁹ Mâlikîlere göre, evliliği devam ettiği müddetçe anne bebeğini emzirmek zorundadır ve bundan ücret talep edemez. Ancak Talak Suresi'nde "*emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin*"²⁷⁰ ayetini delil olarak gösterip, boşanmış kadınların bebeğini emzirmesinden ücret talep edebileceğini savunurlar.²⁷¹ Şafîî fakihleri ise, annenin emzirmekle yükümlü olmadığını, dilerse emzirmeye karşılık ücret talep edebileceğini savunurlar. Bu durumda ücreti karşılamak babanın sorumluluğundadır.²⁷²

"Biz insana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu zahmete katlanarak taşıdı ve zorluk çekerek doğurdu. Annenin karnında taşınması ve süttten kesmesinin süresi otuz aydır. Nihâyet çocuk olgunluğuna ulaşp kırk yaşına girince şöyle yakarır: "Rabbim! Bana ve anne babama lütfettiğın nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya

²⁶⁶ Kur'ân-ı Kerim. Talâk Süresi 65/6.

²⁶⁷ Üsrüşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s. 85-86; Kurtubî, *el-Câmi*, c. 1, s. 105-106.

²⁶⁸ O. Çeker, *age*, s. 138.

²⁶⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. 4, s. 40; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 7, s. 700; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, c. 4, s. 230-231.

²⁷⁰ Kur'ân-ı Kerim. Talak Suresi, 65/9.

²⁷¹ Desûkî, *Hâşiye ale'ş-şerhi'l-kebîr*, c. 2, s. 525.

²⁷² Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, c. 5, s. 188.

beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli hayırlı eyle. Dönüp kapına başvurduğum ve ben şüphesiz sana teslim olanlardanım!"²⁷³

Âyete göre hamilelik ve emzirme süreci otuz aydır. Çocuğun emzirilme süresinin tam iki yıl olduğu Bakara Sûresi 233. âyetinde bildirilmiştir.²⁷⁴ İki senede süttten kesilmesi İslâm hukukçuları arasında yaygın olan görüştür. Bu süreden (iki yıl dolmadan) önce anne ve babanın karşılıklı anlaşmasıyla çocuk süttten kesilebilir. İki sene dolmadan süttten kesilmesi durumunda çocuğun sağlığına zarar gelmemesi gerekir. Bebek süttten kesildiği için sağlığı zarar göreceyse emmeye devam eder.²⁷⁵

*"Biz insana anne babasıyla ilgili nasihatler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnızca banadır."*²⁷⁶

Emzirme süresinin iki yıl oluşu altı aylık doğan bebekler içindir. Âyette yer alan **وَحَمْلُهُ** **وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا** "Onun taşınması ve süttten kesilmesi otuz aydır." ifadesi hamilelik ve süt emme süresinin toplam zamanıdır. Bu süre içerisinde emzirme süresinin tam iki yıl oluşunu çıkarırsak geriye kalan hamilelik süreci için altı ay kalmaktadır. Buna göre normal doğum süresi 9 ay olan bir çocuğun emme süresi 21 ay; 8 aylık doğan bir çocuğun emme süresi 20 ay olmaktadır. Hamilelik süresi azaldıkça emzirme süresi artar, hamilelik süresinin uzamasında da emzirme süresi kısalır.²⁷⁷

Hz. Osman'ın halifeliği döneminde bir adam Cüheyne kabilesinden bir kadınla evlilik yaptığını, eşinin evliliklerinden altı ay sonunda bir bebek dünyaya getirdiğini Hz. Osman'a anlatmıştır. Hz. Osman kadının zinâ yaptığını ve recm ile cezalandırılmasına hükmetmiştir. Durumu öğrenen Hz. Ali, Hz. Osman'a neden bu şekilde hüküm verdiğini sorduğunda, Hz. Osman kendisine "evliliğinin altıncı ayınca sağlam bir çocuk dünyaya getirmesi zinânın açıkça

²⁷³ Kur'ân-ı Kerim. Ahkâf Sûresi, 46/15.

²⁷⁴ Bkz. Kur'ân-ı Kerim. Bakara Sûresi, 233. "Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler..."

²⁷⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, c. 1, s. 290; Kurtubi, *el-Câmi*, c. 3, s. 334; Ebû Muhammed Nûruddîn Ahmed b. Mahmûd b. Ebî Bekr es-Sâbûnî el-Buhârî (2003). *Safvetü't-tefâsîr*, (çev. Sadrettin Gümüş& Nedim Yılmaz). İstanbul: İz Yayıncılık, c. 1, s. 274.

²⁷⁶ Kur'ân-ı Kerim. Lokman Sûresi, 31/14.

²⁷⁷ es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, c. 5, s. 19; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, Kurtubi, *Tefsîr*, c. 3, s. 163; Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s. 87.

delilidir” dediğinde Hz. Ali ona, Bakara Sûresi’nde ve Lokman Sûresi’nde geçen iki tam yıl ifadesinin ardından, Ahkaf Sûresi’ndeki hamilelik ve emzirme süresinin toplam otuz ay olduğu ifadesine dayanarak, süt emzirme süresi olarak iki yıl (yirmi dört ay) çıkarıldığında geriye kalan altı ayın hamilelik dönemi olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre bir kadın tam altı ay sonra doğum yapmışsa ona zinâ hükmü verilmez. Bunun üzerine Hz. Osman kadını çağırıp vermiş olduğu hükümden geri dönmüştür.²⁷⁸

Ebû Hanife’ye göre emzirme süresi otuz aydır.²⁷⁹ Şafîiler, Hanbelîler, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise bu sürenin iki yıl olduğunu belirtir. Mâlikî mezhebinde ise emzirmenin çocuğun hemen kesilmemesi, sürece yavaşça hazırlanması gerektiği göz önünde bulundurularak üç farklı görüş öne sürülmüştür: birinci görüşe göre süre iki yıl, ikinci görüşe göre iki yıl bir ay, üçüncü görüşe göre ise iki yıl iki aydır.²⁸⁰

Süt emme konusunda süt kardeşlik mevzusu da oldukça önemlidir. Nesep bakımından haram olanlar, emme bakımından da haram olurlar.²⁸¹ Ancak bu haramlığın gerçekleşmesi süt emmenin gerçekleştiği süre içerisinde olmalıdır. Sütten kesildikten sonra gerçekleşen emme ile haramlık oluşmaz. Süt emme konusunda haramlığın oluşması naslarla sabittir. İslâm âlimleri süt emme süresinin sınırlandırılmasında ihtilafa düşmüşlerdir. Cumhurun görüşüne göre, haramlığın oluşması için iki sene içerisinde emmenin gerçekleşmesi gerekir. Onlar, Bakara Sûresi’nde geçen (2/233) “...tam iki yıl emzirirler”, Ahkaf Sûresi’nde (46/15) geçen “Karnında taşıması ve süttten kesmesinin süresi otuz aydır” ve Lokman Sûresi’nde (31/14) geçen “onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur” âyetlerini delil olarak kabul eder ve emzirme süresinin iki yıl olmasından dolayı bu süre zarfında emzirme gerçekleşmesi durumunda süt haramlığının oluşacağını ifade ederler. Ebû Hanîfe Ahkâf Sûresi’nde belirtilen hamilelik ve emzirme süresinin otuz ay olmasını delil kabul eder ve süt haramlığının bu otuz

²⁷⁸ Seyyid Ebu'l-A'lâ Mevdûdî (2005). *Tefhîmu'l Kur'an* (Çev.) Muhammed Han Kayani& Yusuf Karaca, İstanbul: İnsan Yayınları, c. 5, s. 350-351.

²⁷⁹ Ahmed el-Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebû Bekir Muhammed (2017). *Muhtasaru'l-Kudûrî* (Çev.) Osman Gûman & Soner Duman, İstanbul: Beka Yayıncılık, s. 381.

²⁸⁰ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâil el-Makdisî (2018). *Umdet'ul Fikhi Fi'l Mezheb'il Hanbeli* (Çev.) Mucâhid bin Muhammed, Konya: Neda Yayınları, c. 4, s. 255-257; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, c. 1, s. 364-365; İbnü'l Hümâm Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (2003). *Şerhu Fethu'l-Kadir*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, c. 3, s. 323.

²⁸¹ Buhârî, Şehâdât, 7 [Hadis No: 2645]; Müslim, Radâ', 12 [Hadis No: 1447].

aylık süreçte çocuk ister emmeye devam etsin ister süt emmeyi bırakmış olsun emilen sütün haram kılacağı görüşündedir²⁸²

Modern tıp, anne sütünün bebeğe olan faydalarının yalnızca beslenme ile sınırlı olmadığını; bunun yanında bebeğin bedensel ve ruhsal gelişimini desteklediğini ve anne ile bebek arasındaki duygusal bağın güçlenmesine katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Özellikle yaşamın ilk altı ayında anne sütü, bebeğin fizyolojik ve psikososyal gereksinimlerini tek başına karşılayan, sindirimi kolay ve tamamen doğal bir besin olup, bağışıklık sistemini güçlendirerek adeta koruyucu bir kalkan görevi üstlenmektedir. 0-2 yaş aralığı bebeğin psiko-sosyal gelişimi açısından anne ile arasında güvenli bağlanmanın olduğu dönemdir. Anne sütü alan bebek, anne kucığında bu bağlanmayı gerçekleştirecektir. Bu durum bebeğin ilerleyen yıllarda insanlarla iletişiminin temellerini oluşturacaktır.²⁸³ Yapılan araştırmalar anne sütü alan bebeğin ileri yaşlarında yapılan zekâ testlerinde, okul başarılarında, insanlarla iletişimlerinde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca anne sütü, bebeklerin sağlıklı gelişimi açısından en uygun ve yararlı besin olarak kabul edilmektedir. Bu görüş, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) tarafından da desteklenmekte ve önerilmektedir. Anne sütü, yalnızca besleyici özelliği ile değil, aynı zamanda bağışıklık sistemini güçlendirici etkisiyle de bebek sağlığının korunmasında temel bir rol oynamaktadır.²⁸⁴

Tüm bunlardan hareketle Kur’ân’ın emzirme konusuna neden önem verdiği apaçık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah, dünyaya gelmeden bebeğin rızkını belirlemiş ve onu koruma altına almıştır.

²⁸² el- Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî*, s. 381; Serahsî, *el-Mebsût*, c. 7, s. 139; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar*, c. 3, s. 188; Müslim, *Sahih*, Radâ' 24; Esra Özdemir (2019). "İslam'da Süt Akrabalığı ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *DİB Araştırma Makalesi*, 2, s. 15-32.

²⁸³ Asaf Ataseven (1996). "Çocuğun süt dönemi ve Süt ile Beslenmesi" içinde İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu, İstanbul, s. 261-270.

²⁸⁴ Nevin Cambaz Kurt (2020). Anne Sütüne ve Emzirmeye Genel Bakış, *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 12 (1), s. 22-23; Tuğçe Muslu Ata & Esin Kıray (2021). Anne Sütünün Gastrointestinal Sistem ve Mikrobiyal Çeşitliliğe Etkisi, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), s. 112-115.

2.3. Güzel İsim Koyma Hakkı

Çocuk haklarından biri de hiç kuşkusuz çocuğa güzel isim konmasıdır. İsim koyma ilk olarak Allah tarafından Hz. Adem'e öğretilmiştir.²⁸⁵ Çocuğa isim koyma konusunda anne ve baba iyice düşünmelidir. Çünkü bir çocuk hayatı boyunca kendisine konulan isimle çağrılacaktır. Ahirette de kendisine konulan isimle çağrılacaktır. Peygamberimiz (s.a.v) çocuklara güzel isim verilmesini tavsiye etmiş, ahirette de bu isimle çağrılacaklarını bildirmiştir ve “Sizler kıyamet gününde kendi isimleriniz ile birlikte babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. Öyleyse isimlerinizi güzel kılın”²⁸⁶ buyurmuştur. Bir başka hadisinde ise: “Çocuğun babası üzerinde var olan haklarından biri ismini ve edebini güzel yapmasıdır”²⁸⁷ buyurarak çocukların babası üzerindeki haklarından birinin de güzel isim konması olduğunu vurgulamıştır.

İslâmi kaynaklarda çocuğa isim koyma zamanı olarak en uygun zamanın üçüncü veya yedinci gün olduğuna yer verilmiştir.²⁸⁸ Peygamber Efendimiz (s.a.v) oğlu İbrahim doğduğunda “bu gece bir oğlum oldu ve ona dedem İbrahim’in adını verdim”²⁸⁹ şeklindeki ifadesi çocuğa doğduğu gün isim konulmasının diğer rivâyetlere göre daha sahih olduğunu gösterir.²⁹⁰

Hiz. Aişe de bu konuda, “yeni doğan çocuklar Rasûlullah’a getirilirdi. O da onlar için hayır duada bulunur ve hurma ile tahnîk²⁹¹ yaptığını söylemiştir.²⁹² Yine Hiz. Aişe’den nakledildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v), kötü isimleri (anlamı çirkin olan isimleri) değiştirmiştir.²⁹³

²⁸⁵ Bkz. *Kur’ân-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/33. “...قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ...” “(Allah) Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir” dedi...”

²⁸⁶ Ebû Dâvûd, Edeb 68.

²⁸⁷ İbrahim Canan (1993). *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi Hadis Ansiklopedisi*, İstanbul: Akçağ Yayınları, c. 7, s. 363.

²⁸⁸ Mehmet Özgü Aras (1988). “Ad Koyma”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 1, s. 332-333.

²⁸⁹ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 24.

²⁹⁰ M. Ö. Aras, *agm*, c. 1, s. 332-333.

²⁹¹ Yeni doğan çocuğun damağına bal veya hurma gibi tatlı sürülmesi. Bkz. Zekeriya Güler (2010). “Tahnîk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 39, s. 416.

²⁹² Müslim, Taharet, 101; Âdâb, 27; Ebû Dâvûd, Edeb, 107.

²⁹³ Tirmizî, Edeb: 66; İ. Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, c. 2, s. 437.

Peygamberimiz (s.a.v), isimlerin güzel olmasına önem verdiği gibi, uygun görmediği isimlere müdahale ettiği durumlar da olmuştur.²⁹⁴ Örneğin; Peygamberimiz (s.a.v), kendisine gelen bir sahabeye adını sorduğunda isminin zor ve sıkıntı anlamına gelen Hazn olduğunu söylemiştir. Peygamberimiz de ona bundan sonra ismin kolaylık anlamına gelen “Sehl” olsun dediğinde adam bu ismin babasının adı olduğundan dolayı değişmek istememiştir. Oğlu bu olaydan sonra bizim evde sertlik, katılık (hüzün, keder) eksik olmadı diye anlatmıştır.²⁹⁵

Zeynep binti Ebi Seleme'nin ismi Berre iken, Peygamberimiz (s.a.v), onun adını Zeyneb olarak değiştirmiştir.²⁹⁶ Asram isminin anlamı “kesik” manasına geldiğinden bu ismi onun zıttı olan “Zür'a” ile değiştirmiştir.²⁹⁷ İsyankâr anlamına gelen “Âsiye” isimli bir kadının adını, güzel kadın manasına gelen “Cemile” ismiyle değiştirmiştir.²⁹⁸

Ebû Vehb el-Cüşemî'den rivâyet edilen bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "Peygamberlerin isimleriyle isimlenin. Allah'ın çok sevdiği isimler Abdullah, Abdurrahman'dır. En sadık olanları da Haris ve Hemmâm isimleridir. En çirkinleri de Harb ve Mürre isimleridir."²⁹⁹

Müslim'den rivâyet edilen bir hadiste “kıyamet günü, Allah katında en düşük, en kötü kimse, adı Melikü'l-emlâk olan kimsedir. Allah'tan başka Mâlik yoktur”³⁰⁰ buyrulmuştur. Melikü'l Emlâk (Şehinşah) ismi bütün mülklerin sahibi anlamına gelir. İslâm inancına göre bütün mülklerin sahibi yalnızca Allah'tır. Bu sebepten dolayı Melikü'l Emlâk ismini koymak tevhid inancına uygun bir isim değildir.

Hz. Hasan doğduğunda, Peygamberimiz (s.a.v) onu kucağına almış, kulağına ezan okumuştur.³⁰¹ Bu durum, bebeğin sağ kulağına ezan; sol kulağına kamet getirilmesi şeklindedir. Günümüzde de yeni doğan bir bebeğin sağ kulağına abdestli olarak ezan, sol kulağına ise kamet

²⁹⁴ Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, c. 6, s. 140; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 3, s. 642;

²⁹⁵ Buhârî, Edeb: 107-108; Ebu Davud, Edeb: 70, (4956); İ. Canan, **age**, c. 2, s. 440.

²⁹⁶ Buhârî Edeb: 108; Müslim, Edeb: 17, (2141); İ. Canan, **age**, c. 2, s. 438.

²⁹⁷ Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4954); İ. Canan, **age**, c. 2, s. 439.

²⁹⁸ Müslim, Edeb: 14, (2139); Tirmizî, Edeb: 66, (2840); İ. Canan, **age**, c. 2, s. 440.

²⁹⁹ Ebu Dâvud, Edeb: 69, (4950). Metin Ebu Dâvud'a aittir, Nesaî'de muhtasar olarak kaydedilmiştir [Hayl:3 (6, 218, 219)]; İ. Canan, **age**, c. 2, s. 425-426.

³⁰⁰ Müslim: Adâb: 21; İ. Canan, **age**, c. 2, s. 427.

³⁰¹ bkz. Tirmizî, “Eğâhî”, 16; Müsned, 7, 9, 391, 396.

okunmakta ve ardından ismi kulağına fısıldanmaktadır. Böylece bebeğin kulağına Allah'ın adıyla birlikte kendi adı söylenmiş olur.

İslâm dini insanların birbirini alaya alması, dalga geçmesi, kötü lakap takmasını yasaklamıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; *“Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte onlar zâlimlerdendir.”*³⁰² buyrulurak aşağılamanın, kötü lakaplar takmanın, alay etmenin yasaklandığı bildirilmektedir.

Tüm bu sebepler göz önüne alındığında ebeveynler çocuk doğmadan önce koyacakları ismi uzun uzun düşünmelidir. Onlara İslâm'a aykırı, alay edici, aşağılayıcı veya gülünç isimler koymamalıdır. Güzel isimle anılmak çocuğun en doğal hakkıdır.

2.4. Neseb Hakkı

Neseb hakkı İslâm hukukunun neslin korunmasını amaçladığı zarurat-ı hamseden olup, çocuk hakları bağlamında önemli haklardan biridir. Evliliğin teşvik edilip, zinânın yasaklanması, soyun karışmasına sebep olacak durumların yasaklanmış olması neslin korunması amacıyla alınan önlemlerden bazılarıdır. Neseb kelimesi dar anlamıyla kişinin anne ve babasını, geniş anlamıyla kişinin dede, nine gibi usulü ile olan biyolojik ve doğal soy bağına ifade eder.³⁰³

Çocuğun annesi ile olan nesebi (soy bağı) doğum ile kurulur ve herhangi bir ispata gerek yoktur. Çünkü annenin anneliğini inkâr etmesi veya doğurmuş olduğu bebeği kabul etmemesi mümkün değildir. Çocuğun baba ile olan nesebinin sabit olmasının birinci ve en önemli yolu sahih bir nikah sonucu dünyaya gelmesidir.

İslâm hukukunda nesebin tespiti, geçerli bir nikâh ile sağlanır. Çocuk haklarının korunması amacıyla, geçersiz veya şüpheli nitelikteki nikâhlar dahi geçerli kabul edilmekte ve bu nikâhlardan doğan çocuğun nesebi, nikâh çerçevesinde ele alınmaktadır. Çocuğun nesebi, ikrar, dava, kura, hâkimin şahsî bilgisi veya yemin gibi belirli delil ve şartlarla kesinleşmiş

³⁰² Kur'ân-ı Kerim. Hucurât 49/11.

³⁰³ İ. K. Dönmez, “Neseb”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 37, s. 535-537.

sayılmaktadır.³⁰⁴ Zinâ, batıl nikahtan dünyaya gelen çocuklar ve evlat edinme ile olan çocuklar nesebe dahil değildir. Ancak Ebû Hanife'ye göre batıl nikah ile doğmuş çocuğun nesebi sabittir.³⁰⁵

Medeni Kanun'a göre de evlilik gerçekleştikten itibaren en az yüz seksen gün geçmesiyle doğan bebek, evlilik süresince anne rahmine düşmüş kabul edilir ve bebek doğduğu zaman bebeğin annesiyle evli olan kişi bebeğin babası sayılacaktır.³⁰⁶ Medeni hukukta yer alan bu madde, evlilik dışı ilişkileri dolaylı yoldan meşrulaştırmaktadır. Bu durum, bireylerin evlilik ve sorumluluktan kaçınmasına yol açarak nesebi belirsiz çocuk sayısının artmasına sebep olabilir. Çocuğun nesebi, doğumundan hemen önce atılan bir imza ile biyolojik babası olmayan bir erkeğe bağlanabilmektedir. Oysa nesep bağında esas olan, hamileliğin başlangıcında hukukî bir akidle kadının eşi konumunda bulunan kişiye dayandırılmasıdır.³⁰⁷

Evlilik süresi boyunca veya boşanmayı takip eden üç yüz gün içinde doğan çocuğun babası, nikâhı devam ettiren kocadır. Bu sürenin ardından doğan bir çocuğun babasının kocaya bağlanabilmesi için, kadının evlilik süresince hamile olduğunu kanıtlaması gerekir. Kocanın gaip (yok) olduğuna karar verilmesi durumunda ise, üç yüz günlük süre, ölüm veya son haber alınan tarihten itibaren işlemeye başlar.³⁰⁸

Sonuç olarak günümüzde eşler arasında nesep konusunda ihtilaf çıkmışsa nesep tespitinde mahkeme yoluyla veya DNA testi gibi tıbbın sunduğu imkanlara başvurarak anlaşmazlıklar giderilebilir.

³⁰⁴ Kâsânî, *el-Bedâiu's-Sanâî*, c. 7, s. 36; Üsrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s. 342; eş-Şafî, *el-Umm*, c. 7, s. 148; Esra Özer (2023). “*Hanefî ve Şafî Mezhepleri Çerçevesinde İslâm Hukukunda Nesep*”, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Konya, s. 23.

³⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, c. 17, s. 111; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, c. 3, s. 142; Hacı Mehmet Günay (2008). *Evllenme Akdinde Batıl-Fasit Ayrımı*, İstanbul: Nûn Yayıncılık, s. 48-51.

³⁰⁶ TMK, 287/2. [<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> Erişim Tarihi: 07.02.2025]

³⁰⁷ E. Özer *agm*, s. 30-31.

³⁰⁸ TMK, 285. [<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> Erişim Tarihi: 07.02.2025]

2.5. Hidâne (Terbiye, Bakım) Hakkı

2.5.1. Hidânenin Tanımı

Arapça'da خُضْن (hıdn) kelimesi sözlükte böğür, kucak, kanat gibi anlamlara gelmektedir. Hidâne (hadâne) ifadesi hıdn kelimesinin mastarı olup sözlükte, bir şeyi yanına almak, bağrına basmak, çocuğu kucağına almak, beslemek³⁰⁹ gibi anlamlara gelir. İstılahi anlamı ise; “Mümeyyiz olmayan çocuk veya bu hükümdeki kişilerin bakımı, beslenmesi, terbiye edilip yetiştirilmesi için kanun koyucunun bazı şahıslara belirlediği yetki, hak ve sorumluluktur.”³¹⁰ Himaye altına alınan erkek çocuğa “mahdûn”, kız çocuğuna “mahdûne” denir. Bu hak ve sorumluluğu üstlenen kadına “hâdine”, veya hadane hakkı olan kimse anlamına gelen “men lehu'l-hadâne”, erkeğe ise “hâdın” denir.³¹¹

2.5.2. Hadânenin Şartları ve Bu Hakka Sahip Olanlar

Çocuğun en temel haklarından biri kuşkusuz onun güzel bir şekilde bakılıp, yetiştirilmesidir. Çocuk beslenmesini, giyinmesini, kendini korumayı belli bir yaşa kadar tek başına gerçekleştiremez. Bundan dolayı çocuk, büyütülüp yetiştirilmede başkasına ihtiyaç duyar. Çocuğun büyütülmesinde, bakım ve terbiyesinde anne ve babası ortak sorumluluk sahibidir. Evliliğin devam ettiği aile ortamında çocuklar anne ve babaları tarafından bakılacağı için hadane için herhangi bir sorun oluşmaz. Anne babanın olmadığı veya evliliğin herhangi bir sebepten dolayı sona ermesi durumunda çocuğun bakımı, velâyeti ve korumasının kime ait olduğu İslâm aile hukuku açısından önem teşkil eder.³¹²

Hadânede aranan şartlar genel anlamda şu şekildedir:

a) Hâdmenin çocuğa yabancı biriyle evlenmemesi: Hidânede çocuğun güzel yetiştirilmesi ve onun menfaati en önemli faktördür. Çocuğa zarar verecek veya onu güzel yetiştiremeyecek

³⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, c. 13, s. 122; Cevherî, *es-Sıhah*, c. 5, s. 2102.

³¹⁰ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 7, s. 717; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, c. 7, s. 124.

³¹¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, c. 4, s. 64; Ali Bardakoğlu (1998). “Hâdane”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, c. 17, s. 467-468; İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, c. 13, s. 122; Cevherî, *es-Sıhah*, c. 5, s. 2102.

³¹² İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, c. 8, c. 353; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 7, s. 717; Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığâr*, s. 106; Gülsüm Engin (2007). *İslam Hukuku Açısından Çocuğun Bakımı ve Yetiştirilmesinde Kadının Hak ve Sorumlulukları* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi S.B.E. Adana, s. 70; Adnan Memduhoğlu (2010). *İslam Hukuku'na Göre Çocuğun Bakım ve Terbiyesi (Hidane)*, *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi 9-10*, s. 76.

kimselere bu hak verilmez. Çocuk fitrat gereği bakıma muhtaç ve şefkate ihtiyaç duyan bir varlıktır. Dolayısıyla velâyeti babanın, hidâne ise öncelikli olarak kadına verilmektedir. Annelerin çocuğuna karşı zahmete katlanma, ona şefkat gösterme konusunda babadan daha fedakâr olduğu bir gerçektir. Bu konuda delil olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in şu hadisi zikredilebilir:

Eşiyle boşanma durumunda olan bir kadın Peygamberimiz’e (s.a.v) gelerek: “*Ya Rasûlullah, karnım oğlum için bir yuva, göğsüm onun süt içtiği bir pınar ve kucağım da onun için bir sığınak olduğu halde babası beni boşadı ve onu benden ayırmak istiyor*” dediğinde Peygamberimiz (s.a.v) ona: “*Sen evlenmediğin müddetçe çocuğuna bakmada daha çok hak sahibisin*” buyurmuştur.³¹³ Hadiste geçen “daha çok hak sahibi” ifadesiyle hidanede annenin babaya göre daha fazla hak sahibi olduğu anlaşılmaktadır.³¹⁴

İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre, çocuğun hâdinesi, çocukla arasında mahremiyet bulunmayan bir erkekle evlendiği takdirde hadâne hakkını kaybeder. Buna karşılık Ebû Hanîfe, hâdinenin çocukla arasında mahremiyet bulunan biriyle evlenmesi hâlinde hadâne hakkının düşmeyeceği görüşündedir. İmam Şâfiî ise, hâdinenin kimle evlenirse evlensin evlilik sebebiyle hadâne hakkının sona ereceğini kabul etmektedir.³¹⁵

Medeni Hukukta, evlilik süresi boyunca çocuğun bakımı konusunda anne ve baba eşit haklara sahiptir. Kanunun 335. maddesi, ergin olmayan çocuğun velâyetinin anne ve babasına ait olduğunu ve yasal bir gerekçe bulunmadıkça velâyetin onlardan alınamayacağını hükme bağlamaktadır.³¹⁶ 336. maddede ise, evlilik devam ettiği sürece velâyetin anne ve baba tarafından ortaklaşa kullanılacağı ifade edilmektedir.³¹⁷ Anne ve babanın boşanması durumunda hâkimin kararına bağlıdır.

b) Hadinenin Müslüman olması: Çocuğun hidanesinin anneye tanınmış bir hak olduğu konusunda İslâm âlimleri arasında görüş birliği bulunmakla beraber³¹⁸, annenin gayr-i müslim

³¹³ Ebû Dâvud, Talak, 35.

³¹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. 8, s. 238; Üsrüşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s. 109; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, c. 4, s. 64-68.

³¹⁵ eş-Şafii, *el-Umm*, c. 5, s. 92; Şirbini, *Muğnî'l-Muhtac*, c. 3, s. 456.

³¹⁶ Türk Medeni Kanunu, m. 335. [Erişim:09.02.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

³¹⁷ Türk Medeni Kanunu, m. 336. [Erişim:09.02.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

³¹⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, c. 4, s. 64-68; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c. 9, s. 137; A. Bardakoğlu, “*Hâdane*”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 17, s. 468.

olması durumunda hidâne hakkına sahip olup olmaması tartışma konusu olmuştur. İslâm hukukçularının çoğunluğu annenin gayri müslim olması durumunda hidâne hakkını kaybettiği görüşündedir.³¹⁹ Hanefîler, İbn Hazm ve Mâlikîler'e göre hidâne konusunda Müslüman veya gayr-i müslim ayrımı yapmamış olup anne ile çocuk arasında din birliği şartını aramamışlardır. Onlara göre hadînenin ehli kitaptan bir kadın veya ehli kitap olmayan bir gayrimüslim olmasında sakınca yoktur.³²⁰ Günümüz İslâm Hukukçularından Hayreddin Karaman da hadînenin Müslüman olmayı şart olarak görmemekle beraber gayrimüslim bir annenin de hâdine ehliyetine sahip olabileceği görüşündedir.³²¹

Bu konuda görüş ayrılığının olmasının sebebi Amr İbn Şuayb'dan rivâyet edilen hadistir: Bir adam Müslüman olmuş fakat karısı İslâm'ı kabul edip Müslüman olmamıştır. Kadın, Peygamberimiz'e (s.a.v) gelip çocuğunu emzirdiğini ve çocuğun kendisiyle yaşamasını istemiştir. Peygamberimiz (s.a.v) kadın ve kocasını ayrı ayrı oturtup çocuğu çağırmasını istemiştir. Çocuk anneye yöneldiği esnada Peygamberimiz “*Allah'ım onu doğru yönelt*” şeklinde dua etmiştir. Bunun ardından çocuk babasına yönelmiştir ve babasına verilmiştir.³²²

Gayri müslim bir annenin hadane hakkını kaybedeceği görüşünde olanlara göre, anne çocuğu gayri müslim olarak yetiştirecektir. Bu durumda çocuğun menfaati ortadan kalkacaktır ve bu çocuk için bir mefsedettir.³²³ İmam Şafî ve Hanbelîlere göre çocuğun Müslüman olması durumunda hadînenin de Müslüman olması gerekir. Şafî mezhebi âlimlerinden İmam Nevevî, Müslüman çocuğa bakımını yapanın da Müslüman olması gerektiği görüşündedir. Çünkü kafir birinin Müslüman üzerinde velâyet hakkı bulunmamaktadır.³²⁴

Gayri müslim annenin hâdine hakkını kaybetmeyeceği görüşünde olanlara göre ise, çocuk iyiyi kötüden ayırt edebilecek yaşa gelinceye kadar gayri müslim hâdînenin yanında

³¹⁹ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, c. 3, s. 456; Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s. 109.

³²⁰ İbn Hazm, *el-Muhalla*, c. 11, s. 742; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. 4, s. 64-68; İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 9, s. 137; O. Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s. 146; Hayreddin Karaman (2006). *İslâm'da Kadın ve Aile*, İstanbul: Ensar Yayınları, s. 174.

³²¹ Karaman, H., *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 1, s. 398.

³²² Ebû Dâvud, Talak, 26.

³²³ İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 9, s. 138; Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s. 107-109; O. Çeker, *age*, s. 147.

³²⁴ eş-Şirbini, *Muğni'l Muhtâc*, s. 239.

kalır.³²⁵ Bu yaştan sonra gayri müslim olan hadîneden alınır. Temyiz yaşı yedi yaş olarak belirlenmiştir. Yine gayri müslim hâdîne, çocuğu İslâm'da haram olan domuz eti, alkol gibi gıdalarla beslediği zaman onan alınır.³²⁶

c) Hâdînenin hür olması: Hür olan kişi sosyal ve ekonomik açıdan başkasına bakabilecek güçtedir. Bundan dolayı çocuğun menfaatini sağlayamayacağından dolayı cariyelerin hadîne hakkı bulunmamaktadır.³²⁷ Aynı şekilde çocuğun bakımını yapacak olan hadînenin fiziki imkana da sahip olması gerekir. Buna göre yaşlılık, bunama, hastalık, görmeme gibi kişinin gücünü zayıflatacak ve çocuğun bakımına engel olacak noksanlıklara sahip kişilerin de hadîne hakkı yoktur.³²⁸

2.5.3. Hâdîmeler

İslâm hukukçularının çoğunluğu hidâne hakkının anneden sonra anneannede olduğu görüşündedir. Bu görüşü savunanlardan Hanefî ve Şafîîler, anneanneden sonra bu hakkın babaannede olduğunu savunur. Hanefî âlimlerden İmam Züfer babaanneden sonra bu hakkın kız kardeş ve teyze, Hanbelîler, Zâhirîler ve Zeydîler ise babaanneden sonra bu hakkın babada olduğu görüşündedirler.³²⁹ Hanbelî ve Zahiri mezhepleri zevi'l-erhâm yani rahim veya neseap bağıyla birbirine bağlı akrabalar grubunda yer alan yakınların da hidâne hakkı olduğu görüşündedirler.³³⁰ Mâlikîler ise hidâne hakkının önce annede, sonra anneanne, teyze, annenin teyzesi, annenin halası, babaanne, baba, kız kardeş, hala, erkek kardeş kızlarında olduğu görüşündedir.³³¹

Hanefî mezhebine göre çocuğun annesinin ölmüş veya hidâne hakkını kaybetmişse anneden sonra hidâne hakkı sırayla şu şekildedir: anneanne, babaanne, kız kardeş, anne bir kız kardeş, öz kız kardeşin kızı (yeğen), anne bir kız kardeşin kızı, teyze, baba bir kız kardeş, erkek

³²⁵ Şirbini, *el-Muğni'l-Muhtac*, c. 5, s. 446; İbn Hazm, *el-Muhalla*, c. 11, s. 742.

³²⁶ H. Karaman (2006). *İslâm'da Kadın ve Aile*, s. 174; O. Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s. 147.

³²⁷ Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s. 106; İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 9, s. 137; O. Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk*, s. 148.

³²⁸ Şirbini, *el-Muğni'l-Muhtac*, c. 5, s. 454.

³²⁹ İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-minhâc*, c. 8, s. 353-355; İbn Kudâme, *age*, c. 8, s. 246; A. Bardakoğlu, "Hidâne", c. 17, s. 468.

³³⁰ Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s. 106; eş-Şafîî, *el-Umm*, c. 5, s. 92-93; İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 9, s. 144.

³³¹ Desûkî, *Hâşiye ale'ş-şerhi'l-kebîr*, c. 2, s. 527.

kardeşin kızı, hala, hiç kadın kalmaması durumunda asabe denilen erkek akrabalarıdır.³³²

Hidâne hakkının kime ait olduğu konusunda peygamberimizden rivâyet edilen hadislerden bazıları şunlardır:

Hz. Hamza Uhud Savaşı'nda şehit olduktan sonra kızının bakımını üstlenmek için Zeyd b. Harise, Hz. Câfer ve Hz. Ali aralarında tartıştı. Hz. Cafer: *“O benim amca kızımdır, üstelik teyzesi de eşimdir. Teyze anne gibidir. Onun üzerinde ben daha çok hak sahibiyim”* dedi. Hz. Ali de: *“O, benim amcamın kızıdır. Eşim de Rasûlullah'ın kızı Hz. Fatıma'dır. Onun üzerinde ben daha çok hak sahibiyim”* dedi. Zeyd b. Harise de: *“o erkek kardeşimin kızıdır, ben onun için yola çıktım ve yanına geldim, ona ben ehakkım”* dedi. Peygamberimiz (s.a.v) onu Cafer'in almasına hükmederek: *“Teyze, anne gibidir”* dedi.³³³

Ebû Hureyre'den rivâyetle bir kadın Peygamberimiz'e (s.a.v) gelerek *“Ya Rasûlullah, kocam oğlumun benden almak istiyor. Ama oğlumun bana faydası dokunmaya başladı”* dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v), çocuğu anne ve babasını seçmede muhayyer bırakıp *“hangisini istersen onun elinden tut”* buyurmuştur. Bunun üzerine çocuk annesinin elini tutup onunla birlikte gitmiştir.³³⁴

Bakara Sûresi 37. âyetinde; *“Rabbi onu en güzel şekilde kabul etti ve en uygun biçimde yetiştirdi. Zekeriyâ'ya da onun bakımını emretti. Zekeriyâ, her mâbed ziyareti sırasında yanında yeni bir rızık bulur ve ‘Ey Meryem! Bu sana nereden ulaştı?’ diye sorar; o da ‘Allah'tandır’ diye yanıt verirdi. Allah dilediğine sınırsız rızık verir.”*³³⁵ Âyette Yüce Allah Hz. Meryem'i yalnız bırakmamış ve onun bakımını ve korunmasını Hz. Zekeriyâ'ya tayin ettiğini bildirmiştir.

İhtilâflı olmakla birlikte hidâne sıralamasını şu şekilde yapabiliriz:

1) Kadınlar:

a- Anne, anneanne, annenin anneanesi, babaanne ve babaannenin annesi.

b- Kız kardeş veya kız kardeşin kızları (yeğen).

³³² İbn Kudame, *el-Muğni*, c. 9, s. 138; O. Çeker, *age*, s. 149; Şafii, *el-Umm*, c. 5, s. 92-93.

³³³ Ebu Davud, Talak 35, (2278-2280); Buhârî, Sulh 6, Meğazi 43; Tirmizi, Birr 6.

³³⁴ Tirmizi, Ahkam 21; Ebu Davud, Talak 35; İbni Mace, Ahkam 22.

³³⁵ *Kur'ân-ı Kerim*. Âl-i İmran Sûresi, 3/37.

c- Öz teyze, anne bir teyze, baba bir teyze.

d- Annenin öz erkek kardeş kızı, anne bir erkek kardeş kızı, baba bir erkek kardeş kızı.

e- Hala.³³⁶

2) Asabeler:

Kadınlardan hiçbirinin bulunmaması durumunda hidâne hakkı erkeklere geçer.

a- Baba, dede,

b- Erkek kardeşler ve onların oğulları,

c- Amcalar ve amcaoğulları. Amca oğullarının yalnızca erkek çocuklarında hidâne hakkı vardır. Kız çocukları için nikah caiz olacağından dolayı verilmez.

3) Zevi'l-Erham:

Asabe gruplarına dahil olmayan kan hısımları anlamına gelen zevi'l erham anne tarafından erkekleri ifade eder.³³⁷

a- Anne tarafından dede,

b- Erkek yeğenler,

c- Dayı.³³⁸

2.5.4. Hidâne Yaşı

Hidanededen maksat çocuğun belli bir yaşa kadar bakıma muhtaç olduğu, çocuğun tek başına yeme-içme, giyinme gibi ihtiyaçlarını tek başına yapabileceği duruma gelene kadar himaye edilmesidir. Ancak kaç yaşa kadar hadînenin yanında kalacağına dair ihtilaf vardır. Bu ihtilafı gidermek için yaş sınırlaması getirilmiştir. Hidâne yaşı erkek ve kız çocuklarında farklıdır.

³³⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c. 3, s. 563; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, c. 4, s. 236; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 7, s. 722; Baktır Mustafa (1986). “*İslam Hukukunda Hidâne*”, İstanbul: Aksiseda Matbaası, s. 273-274.

³³⁷ İbn Âbidîn, *age*, c. 3, s. 563; Mevsilî, *age*, c. 4, s. 236; ez-Zuhaylî, *age*, c. 7, s. 722; Hamza Aktan (2013). “Zevi'l Erham”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 44, s. 307.

³³⁸ Üsrûşenî, *Ahkâmu's-Sığâr*, s. 108; İbn Âbidîn, *age*, c. 3, s. 563; Mevsilî, *age*, c. 4, s. 236; ez-Zuhaylî, *age*, c. 7, s. 722; M. Baktır, *age*, s. 273- 274.

Hanefîlere göre; erkek çocuğunun yeme-içme, giyinme gibi ihtiyaçlarını kendi başına yapana kadar hadinenin yanında kalır. Bu yaş 7-9 yaşları olarak kabul edilmektedir. Kız çocukları ise buluğ çağına kadar anne ve ninelerinden olan hadinelerin yanında kalır. Anne ve nine dışında başkalarının yanında kalmaları ise 9 yaşına kadardır.³³⁹

Mâlikîlerde hidâne yaşı erkek çocuklarında buluğ çağına gelinceye kadar hadinenin yanında kalır. Kız çocukları için nihai yaş yoktur, evleninceye kadar hadnesinin himayesindedir.³⁴⁰

Şafî mezhebinin görüşüne göre; çocuk temyiz yaşına gelene kadar hadnesinin yanında kalır. Temyiz yaşı yedidir. Sonrasında çocuk anne veya babasından kimi seçerse onun yanında kalır.³⁴¹

Hanbelîler ise hidanenin yaş sınırı için erkek çocuklarında bu sınırın yedi yaş olduğunu, bu yaştan sonra çocuk kimi seçerse onun yanında kalabileceği, kız çocuklarının ise yedi yaşına kadar anne ile, sonrasında ise evlenene kadar babasıyla kalacağı görüşündedir.³⁴²

Sonuç olarak görülmektedir ki, mezhepler hem kız hem erkek çocukta nihai hidâne yaşının ittifakla 7 yaş olduğunu kabul etmektedir. Bunun sebebi Rasûlullah (s.a.v)'den rivâyet edilen “Çocuklarınız yedi yaşına geldiği zaman, onlara namazı emrediniz”³⁴³ hadisidir. Bu hadis bir çocuk kendi ihtiyaçlarını tek başına giderebileceği döneme işaret etmektedir. Bu yaştan sonrasında ise kız çocuklarının evleninceye kadar hadnesiyle kalacağı görüşü hakimdir. Erkek çocukları ise ihtilafa göre ya anne veya babasını seçme konusunda serbest bırakılmış ya da herhangi bir seçim bırakmadan babasının yanında kalacağı kabul edilmiştir.³⁴⁴

³³⁹ Mevsîlî, *el-İhtiyar*, c. 4, s. 15; Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s. 107-109; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 7, s. 742; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, c. 4, s. 42-43; Faruk Aydın (2002). *İslam Hukukunda Hidâne*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Diyarbakır, s. 36; O. Çeker, *age*, s. 150.

³⁴⁰ Desûkî, *Hâşiye ale's-şerhi'l-kebîr*, c. 2, s. 526; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 7, s. 743.

³⁴¹ Şafîi, *el-Umm*, c. 5, s. 92; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtac*, c. 3, s. 456.

³⁴² İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. 11, s. 418.

³⁴³ Ebû Dâvûd, *Salât*, 26.

³⁴⁴ Serahsi, *el-Mebcut*, c. 7, s. 199-200; O. Çeker, *age*, s. 150; F. Aydın, *agt*, s.34; Canan Tatar (2018). İslâm Hukukundaki Hidâne Müessesesinin Günümüz Uygulaması ile Mukayesesi, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 86-87.

2.5.5. Hâdine Ücreti

Anne ile babanın evlilikleri devam ettiği müddetçe çocuğun nafakası babaya, bakım ve terbiyesi ise anneye aittir. Evlilik devam ettiği sürece isteme hakkına sahip değildir, çocuğuna bakmak zorundadır. Evliliğin sona ermesi durumunda çocuğun bakımını üstlenen kişiye, hadâne masraflarının ödenmesi gerekir. Hadâne ücreti çocuğun malından temin edilir. Çocuğun malının olmaması durumunda ücret babanın malından temin edilir. Babanın fakir olması, hadâne ücretini karşılayamaması durumunda ise çocuğun nafakası üzerine gerekli olan kişiden alınır.³⁴⁵

2.6. Sünnet Olma Hakkı (Hitân)

Sünnet olma hakkı (hitân) çocukların en temel haklarından biridir. Sünnet olma ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan bir âyet bulunmamaktadır. Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: *“Beş şey fitrat gereğidir. Bunlar: sünnet olmak (hitan), kasık bölgesini tıraş etmek, koltukaltını tıraş etmek, bıyıkları kesmek, tırnakları kesmek.”*³⁴⁶

Yukarıdaki hadisten anlaşılacağı üzere sünnet olmak insanın fitratında var olan bir durumdur. Çocuğun bu fitri hakkını yerine getirmek anne ve babasının sorumluluğundandır. Sünnet olmak Hanefî ve Mâlikîlere göre müekked sünnet³⁴⁷, Hanbelîler ve Şâfiîlere göre, erkekler için vacib, kadınlara sünnettir.³⁴⁸

Çocuğun doğumundan yedi gün sonrasında sünnet olması sünnettir.³⁴⁹ Peygamberimiz'in (s.a.v) torunları Hasan ve Hüseyin doğduğunda onlar için akika kurbanı kestiği ve yedinci gününde sünnet ettirdiğine dair rivâyetine dayanarak Şâfiîler çocuğun doğumun yedinci gününde sünnet ettirilmesini müstehap görürler.³⁵⁰

³⁴⁵ Hasan Güleç (2006). “Hidâne”, *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, c. 2, s. 241.

³⁴⁶ Buhârî, “Libas”, 63-64; Müslim, “Taharet”, 16; Tirmizi, “Nikâh”, 1; Ebû Dâvûd, “Taharet”, 29.

³⁴⁷ Serahsi, el-Mebcut, c. 10, s. 156; İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, c. 7, s. 115.

³⁴⁸ Şirbini, Muğni'l-Muhtac, c. 6, s. 540; İbn Kudame, el-Muğni, c. 1, s. 115.

³⁴⁹ Şirbini, *age*, c. 6, s. 540-541; İbn Abidin, *age*, c. 7, s. 115.

³⁵⁰ Şirbini, Muğni'l-Muhtac, c. 6, s. 540-541; Necmi Sarı (2021). “Çocukların Yedi Günlükken Sünnet Edilmesine Yönelik Hadislerin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, c. 7 s. 2.

İslam âlimleri çocuğun doğumdan itibaren buluş çağına kadar olan herhangi bir dönemde sünnet olabileceği ifade etmişlerdir. Uygun olan çocuğun yedi ilâ on yaşlarına karşılık gelmektedir. Çocuk sünnet acısına dayanabilecek durumdaysa sünnet edilir, değilse ertelenir.³⁵¹

2.7. Miras Hakkı

İslâm Hukuku'na göre miras; ölen kişinin geride bıraktığı mal ve haklarda, üzerinde hakkı olan kişilerin belli sıra ve ölçüye göre hak sahibi olmasını ifade eden bir terimdir.³⁵² Miras hakkı âyet ve hadislerle sabit olup, çocuğun da sahip olduğu temel haklardan biridir. Konuyla ilgili Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır:

“Allah size, çocuklarınız söz konusu olduğunda erkeğe kadının payının iki katını vermenizi emreder. Birden fazla kadın varsa, mirasın üçte ikisi onlara aittir; tek kadın ise yarısı ona düşer. Ölenin çocuğu varsa, anne ve baba altıda bir alır. Çocuğu yoksa ve anne-baba mirasçı olursa, annenin payı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa, annenin payı vasiyet ve borçlar çıktıktan sonra altıda birdir. Kimden daha çok fayda göreceğinizi bilmezsiniz; bunlar Allah tarafından belirlenmiştir. Allah, ilim ve hikmet sahibidir.”³⁵³

“Vasiyet ve borçlar tamamlandıktan sonra, eşlerinizin mirası çocukları yoksa yarısı size, çocukları varsa dörtte biri size düşer. Eğer çocuğunuz yoksa, vasiyet ve borçlar sonrası bıraktığınız mirasın dörtte biri eşinize aittir; çocuğunuz varsa sekizde biri ona düşer. Bir erkek veya kadının annesi, babası ve çocuğu yoksa ve miras diğer mirasçılara kalıyorsa; kardeşleri mevcutsa, vasiyet ve borçlar sonrası her birinin payı altıda birdir; daha fazlaysa üçte bir paylaşılır. Bu taksim, kimseye zarar vermeden yapılır. Bu hükümler Allah tarafından konulmuştur; Allah her şeyi bilendir ve hâlimdir.”³⁵⁴

Miras dağılımında öncelikli olarak çocukları zikretmesi Allah Teala'nın çocuklara verdiği değer bir göstergesidir. Cahiliye döneminde miras dağılımı yapılırken kadınlara pay verilmez, tüm miras erkekler arasında dağıtılırdı. Ata binmeyen, savaşmayan, eli kılıç tutmayan, ganimet getirmeyen vâris olamazdı.³⁵⁵ İslâm'la birlikte Allah, vâris olanın yalnızca

³⁵¹ Üsrüşenî, *Ahkamu's-sığâr*, s. 158; Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, c. 6, s. 541.

³⁵² Mevsli, *el-İhtiyâr*, s. 112; A. Bardakoğlu, *İslâm'da inanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, c. 3, s. 1317.

³⁵³ *Kur'ân-ı Kerim*. Nisa Sûresi, 4/11.

³⁵⁴ *Kur'ân-ı Kerim*. Nisa Sûresi, 4/12.

³⁵⁵ er-Râzi, *Tefsir-i Kebir*, c. 7, s. 363.

erkekler olmadığını, çocukların ve kadınların da vâris olduğunu; kadın ve erkek mirasçılara verilmesi gereken payı belirtmek amacıyla âyeti indirmiştir.³⁵⁶ Mirasın amaçlarından biri ölen kişinin ardında bıraktığı kişilerin mağdur olmasını engellemek amacıyla adâletli taksim yapılmasını sağlamaktır.

Âyette geçen erkeğe iki kadın payı verilmesini müfessirlerden Elmalılı Hamdi Yazır şöyle açıklamaktadır: “Erkeğin malî olarak sorumluluğunun kadınlardan daha fazla olduğu, ailenin bakımı ve harcama görevlerinin özellikle erkeklere yüklenmesi kadının menfaatini korumaya yöneliktir. Erkek kendisi ve eşine bakacak olmasından dolayı masrafı daha çok, kadının ise daha az olacaktır. Dolayısıyla kadının malının kendinde kalmalı, erkek ise Allah’ın kendisine vermiş olduğu güç ve kudret üstünlüğüne dayanarak harcama görevini almalıdır.”³⁵⁷

Taberî ise âyeti şu şekilde açıklamıştır: “Ölen kişinin geride erkek ve kız çocukları bırakması durumunda, erkek çocukların mirastaki payı iki, kız çocukların payı ise birdir. Eğer ölen kişinin çocukları yalnızca kızlardan oluşuyor ve ikiden fazla ise, mirasın üçte ikisi onların olur; tek bir kız varsa mirasın yarısını alır. İki kız bulunması hâlinde ise payları, birden fazla kız olması durumunda olduğu gibi belirlenir. Ölen kişinin bir kızı ve babası mevcutsa, kız mirasın yarısını, baba altıda birini alır; geri kalan altıda ikisi ise ölenin en yakın erkek akrabasına geçer. Ölenin mirasçuları yalnızca anne ve babası ise, anne mirasın üçte birini alırken, geriye kalan üçte ikisi baba veya en yakın erkek akraba arasında paylaşılır. Anne, baba ve bir kardeş bulunması hâlinde, anne üçte bir, geri kalan üçte iki baba tarafından alınır. Eğer kardeş sayısı birden fazla ise, annenin payı altıda bir olur ve kalan pay baba tarafından alınır. Kadının mirastaki payının erkeğin yarısı kadar olmasının temel sebebi, İslâm hukukunda çocuğun eğitimi, nafakası, tedavi masrafları ile kadının mehrinin, yeme, içme ve giyim giderlerinin erkek tarafından karşılanmasıdır. Kadının bu tür mâlî sorumluluklarının bulunmaması ve yükümlülük taşımadan nimete sahip olması, erkeğin sorumluluklarının fazla olması ile birleşerek, mirasın erkek lehine iki, kadın lehine bir pay şeklinde belirlenmesine yol açmıştır.”³⁵⁸

³⁵⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 2, s. 54.

³⁵⁷ Elmalılı Hamdi Yazır (2021). *Hak Dini Kur’ân Dili*. (Çev.) Asım Cüneyd Köksal & Murat Kaya, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, c. 2, s. 285-288.

³⁵⁸ et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 2, s. 458-459.

İslâm hukukunda henüz dünyaya gelmemiş çocuğun bile mirasta payı bulunmaktadır. Bu pay çocuk doğana kadar muhafaza edilir.³⁵⁹ Miras hakkı da tıpkı diğer haklar gibi Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de çocuklar için buyurduğu haklardandır. İslâm hukukuna göre çocukların mirastan alacaklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

A) Ashâbü'l- Ferâiz

Belirli pay sahibi olan mirasçılar anlamına gelen ashabü'l- ferâizin on bir çeşit kısmı vardır. Bunlar zevc (koca), zevce (karı), baba, anne, dede, kız, oğlun kızı, anne baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir kardeşler ve ninedir.³⁶⁰ Biz burada konumuz gereği yalnızca çocuklar için olan miras paylarını anlatacağız.

1. Kız (Sulbiyye):

Kızın üç hali vardır:

- a. Vefat edenin oğlu olmayıp, tek kızı varsa terekeden 1/2 pay alır.
- b. Vefat edenin iki veya daha fazla kızı varsa, terekenin üçte ikisini (2/3) alır.
- c. Vefat edenin kızıyla birlikte oğlu da varsa, kız asabe olur. Ashâbu'l-ferâizden artan malı aralarında erkek iki, kız bir pay olarak paylaşırlar.³⁶¹

2. Anne Bir Kardeşler (Benu'l-ahyâf, Evlâdu'l-Ümm):

Anne bir kardeşlerde kız veya erkek olmasında fark olmayıp, mirasta üç hali vardır:

- a. Anne bir kardeşler bir kişiyse terekeden altıda bir (1/6) pay alır.
- b. Birden fazla olması durumunda üçte birini (1/3) aralarında eşit olarak paylaşırlar.
- c. Vefat edenin babası, dedesi, oğlu, kızı, oğlun... oğlu veya kızı varsa anne bir kardeşlerde miras sakıt olur. Pay alamazlar.³⁶²

³⁵⁹ Üsrüşenî, *Ahkamu's-sığar*, s. 428-429; eş-Şafii, *el-Umm*, c. 4, s. 112; İbn Âbidin, *Reddü'l- Muhtar*, c. 5, s. 510-511.

³⁶⁰ Hamdi Döndüren (1991). "Ashabü'l-Ferâiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 3, s. 467.

³⁶¹ Ali Haydar Efendi (2022). *Teshîlu'l-Ferâiz* (Çev.) Orhan Çeker, Konya: Tekin Kitabevi, s. 40; Döndüren, H., *agm.* s. 468; H. Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 1, s. 448.

³⁶² Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s. 386-390; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, s. 121; H. Karaman, *age*, s. 448; H. Döndüren, *agm.*, c. 1, s. 468.

3. Oğlun Kızları (Bintu'l-ibn, İbniyye):

Oğlun kızlarının mirasta altı hali vardır:

- a. Vefat edenin kızı olmayıp, oğlunun tek kızı olursa mirastan yarısını (1/2) alır.
- b. Oğlun kızları birden fazla ise terikeden üçte ikisini (2/3) paylaşırlar.
- c. Vefat edenin bir kızı ile beraber bir veya birden fazla oğlunun kızı olması durumunda altıda bir (1/6) pay alır. Asabelik durumunda oğlun kızı, oğlun oğlu ile ikili birli paylaşarak paylarını alırlar.
- d. Vefat eden kişinin birden fazla kızının olması durumunda, oğlun kızları sakıt olurlar.
- e. Kendisinin hizasında bulunan veya kendisinden daha aşağıda oğlun oğlu, oğlun oğlunun... oğlu ile oğul kızları müşterek asabe olurlar.
- f. Oğul kızları oğul ile veya derecede ölüye yakın erkek evlat ile sakıt olurlar.³⁶³

4. Ana-Baba Bir Kız Kardeşler (Benu'l-A'yan):

Beş hali vardır:

- a. Anne baba bir kız kardeş tek ise terikenin yarısını (1/2) alır.
- b. Birden fazla olmaları durumunda üçte ikisini (2/3) aralarında paylaşırlar.
- c. Vefat edenin anne baba bir erkek kardeşlerle buldukları zaman müşterek asabe olur ve ashâbü'l-ferâizden artanı aralarında ikili birli pay olarak paylaşırlar. Erkek iki, kız bir pay alır.
- d. Vefat edenin kızı veya oğlunun kızı ve oğlunun... oğlunun kızı ile birlikte bulunurlarsa asabe olur ve artanı alırlar. Bu durumda kız veya oğlun kızı bir taneyse yarısından kalan yarı (1/2) hisseyi, birden fazla iseler üçte ikilik paydan kalan üçte bir (1/3) payı alırlar.
- e. Vefat edenin anne baba bir kız kardeşler oğul, oğlun oğlu ... ve baba ve dede ile birlikte olduklarında sakıt olur.

5. Baba Bir Kız kardeş (Benu'l-Allât, Uht li'l-eb):

³⁶³ Üsrüşenî, *Ahkamu's-Sığar*, s.386-390; O. Çeker, *age*, s. 38; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, s. 121-122; H. Karaman, *age*, s. 448; H. Döndüren, *agm.*, c. 1, s. 469.

Anne baba bir kız kardeşin olmaması durumunda baba bir kız kardeş onun yerine geçer ve onun yerini alır. Yedi hali vardır:

a. Baba bir kız kardeş tek ise terikenin yarısını (1/2) alır.

b. Birden fazla ise üçte ikisini (2/3) eşit paylaşırlar.

c. Anne baba bir olan bir kız kardeş ile birlikte bulunuyorsa altıda bir (1/6) pay alırlar.

d. Anne baba bir olan kız kardeş birden fazla ise baba bir olan kız kardeşler sakıt olur, mirasçı olamaz.

e. Baba, bir kız kardeş ve bir erkek kardeş ile birlikte bulunduğu, bu kişiler müşterek asabe sayılırlar ve ashâbü'l-ferâizden kalan mirası ikili olarak paylaşırlar.

f. Baba bir kız kardeşler vefat edenin kızı veya oğlunun ... kızı birlikte bulunursa asabe olur ve artanı paylaşırlar.

g. Vefat edenin oğlu, oğlunun oğlu..., babası, dedesi, ana baba bir erkek kardeşleri, asabe olan ana baba bir kız kardeşleriyle beraber bulunurlarsa baba bir kız kardeşler sakıt olur, mirasçı olamazlar.³⁶⁴

B) Asâbeler

“Sarmak, kuşatmak” anlamına gelen asıb kelimesinin çoğulu olup, kelime itibariyle yardım etmek, himaye altına almayı ifade eder. Fıkhi terim olarak ise; tek başına bulunduğu zaman mirasın tamamını alan, belli hisselerle sahip olan ashâbü'l-ferâizden arta kalanı alan mirasçı anlamına gelmektedir.³⁶⁵

Miras bırakan kişiye erkek vasıtasıyla ve neseb bağıyla bağlı olan asabeye **asabe-i nesebiyye** denir. Asabe-i nesebiyye; **binefsihî, biğayrihi ve maa'l-ğayr** olmak üzere üçe ayrılır.³⁶⁶

1) Binefsihî Asâbe: Vefat edene erkek akraba yoluyla bağlı olan, oğul, oğlun... oğlu gibi araya kadın girmeyen asabedir. Binefsihi asabe dört sınıftan oluşur.

³⁶⁴ Üsrüşenî, **agm**, s. 386-390; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, s. 122; O. Çeker, **age**, s. 46-47; H. Karaman, **age**, s. 453-454.

³⁶⁵ Hayreddin Karaman (1991). “Asabe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 3, s. 452;

³⁶⁶ Üsrüşenî, **agm**, s. 390; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, s. 123; O. Çeker, **age**, s. 48; H. Karaman, **age**, s. 461.

a. Oğullar (furû): Oğulluk ilişkisi ile bağlı olan, oğul, oğlun... oğlu, oğlun oğlunun... oğlu.

b. Usul: Babalık ilişkisi ile bağlı olan, baba, babanın babası, babanın babasının... babası.

c. Vefat edene kardeşlik ilişkisi ile bağlı olanlar (Aslın fûrûu): Erkek kardeşler, bunların oğulları, çocukların erkek çocukları.

d. Dedenin furûu: Amcalar ve amcanın çocukları.

Binefsihi asabede miras hakkı yukarıdaki sıralamaya göre yapılır. Birinci sınıf varken ikinci sınıf asabe olarak varis olamaz. Örneğin vefat edenin oğlu varken, dedesi asabe olarak varis olamaz. Aynı derecede olanlarda yakın olan uzak olandan önce gelir. Örneğin oğul varken torun varis olamaz. Sınıf ve yakınlığı aynı olanlarda ise akrabalık bağının kuvveti esas alınır. Örneğin, anne baba bir olanlar, baba bir olanlardan önce varis olurlar. Sonuç olarak asabenin varis olmasında sınıf, yakınlık ve kuvvet rol oynamaktadır.³⁶⁷

2) Biğayrihi Asâbe: Bu grupta yer alan kişiler yakınlık derecesi ve hısımlık kuvveti bakımından eşit olan birlikte erkek ve kadın asabedir. Yalnız başına bulununca asabe olmayıp, ashab-ı feraizden olan hısımlardır. Yani terikenin ya tamamını ya da kalanını ikili birli paylaşmaktadırlar. Örneğin; vefat edenin kızı erkek kardeşi bulunmadığı zaman ashab-ı feraizden olup terikeden payına düşeni alır. Ancak erkek kardeşi ile birlikte bulunduğu zaman biğayrihi asabe olur.³⁶⁸ Dört gruba ayrılır.

a. Vefat edenin oğlu ile beraber bulunan kızları.

b. Oğlun oğlu, oğlun oğlunun ... oğlu ile beraber oğul kızları.

c. Anne baba bir erkek kardeşler ile anne baba bir kız kardeşler.

d. Baba bir erkek kardeşler ve onlarla birlikte bulunan baba bir kız kardeşler.³⁶⁹

3) Asabe Maa'l-ğayr: Kızlar veya oğlun kızları ile beraber bulunan anne baba bir kız kardeşler ve kızlar veya oğlun kızları ile beraber bulunan baba bir kız kardeşleri ifade eden asabedir. Bu sınıf yalnızca kız kardeşlere aittir.

³⁶⁷ Üsrüşenî, **agm**, s. 391; Mevsilî, **agm**, s. 123; H. Karaman, **agm**, c. 3, s. 453; O. Çeker, **age**, s. 54.

³⁶⁸ Mevsilî, **agm**, s. 123; H. Karaman, **agm**, c. 3, s. 453; O. Çeker, **age**, s. 59.

³⁶⁹ Mevsilî, **agm**, s. 123; H. Karaman, **agm**, c. 3, s. 453; O. Çeker, **age**, s. 59-60.

Türk Medeni Kanunu'na göre ise, miras bırakan kişinin birinci derece mirasçıları onun alt soyudur. Çocuklar kız veya erkek olarak ayırt edilmeksizin eşit olarak mirasçdır. Çocuklarda miras bırakandan önce ölenlerin yerini her derecede halefiyet yoluyla kendi alt soyları almaktadır.³⁷⁰ Evlatlık da kan bağı gibi mirasçı olur. Evlatlık aynı zamanda kendi ailesine de mirasçdır.³⁷¹

Sonuç olarak; İslâm hukukunda çocuklara tanınan miras hakkı Kur'ân, sünnet ve icmâ ile sabittir. Çocuklara miras taksiminde nafaka, ev geçindirme, mehir gibi erkeğe ait sorumluluklar göz önüne alınarak kız çocuğuna bir, erkeğe iki pay verilir. Kısacası miras hakkı da diğerk haklar gibi Allah tarafından Kur'ân'da belirlenmiş olan haklardan biri olup, âyetlerle bildirilerek koruma altına alınmıştır.

2.8. Nafaka Hakkı

Sözlükte genel anlamı ile “harcanan para, mal, giyinme, barınma, yiyecek, hayır için harcanan para”³⁷² gibi anlamlara gelen nafaka, İslâm hukukunda kişinin kendisi ve ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılamasını ifade etmektedir.³⁷³ Her çocuk doğumuyla birlikte bakıma ihtiyaç duyan bir varlıktır. Çocuğun hayatını devam ettirebilmesi için diğerk haklarda olduğu gibi nafaka hakkı da hayati bir önem taşır. Çünkü çocuk yapısı itibariyle aciz ve bakıma ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçlarını tek başına giderebilme gücüne sahip değildir. İslâm hukukunda çocuğun tüm bakım ve masrafları babaya ait olup, Kur'ân ve Sünnet'te belirtilmiştir. Bakara Sûresi 233. âyetinde geçen “Onların örfe uygun yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur.”³⁷⁴ ifadesi çocuğun nafakasının babasına ait olduğunu bildirmektedir.

Çocuğun nafakasının karşılanmasına dair Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: Ebû Süfyan'ın karısı Hind eşinin cimri olduğunu, kendisinin ve çocuğunun

³⁷⁰Türk Medeni Kanunu (2001). Madde 495; [Erişim:23.02.2025 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

³⁷¹Türk Medeni Kanunu (2001).500/I, II; [Erişim: 23.02.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

³⁷² İbn Mansur, *Lisânu'l-arab*, c. 10, s. 357-358; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, c. 3, s. 572; H. Güleç, *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, c. 3, s. 1481.

³⁷³ Şirbini, Muğni'l-Muhtac, c. 5, s. 151; Celal Erbay (2006). “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 32, s. 284.

³⁷⁴ *Kur'ân-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/233.

nafakasını yeteri kadar karşılamadığını söyleyip, o görmeden malından alabilir miyim? diye peygamberimize şikâyetinde bulununca peygamberimiz (s.a.v) ona: “*Kendine ve çocuğuna yetecek kadarını alabilirsin*”³⁷⁵ buyurmuştur.

Nafakanın kapsamına çocuğun beslenmesi, giyim, eğitim, sağlık gibi masrafları girmektedir. Baba çocuğunun maddi ve bedeni ihtiyaçlarını karşılamakla sorumludur. Erkek çocuğunun nafaka süresi kendisi çalışıp kazanacağı yaş ve konuma gelmesiyle babasından sorumluluk kalkar. Kız çocuklarının nafaka süresinde yaş sınırlaması yoktur, evleninceye kadar nafakası babaya aittir.³⁷⁶ Nafakanın karşılanması babaya ait olsa da babanın fakir veya nafakayı karşılamak için çalışamaz durumda olması halinde nafaka borcu babadan sonra en yakın erkek akrabaya geçer. Hanefî mezhebine göre baba fakir ve çalışamaz durumda ise çocuğun nafakasını karşılamak dede, amca gibi yakınlarına aittir. Ancak baba tekrar çalışmaya başlarsa borcunu ödemekle yükümlüdür.³⁷⁷ Şafîilere göre ise, baba çocuğun nafakasını karşılayamayacak durumda ise, nafaka sorumluluğu dedeye aittir.³⁷⁸

Sonuç olarak; çocuk bakıma muhtaç bir varlıktır ve ihtiyaçlarını tek başına karşılamaktan acizdir. Dolayısıyla çocuğun hayatını devam ettirecek beslenme, barınma, giyim, sağlık, eğitim gibi temel haklarının en yakınları tarafından karşılanmalıdır. Bu sorumluluk da başta çocuğun ebeveynlerine aittir. Dikkat edilmesi gereken husus çocuğun nafakasının temiz ve helal yollardan temin edilmesidir. Bu konuda pek çok âyet bulunmaktadır.³⁷⁹ Babanın haram yollardan para kazanması ve evini o kazançla geçindirmesi durumunda hem kendisi haram olan işten dolayı mesuldür hem de çocuğuna haram yoldan rızık temin etmenin vebalini almış olur. Dolayısıyla çocuğun en temel haklarından biri olan nafakasının helal ve temiz rızıktan temin edilmesi gerekmektedir.

2.9. Eşit Muamele Hakkı

Çocuk haklarından biri de kuşkusuz çocuğun, anne ve babasından eşit muamele görmesidir. Anne ve babaların dikkat etmesi gereken nokta evlatları arasında ayırım yapmadan

³⁷⁵ bkz. Buhârî, Büyü, 95;

³⁷⁶ H. Güleç, *age*, s. 1482.

³⁷⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, c. 3, s. 613; Üsrüşenî, *Ahkamu's-sığar*, s. 83; Serahsî, *el-Mebsût*, c. 5, s. 208–215.

³⁷⁸ Nevevî, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb li-Şîrâzî*, c. 20, s. 189.

³⁷⁹ Bkz. *Kur'ân-ı Kerim*. Nahl, 16/114; Maide, 5/88; Yunus, 10/59; Bakara, 2/22, 187; Âli İmrân, 3/27; Nisâ, 4/19.

adâletli bir şekilde davranmaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de Cahiliye döneminde babaların doğan kız çocuklarını utanç kaynağı olarak gördüğü ifade edilmekte³⁸⁰ ve bu davranışın yanlış olduğu belirtilmektedir. Yine *أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبُنُونَ* “Kızlar O’na (Allah’a), erkek çocuklar da size öyle mi?”³⁸¹ âyetinde ifade edildiği gibi Cahiliye döneminde kız çocuklarını Allah’a nispet ettikleri, erkek çocuklarını kendilerinin kabul ettikleri görülmektedir. Oysaki kız çocuğunu da erkek çocuğunu da veren Allah’tır.

“Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah’a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları lütfeder, dilediğine de erkek çocukları lütfeder. Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.”³⁸² Âyet-i kerîmede kız çocuklarının da erkek çocukları gibi Allah Teala’nın bir lütfu olduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla kız ve erkek çocukları arasında ayırım yapmak yanlış bir davranıştır.

Peygamberimiz (s.a.v) de çocuklar arasında adâletin gözetilmesine önem vermiş ve pek çok hadisinde bunu dile getirmiştir. Sahabeden Beşir b. Sa’d, oğlu Numan için hibede bulunmak istediğini ve Peygamberimiz’i de şahit tutmak isteyince, Peygamberimiz (s.a.v) ona “*Öteki çocuklarına da bir şey bağışladın mı?*” diye sormuştur. Beşir b. Sa’d “*hayır*” cevabını verince Rasûlullah (s.a.v): “*Allah’tan korkun ve çocuklarınız arasında adâletli davranınız*”³⁸³ buyurmuştur. Bu hadis çocuklar arasında adâletli davranmanın ahlaki bir sorumluluktan ziyade dini bir görev olduğunu göstermektedir.

Sa’id el-Hudri’nin rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: “*Kim üç kızın geçimini sağlar, onlara güzel terbiye verip, evlendirir ve onlara güzel davranırsa ona cennet vardır*”³⁸⁴

Çocuklar arasında eşit muamelede bulunmak sadece cinsiyet olarak değil, onların bütün ihtiyaçlarında adâletli davranmaktır. Bir gün Peygamberimiz’in (s.a.v) torunu Hasan Peygamberimiz’den (s.a.v) su istemiştir. Hüseyin de uyanmış ve su istemiştir. Peygamberimiz

³⁸⁰ Kur’ân-ı Kerim. Nahl Sûresi, 16/58; Zuhuf Sûresi, 43/17.

³⁸¹ Kur’ân-ı Kerim. Tûr Sûresi, 52/39.

³⁸² Kur’ân-ı Kerim. Şura Sûresi, 42/49-50.

³⁸³ Buhârî, Hibe, 12-13; Müslim, Hibât, 9-19.

³⁸⁴ Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121.

(s.a.v) önce Hasan'a su verince Hz. Fatıma "Hüseyin'i Hasan'dan daha mı az seviyorsun?" deyince Peygamberimiz (s.a.v): "Hayır, önce Hasan su istediği için ona verdim"³⁸⁵ buyurmuştur. Bu hadis-i şerif gösteriyor ki, Peygamber (s.a.v) çocuklar arasında adâleti sağlamada oldukça hassas davranmış ve bizlere de bu şekilde davranmamız konusunda en güzel örnek olmuştur. Yine bir hadis-i şerifte: "*Çocuklarınıza eşit davranınız, tıpkı sizin de onlardan eşit derecede saygı ve sevgi görmek istediğiniz gibi*"³⁸⁶ buyrulurak çocuklara yalnızca maddî anlamda değil manevî olarak da eşit muamelede bulunulması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Anne ve babalar evlatlar arasında sevgide eşit muamelede bulunamayabilir. Sevgilerini eşit şekilde dışarı yansıtamadıklarında çocuklar arasında problemler ortaya çıkabilir. Bunun en güzel örneği Yusuf'un (a.s) kıssasında karışımıza çıkmaktadır.

*"Hani kardeşleri demişlerdi ki: "Yûsuf ile (öz) kardeşi babamızın gözünde bizden daha değerli. Halbuki bizim sayımız daha fazla. Doğrusu ki babamız apaçık bir yanılğı içindedir!"*³⁸⁷

Hz. Yakûb, on iki oğlu arasında Yusuf ve kardeşini daha çok sevmesi diğer kardeşler arasında kıskançlık duygusuna yol açmıştır. Bu duygu ile kardeşlik bağını unutup Yusuf'a (a.s) tuzak kurma kararı almışlardı.³⁸⁸ Yine aynı şekilde Hz. Adem'in oğullarından Kabil'in babası Hz. Adem'in Habil'i daha çok sevdiği düşüncesine sahip olması kardeşine kıskançlık duygusu beslemesine sebep olmuş ve bu durumu kardeşini öldürmeye götürmüştür.³⁸⁹

Bu kıssalar bize ebeveynlerin çocukları arasına sevgi göstermelerinde eşit muamelede bulunmadıkları takdirde kardeşler arasında kıskançlık duygusuna sebep olabileceğini ve bu durumun da yanlış fiiller yapmaya yöneltebileceğini göstermektedir. Şu da bir gerçektir ki ebeveynler evlatlar arasında sevgisinin eşit olmaması irade dışında gerçekleşen bir durumdur. Fakat evlatlar arasında öpme, sarılma, güzel sözler söyleme gibi sevgiyi ifade eden fiilleri eşit derecede yapmaya özen göstermek gerekir.

³⁸⁵ İbn Mâce, Ferâiz, 17.

³⁸⁶ Ebu Davûd, Hibât, 19.

³⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Yusuf Sûresi, 12/8.

³⁸⁸ Kur'an-ı Kerim. Yusuf Sûresi, 12/10.

³⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Maide Sûresi, 5/30. "فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ" Sonunda içindeki duygular onu kardeşini öldürmeye itti; onu öldürdü ve böylece hüsrana uğrayanlardan oldu."

Sonuç olarak, İslâm dini aile içinde adâletin sağlanmasını temel bir ilke olarak kabul etmektedir. Bu doğrultuda çocuklar arasında eşit davranmak, adâleti gözetmek hem Kur’ân-ı Kerîm’in âyetlerinde hem de Efendimiz’in (s.a.v) hadislerinde vurgulanmaktadır. Evlatlarına maddî ve manevî olarak eşit muamelede bulunmak her anne babaya düşen görevdir. Kız olsun erkek olsun çocuğun Allah’ın bir lütfu olduğunun ve Allah tarafından verilen bir emanet olduğunun bilincinde olup sevgiyle büyütmek gerekir.

2.10. Eğitim Hakkı

Eğitim hakkı bir çocuğun en temel haklarından biridir. Çocuğun eğitiminde anne ve babası sorumluluk sahibidir. Peygamberimiz (s.a.v) bir hadiste şöyle buyurmaktadır: “*İnsan ölünce şu üçü dışında amel defteri kapanır: Sadaka-i câriye, kendisinden faydalanılan ilim, arkasından dua eden salih evlât*”.³⁹⁰ Ebeveynlerin arkasından hayır duada bulunacağı salih evlat yetiştirilmesi ancak iyi bir eğitimle mümkündür. Çocuğun yetiştirilmesi, onun karakterinin şekillenmesi küçük yaşta ailesinden alacağı eğitime bağlıdır. Çünkü çocuklar hayata karşı ilk bilgi ve tecrübelerini anne ve babasından alırlar. Dolayısıyla anne ve babalar çocuğun gözünde rol model olduğu için bu konuda hassas davranmalıdırlar. Çocuğun ahlaklı ve bilinçli bir birey olması için küçük yaşta eğitimine başlamak ve anne babanın o donanıma sahip durumda olmaları gerekir.

Kur’ân’da “*Ey iman edenler, ateşten kendinizi ve ailenizi sakının ki onun yakıtı insanlar ve taşlardır*”³⁹¹ buyrulmaktadır. Âyetten anlaşılacağı üzere bir insanın yalnızca kendisini sakınması ile değil, çocuklarını da elinden geldiğince ateşten sakınması gerekmektedir. Bu da çocuğuna vereceği iyi bir eğitimle mümkündür. Çocuğun eğitim hakkı yalnızca okuma yazma öğretilmesi ile sınırlı değildir. Güzel ahlâkî tutum ve davranışların öğretilmesi, ibadetlerin öğretilmesi, helal ve haramın, iyilik ve kötülüğün öğretilmesi de çocuğun eğitim haklarından biridir.

A. İnanç Eğitimi Hakkı

³⁹⁰ Müslim, Vasiyye, 14.

³⁹¹ Kur’ân-ı Kerim. Tahrir Sûresi, 66/6.

İslâm dinine göre çocuğun eğitimi son derece önemlidir. Çocuğun eğitiminde anne ve babası birinci derece sorumlu tutulmuştur.³⁹² Ebû Hureyre'den rivâyet edilen bir hadise göre Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurur: “*Her çocuk fıtrat üzere (tevhide meyilli) dünyaya gelir. Sonra onu anne babası (inançlarına göre) Yahûdi, Hristiyan veya Mecûsi yapar*”.³⁹³ Hadisten de anlaşılacağı üzere bir çocuğun temel din eğitimi ailede başlamaktadır. Doğan her çocuk tevhit inancına meyilli bir şekilde dünyaya gelirken anne ve babası kendi insancına göre onu yetiştirip, şekillendirir.

Bir anne ve baba çocuğuna her şeyden önce Allah'ın varlığını, O'na inanmayı ve ibadet etmeyi öğretmelidir. İlk çocukluk dönemi diye adlandırılan 2-6 yaş arası çocuğun duygularının oluştuğu dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde çocuğun en belirgin özelliği etrafını bilinçsiz bir şekilde taklit etmesidir. Bu yaşlardaki çocuğun en çok temasta bulunduğu, gördüğü kişiler de ebeveynleridir. Dolayısıyla ebeveynlerin her türlü dini faaliyetleri çocukta derin izler bırakacaktır.³⁹⁴ Peygamberimiz (s.a.v): “*Çocuklarınıza ilk söz olarak önce güzel bir şekilde ‘Lâ ilâhe illâllah’ demeyi öğretin*”³⁹⁵ buyurarak bir çocuğun eğitiminde temelin Allah'a iman olduğunu vurgulamaktadır.³⁹⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan “*Bu dini (İslâm) İbrahim de oğullarına vasiyyet etti. Yakub da kendi oğullarına öyle yaptı. ‘Oğullarım, Allah sizin için bu dini (İslâm) seçti. Öyleyse yalnızca Müslüman olarak ölün.*”³⁹⁷ âyetinden bir babanın çocuklarına her şeyden önce Allah'a iman edip, şirkten uzak durmayı öğretmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Cündüb bin Abdullah (r.a)'ın naklettiği hadise göre de bir çocuğa ibadetten önce imanın öğretilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. “*Biz gençlik zamanımızda Rasûlullah'la (s.a.v)*

³⁹² Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, c. 1, s. 374; Zuhaylî, V., *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, c. 1, s. 565.

³⁹³ Buhârî, Cenâiz, 92; Müslim, Kader, 22.

³⁹⁴ Seyfullah Kara (2020). Uluslararası Mevlidi Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Çocuk, “*Çocukların Dini Duygularını Negatif Etkileyen Faktörler ve Bu Duyguların Geliştirilmesine Dair Bazı Çözüm Önerileri*”, s. 691.

³⁹⁵ Şeyda Kırçal (2024). “*Kur'an'da Aile İçi Eğitim*”, *Vuslat Dergisi*, sayı:276. [Erişim Tarihi: 25.11.2024, https://www.vuslatdergisi.com/yazi_detay.php?id=19519&sID=276&year=2024&month=6]

³⁹⁶ Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb b. Said Şemsüddîn İbn Kayyim el-Cevziyye (1971). *Tuhfetü'l-mevdûd bi-ahkâmi'l-mevlûd* (thk.) Abdülkâdir Arnaût, Dimeşk: Mektebetü'l-Dârü'l-Beyân, s. 224.

³⁹⁷ *Kur'ân-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/132.

beraberdik. Kur'ân'ı öğrenmeden önce imanı öğrendik. Sonra Kur'ân'ı öğrendik. Böylece imanımız onunla daha da kuvvetlendi."³⁹⁸

Lokman Sûresi'nde yer alan "*Yavrucuğum Allah'a ortak koşma. Doğrusu şirk büyük bir zulümdür*"³⁹⁹ âyetine baktığımız zaman Lokman'ın (a.s) oğluna ilk öğüdünün Allah'a iman konusunda olduğunu görürüz. Bu öğüdünü "yavrucuğum" hitabıyla korkutma yöntemiyle değil, yumuşak bir üslup ile merhametini hissettirerek yaptığı dikkat çekmektedir.⁴⁰⁰

B. İbadet Eğitimi Hakkı

Kelime anlamı itibariyle itaat, boyun eğme, kulluk etme, tapma gibi anlamlara gelen ibadet kavramı, dini anlamda kişinin Allah'a duyduğu sevgi ve saygı neticesinde O'nun rızasını kazanmak için gerçekleştirdiği çabayı ve yapılan iradi davranışları ifade eder.⁴⁰¹

Çocuğun dini eğitiminde imandan sonra ibadet eğitimi gelmektedir. Bir çocuk buluş çağına girdiğinde ibadetlerden sorumlu olur. Ancak buluş çağından önce ibadetleri öğrenmesi, alışabilmesi, bilgi sahibi olabilmesi için teşvik edilmelidir. Çocuklara ibadetlerde Tâ-hâ Sûresi'nin 132. âyetinde "*Ehline namaz kılmalarını emret ve sen de ona sabırla devam et*"⁴⁰² emri gereğince ilk önce namaz öğretilmelidir. Peygamberimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifinde: "*Çocuklarınız yedi yaşına geldiklerinde onlara namaz kılmalarını emredin. On yaşlarına geldiklerinde (namaz kılmazlarsa) onları cezalandırın ve yataklarda aralarını ayırın.*"⁴⁰³ buyurarak yedi yaşına gelen bir çocuğa namazın öğretilmesi gerektiğini, on yaşına geldiğinde halen kılmıyorsa kılmaları için ısrarcı olunması gerektiğini vurgulamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Peygamberimiz'in (s.a.v) eğitim metodudur. Onun eğitim metodu daima merhamet, tatlı dil ve nasihat olmuştur. O, çocukların seviyesine göre konuşur, onların anlayabileceği kelimeler seçerek yaşlarına uygun cümleler kurardı. Cabir b. Semure şöyle anlatıyor: "*Rasûlullah ile beraber ilk namazı (öğle) kıldım. Sonra o, ailesinin yanına gitmek*

³⁹⁸M. Yusuf Kandelevi (1976). "*Hadislerle Müslümanlık*", (Çev.) Ahmet M. Büyükçınar & A. Ömer Tekin & Mustafa Yalçın, İstanbul: Divan Yayınları, c. 4, s. 1522.

³⁹⁹ *Kur'ân-ı Kerim*. Lokman Sûresi, 31/13.

⁴⁰⁰ Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*, c. 3, s. 73.

⁴⁰¹ Ferhat Koca (1999). "İbadet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 19, s. 240.

⁴⁰² *Kur'ân-ı Kerim*. Ta-ha Sûresi, 20/132.

⁴⁰³ Ebû Dâvûd, *Salât*, 26.

için çıkınca ben de onunla beraber çıktım. Yolda çocuklarla karşılaştı Onların yanaklarını teker teker okşadı. Sonra benim de yanağımı okşadı. Elinde öyle bir ferahlık ve hoş bir koku hissettim ki sanki elini attarın (koku satanın) sepetinden çıkarmış gibiydi.”⁴⁰⁴ Lokman (a.s)’ın oğluna, “*Yavrucuğum, namazı dosdoğru kıl*”⁴⁰⁵ demesi Allah’a karşı kulluk görevinin hatırlatmasıdır. Yine burada da eğitim metodunda yumuşak bir üslup kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Enes (ra) şöyle anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v)’in bana ilk tavsiyesi şu olmuştu: “*Sana sır olarak verdiklerimi kimseye söyleme, güvenilir ol!*” bundan dolayı Peygamberimiz’in hanımları bana Peygamberimiz’e ait gizli konuları sorduklarında onlara hiçbir şey söylemezdim. Rasûlullah’in bana ikinci tavsiyesi şu oldu: “*Abdestini güzel ve tam bir şekilde al ki ömrün uzun olsun. Melekler de seni sevsin ve korusun. Gusül alırken güzelce yıkan. Saç diplerini iyice ıslat ve vücudunu da güzelce temizleyerek yıka. Böyle yaparsan yıkadığın yerden ayrılırken günahlarından arınmış olursun. Oğlum, elinden geldiğince abdestli ol. Çünkü kim abdestli olarak ölürse ona şehit sevabı verilir. Enes! Namaz kılarken, rükûa eğilince ellerinle dizlerini sıkıca tut. Parmaklarını birbirinden ayır. Dirseklerini yanlarına doğru yapıştırma. Rükudan doğrulduğunda tüm uzuvların tam olarak yerine gelsin. Çünkü Allah, kıyamet gününde rüku ile secde arasında beli tam doğrulmayana merhamet etmeyecektir. Yavrucuğum, secdede alınla birlikte ellerini yere tam koy. Horozun gagalaması gibi sen de secdeden çabucak kalkma. Secdede kollarını yere serme. Namazdayken sağa sola bakmaktan sakın. Oğulcuğum, namazını devamlı olarak kılmaya özen göster. Eğer namazinâ özen gösterirsen, melekler de senin için rahmet dileğinde bulunurlar. Müslümanların büyüklerine saygı, küçüklerine de sevgi göster.*”⁴⁰⁶

Hz. Hasan da dedesi Peygamberimiz’in (s.a.v) kendisine şöyle buyurduğunu anlatır: “*Ey Hasan! Beş vakit namazını aksatmadan kıl. Sana şüpheli gelen her şeyi terk et (bırak). İçinde şüphe barındırmayan şeylere yönel. Zira doğruluk insana huzur verir. Yalan ise insana huzursuzluk verir.*”⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Müslim, Fezail,, 80.

⁴⁰⁵ Kur’ân-ı Kerim. Lokman Sûresi, 31/17.

⁴⁰⁶ Buhârî, Vesâyâ, 25; Ebu Davud, Edeb, 1; Tirmizi, Birr, 69; İlim, 16.

⁴⁰⁷ Tirmizi, Kıyamet, 61.

Tüm bu örnekler Peygamberimiz'in (s.a.v) çocukların ibadet eğitimindeki hassasiyetini göstermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle göz aydınlığı⁴⁰⁸ olan çocukları yetiştirirken ebeveynlere de bu hususta büyük sorumluluk düşmektedir. Öncelikli olarak İslâm'a uygun bir hayat sürmeli, çocuklarına da dini emir ve yasakları öğreterek, onların benimseyip uygulamalarını sağlamaları gerekmektedir. Bu konuda da eğitim metodu olarak Efendimiz (s.a.v) örnek alınmalıdır. Peygamberimiz (s.a.v), çocukların eğitiminde onların yaşını, zihinsel, duygusal ve fiziksel özelliklerini dikkate almış ve buna göre eğitim öğretimi gerçekleştirmiştir.⁴⁰⁹ Bizler de Peygamberimiz'i (s.a.v) örnek alarak çocukların ihtiyaçlarına göre eğitim öğretim metodu benimsemeliyiz.

C. Kur'ân-ı Kerîm Öğretimi

Kur'ân-ı Kerîm'i okumak, öğrenmek, öğretmek, içeriğindeki emir ve yasaklara uygun bir hayat sürmek her Müslümanın temel sorumluluklarından. Kur'ân-ı Kerîm'in okunması, öğrenilmesi hususunda pek çok âyet ve hadis bulunmaktadır. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'den birkaç örnek verecek olursak: *"Mü'minler öyle kimselerdir ki, Allah'ın adı anıldığı zaman kalpleri ürperir, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnızca Rablerine dayanıp güvenirlir."*⁴¹⁰

*"(Ey Muhammed!), Kitab'tan yalnızca sana vahyedileni oku, namazı kıl. Muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve fenalıktan alıkoyar. Allah'ı anmak elbette en büyük ibadettir. Allah, yapıp ettiklerinizi bilendir."*⁴¹¹

Peygamberimiz'in (s.a.v) hadislerinde de Kur'ân'ı okumak, öğrenmek ve onu anlamak ile ilgili pek çok rivâyet bulunmaktadır. *"Kur'ân okuyunuz. Çünkü o, kıyamet günü kendisinin okuyanlar için şefaataçi olarak gelecektir."*⁴¹²

⁴⁰⁸ Kur'ân-ı Kerim. Furkan Sûresi, 25/74.

⁴⁰⁹ Emine Demil (2019). *Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu*, Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, c. 5, s. 232.

⁴¹⁰ Kur'ân-ı Kerim. Enfal Sûresi, 8/2.

⁴¹¹ Kur'ân-ı Kerim. Ankebut Sûresi, 29/45.

⁴¹² Müslim, Müsafirin, 253.

*“Çocuklarınıza şu üç şeyde yetiştirin: Peygamber sevgisi, Ehl-i Beyt sevgisi ve Kur’ân tâlimi. Zira Kur’ân hafızları hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde peygamberlerle ve salihlerle beraber Allah’ın gölgesindedirler”.*⁴¹³

Yukarıda örnek verdiğimiz âyet ve hadislerden anlaşılacağı üzere bir mü’minin Kur’ân’ı öğrenmesi, onu çokça okuması, anlaması onun dünya ve ahiret hayatı için önem arz etmektedir. Peygamberimiz (s.a.v), çocuklarla güçlü bir iletişim bağı kurmuş ve onlara gerek namaz ibadetini gerekse Kur’ân okumayı öğretmiştir. Zeyd b. Sabit’in genç yaşta Kur’ân’ı ezberlemesi ve vahiy kâtibi olması, Abdullah b. Abbas’ın Peygamberimiz’in (s.a.v) yanında yetişerek küçük yaşta Kur’ân ilimlerini öğrenmesi Efendimiz’in (s.a.v) Kur’ân öğrenimine hassasiyetini göstermektedir. Çocuklara Kur’ân öğretmek her ebeveynin sorumluluğundadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus çocuğun Kur’ân ile bağlarını güçlendirmek için şefkat ve merhametli bir yol izlenmek, onların severek öğrenmelerine yardımcı olmaktır.

D. Ahlak Eğitimi

Her anne babanın çocuğunu dini eğitimle birlikte güzel bir ahlak üzere yetiştirilmeleri, dini ve ahlaki değerler ile âdâb-ı muâşeret kurallarını da öğretmesi gerekir. Peygamberimiz (s.a.v) *“Hiçbir baba çocuğuna güzel ahlaktan daha değerli bir miras bırakmamıştır”*⁴¹⁴ buyurarak ahlaklı bireyler yetiştirmenin önemine dikkat çekmiştir. Yine Efendimiz (s.a.v): *“Çocuklarınıza değer verip onlara ikramda bulunun. Onların terbiyesini güzel yapın”*⁴¹⁵ buyurarak güzel ahlakın bir çocuğun hayatında önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır. İnsanlara güzel davranmak, güzel söz söylemek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, selam vermek, iki kişinin arasını düzeltmek, kaybolan birine yol göstermek, herkese iyilik yapmak⁴¹⁶ gibi hasletler Efendimiz’in (s.a.v) tavsiye ettiği belli bazı ahlaki davranışlardandır.

Çocuğun yetiştirilmesinde, ahlakının güzelleştirilmesinde Kur’ân-ı Kerîm’de Lokman Sûresi’nde yer alan Lokman’ın (a.s) oğluna verdiği öğütler aile içi eğitimin güzel bir örneğidir. Lokman’ın (a.s) oğluna; anne babaya iyilik etmesi⁴¹⁷, iyiliği emredip kötülükten

⁴¹³ Buhârî, Feza’ilü’l-Kur’an, 20.

⁴¹⁴ Tirmizi, Birr, 33.

⁴¹⁵ İbn Mace, Edeb, 2/1211.

⁴¹⁶ Buhârî, Meğazi, 12; Müslim, Zekât, 55-56; Tirmizi, Birr, 36; İbn Mace, Sünnet, 20.

⁴¹⁷ Kur’ân-ı Kerim. Lokman Sûresi, 31/14.

sakındırması⁴¹⁸, başına gelenlere karşı sabırlı olması⁴¹⁹, insanlara karşı yüz çevirmemesi ve kibirlenmemesi⁴²⁰, yürürken tabii olması ve sesini alçaltarak konuşması⁴²¹ şeklinde öğütler vermiştir.

Çocuk yetiştiren her ebeveyn evlatlarına ahlaki davranışları kazandırmak için öncelikli olarak kendisi güzel ahlaka sahip olmalı ve çocuğunun önünde rol model olduğunun bilincinde olmalıdır. Peygamberimiz (s.a.v), Müslüman bir insanın dürüst olması gerektiğini, asla yalan söylememesi gerektiğini vurgulamıştır. Abdullah b. Amir bir anısını şöyle anlatmaktadır: “Rasûlullah (s.a.v) bir gün bizdeydi. Ben dışarı çıkmıştım. Annem beni çağırarak “gel bak sana bir şey vereceğim” dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) ona: “Ne verecektin?” dediğinde annem: “Hurma verecektim” dedi. Efendimiz anneme “eğer onu çağırdığında bir şey vermeseydin bu söylediğin sana günah (yalan) olarak yazılırdı”⁴²² buyurdu. Hadisten de anlaşılacağı üzere çocuk yetiştiren bir anne baba öncelikli olarak kendisi dürüst olmalıdır. Yalan söylenmeyen bir evde çocuk da yalandan uzak olur. Çocuk evinde ne görüyorsa onu öğrenir. Bunun için ebeveynler çocuklarının ahlakını güzelleştirmek istiyorsa öncelikli olarak kendi davranışlarına dikkat etmelidir.

Peygamberimiz’in (s.a.v) eğitim metodunda çocukların sevgi ve merhamet ile eğitilmesi yer almaktadır. Bununla ilgili bir hadisinde şöyle buyurur: “*Küçüklere merhamet etmeyen, büyüğüne saygı göstermeyen bizden değildir.*”⁴²³ Bu hadis bizlere çocuk yetiştirmede ebeveynlerin şefkatli ve merhametli olunması gerektiğinin göstergesidir. Bir çocuğun hata yapması oldukça doğal bir durumdur. Anne ve baba çocuklarına sert tepkiler göstermek yerine sabırlı ve anlayışlı bir tutum sergilemelidir. Sevgisini çocuktan eksik etmemelidir.

Anne ve baba çocuklarını yetiştirirken helali haramı da öğretmelidir. Çocuğun haramdan uzak durabilmesi için anne ve babasının helal ve harama dikkat etmesi gerekir. Helal ve temiz rızıkla beslenen çocuklar temiz bir ruha sahiptir. Haram ile beslenen bir çocuk manevi

⁴¹⁸ *Kur’ân-ı Kerim*. Lokman Sûresi, 31/17.

⁴¹⁹ *Kur’ân-ı Kerim*. Lokman Sûresi, 31/17.

⁴²⁰ *Kur’ân-ı Kerim*. Lokman Sûresi, 31/18.

⁴²¹ *Kur’ân-ı Kerim*. Lokman Sûresi, 31/19.

⁴²² Ebu Davud, Edeb, 80.

⁴²³ Tirmizi, Birr, 15.

olarak olumsuz etkilenmektedir. Bununla ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) “*Haramla beslenen bir vücudun hak ettiği yer cehennemdir*”⁴²⁴ buyurmuştur. Hadisten de anlaşılacağı üzere bir çocuğun helal rızık ile beslenmesinin onun ruhsal gelişiminde büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla anne ve babanın çocuğuna helal ve haramı öğretmek, bu bilinçte yetiştirmesi gerekir.

Ebeveynlerin çocuklarına vereceği eğitimde dikkat etmesi gereken bir diğer husus da onlara temel alışkanlıkları kazanmaları konusunda rehberlik etmeleridir. Yemeğe besmele ile başlamaları⁴²⁵, sağ elle ve önünden yemeleri⁴²⁶, yemekten önce ve sonra ellerin yıkanması⁴²⁷, suyu üç yudumla içmeleri⁴²⁸, yemeğe üflememeleri⁴²⁹, yemeğin sonunda verilen nimetler için şükretmeleri⁴³⁰ gibi temel alışkanlıkları kazanmalarına yardımcı olmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak, toplumda var olan ilk eğitim kurumu ailedir. Dolayısıyla bir çocuğun ilk okulu evi, ilk öğretmenleri de anne ve babasıdır. Anne ve baba çocuğunun eğitim ve terbiyesinden birinci derecede sorumludur. Çocukların güzel ahlaka sahip bireyler olarak yetişmesi hem toplumun huzuru hem de kendi ahiret mutluluğu açısından büyük önem taşır. Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan pek çok âyette ve Efendimiz’in (s.a.v) hadislerinde anne ve babanın çocuğuna vereceği ahlaki eğitimde pek çok emir ve tavsiye bulunmakta ve bu emir ve tavsiyelerde üsluba dikkat çekilmektedir. Çocuğa kazandırılmak istenen ahlaki tutum ve davranışların öğretilmesinde şefkat ve merhametli davranılmalı, sabırlı ve duyarlı bir yol izlenmelidir. Çocuğun önünde rol model olduğunun bilincinde olmalı ve çocuğa kazandırmak istediği değerleri bizzat kendi hayatlarında uygulayarak örnek olmalıdır. Her konuda olduğu gibi bu konuda da Peygamberimiz’in (s.a.v) uygulamaları bizim için yol göstericidir. Bundan hareketle her anne baba, güzel ahlaklı çocuk yetiştirmek için Efendimizin (s.a.v) uygulamalarını örnek almalı ve üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmelidir.

⁴²⁴ Tirmizî, Cum’a, 79.

⁴²⁵ Ebu Davud, Et’ime 16.

⁴²⁶ Buhârî, Et’ime, 2; Ebu Davud, Et’ime 20.

⁴²⁷ Tirmizî, Et’ime, 39; Ebu Davud, Et’ime, 12.

⁴²⁸ İbn Mace, Eşribe, 18.

⁴²⁹ Müslim, Eşribe 121.

⁴³⁰ Ebu Davud, Et’ime 53.

2.11. Güvenlik ve Koruma Hakkı

İslâm dini çocuk haklarının gözetilmesi konusunda hiç şüphesiz onların güvenliği ve korunmaları temel bir hak olarak kabul edilir ve bu konuda çeşitli emir ve tavsiyeler sunmaktadır. Özellikle çocukların can güvenliği konusunda hassasiyet gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; *"Fakirlik korkusuyla (endişesiyle) çocuklarınızı öldürmeyin. Onların da sizin de rızkınızı biz veririz"*⁴³¹ âyeti çocuklarının hayatının kutsallığını vurgular ve onların güvenliğini etkileyecek her türlü tehlikeden uzak tutulması gerektiğini göstermektedir. Bu âyet özellikle Cahiliye devrinde yaygın olan kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi geleneğini yasaklamıştır. Bununla birlikte Peygamberimiz (s.a.v) de toplum içinde yaygın olan yanlış tutum ve davranışları düzeltmek için örnek bir tutum sergilemiş ve bu konuda rehberlik etmiştir. Peygamberimiz (s.a.v) Müslüman olmak için gelip biat edenlerden çocuklarını öldürmeyeceklerine⁴³² dair söz alınması İslâm'da çocukların can güvenliği ve yaşama hakkını koruma altına aldığını ortaya koymaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm, çocukların can güvenliğinin sağlanması için gerekirse savaşılmasını emretmektedir. Nitekim bununla ilgili olarak: *"Size ne oldu da Ey Rabbimiz, bizleri halkı zâlim olan bu şehirden çıkar tarafından bize bir sahip gönder ve bize katından bir yardımcı yolla diye yalvaran zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar için savaşmıyorsunuz?"*⁴³³ buyrulurak çocuklar için savaşmak durumunu göze almak gerektiği vurgulanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Yakûb'un, (a.s) oğulların şehre gönderirken şöyle tembihlediği yer almaktadır: *"Ey oğullarım, şehre hep birlikte bir kapıdan girmeyin, her biriniz ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'ın gelecek olana sizi engelleyemem. Hüküm yalnızca Allah'ındır. Ben ona tevekkül ettim, tevekkül edenler de yalnızca O'na dayanıp güvensinler."*⁴³⁴ Hz. Yakûb'un oğullarına şehre farklı kapılardan girmelerini istemesinin iki yorumu bulunmaktadır. Bunlardan biri; Hz. Yakûb'un oğullarının gösterişli ve güzel giyimli olmalarından dolayı göz değmesinden (nazar) endişe etmesi, diğeri ise böylesine güçlü kuvvetli delikanlıların topluca

⁴³¹ Kur'ân-ı Kerîm. En'am Sûresi, 6/151.

⁴³² Bkz. Kur'ân-ı Kerîm. Mümtehine Sûresi, 60/12.

⁴³³ Kur'ân-ı Kerîm. Nisâ Sûresi, 4/75.

⁴³⁴ Kur'ân-ı Kerîm. Yûsuf Sûresi, 12/67.

şehre girmelerinden dolayı dikkatleri üzerlerine çekip başlarına bir kötülük gelmesinden duyduğu endişedir.⁴³⁵ İnsan Allah'tan gelene engel olamamakla birlikte, tedbir almaktadır. Hz. Yakûb da oğullarının farklı kapılardan girmesini istemekle onları koruma içgüdüğü ile tedbir almaktadır.

Çocukların korunması ve güvenliği yalnızca can güvenliğini sağlamakla sınırlı değildir. İslâm dini ebeveynlerin çocuklarını cehennem ateşinden korumasını emreder.⁴³⁶ Bir anne ve babanın çocuğunu ateşten korumak için İslâm dini üzerine yetiştirmeli, helal ve haramın bilincinde olmasını sağlamalı ve güzel ahlaki tutum ve davranışları öğretmelidir. Bu konuda Efendimiz (s.a.v) en güzel örnektir. O (s.a.v), çocuklara şefkat ve merhametle yaklaşmış, onların psikolojik ve fiziksel olarak zarar görmesini engellemeye büyük önem vermiştir. Bu konuda bizlere *“küçüğüne merhamet göstermeyen, büyüğüne saygı duymayan bizden değildir”*⁴³⁷ buyurarak çocuklara karşı sevgi ve merhametle yaklaşmak gerektiğini vurgulamıştır.

Peygamberimiz (s.a.v), çocukların psikolojik açıdan da güvenliğini önemsemiş ve onlarla yakından ilgilenerek, değerli olduklarını hissettirmiştir. Örneğin Peygamberimiz (s.a.v), oyun oynayan çocukları görüp, onlara selam verip, onlarla ilgilenmiştir.⁴³⁸

Rafi b. Amr çocukluğunda bir adamın hurma bahçesini taşlamıştı. Adam ondan şikâyetçi olmak için Peygamberimiz'e (s.a.v) getirdi. Peygamberimiz (s.a.v), Rafi'ye bunu neden yaptığını sorduğunda Rafi, açlığını gidermek için yaptığını söyledi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) ona ağaçları taşlamamasını yere düşenleri yemesini söyleyerek başını okşadı ve: “Allah'ım, bu yavrucağın karnını doyur” diye dua etti.⁴³⁹ Hadislerden de anlaşılacağı üzere Peygamberimiz'in (s.a.v) çocuklara şefkat ve merhametle yaklaşımı, onların ruhsal güvenliğinin sağlanmasına yöneliktir.

⁴³⁵ Hayrettin Karaman& İbrahim Kâfi Dönmez& Mustafa Çağrııcı, vd. (2020). *Kur'ân Yolu Meâl ve Tefsiri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. 3, s. 245.

⁴³⁶ Bkz. *Kur'ân-ı Kerim*. Tahrîm Sûresi, 66/6.

⁴³⁷ Tirmizi, *Birr*, 15.

⁴³⁸ Ebu Davud, *Edeb*, 101.

⁴³⁹ Tirmizi, *Büyü*, 54; İbn. Mace, *Ticaret*, 67.

Yine Peygamberimiz (s.a.v)'in çocuklarla olan ilişkisinde onların duygularını korumaya özen gösterdiği pek çok örnekle sabittir. Enes (r.a), uzun yıllar Peygamberimiz'in (s.a.v) yanında hizmet etmiştir ve Peygamberimiz'in kendisine bir defa bile "Öf!" demediğini, yaptığı bir iş hakkında hiçbir zaman "bunu neden böyle yaptın?"; yapmadığı iş için ise "şöyle yapsaydın ya!" ya da "beceremedin, ne kötü yaptın!" dediğini duymadığını, zorlanacağı iş vermediğini⁴⁴⁰ söylemiştir. Bu hadis Peygamberimiz (s.a.v)'in çocuk eğitiminde onun psikolojisini ve duygusal dünyasını korumaya örnektir. Enes'in kardeşi Umeyr'in kuşunun öldüğünü ve bundan dolayı üzgün olduğu için onu teselli etmeye giden Peygamberimiz (s.a.v) "*Ey Ebû Umeyr! Ne yaptı Nuğayr?*"⁴⁴¹ diyerek onunla ilgilenmiş ve Umeyr'in yüzünü güldürmüştür. Bu olay, peygamberimizin çocukların duygusal dünyasına saygı göstermenin ve onların üzüntülerini paylaşmanın önemini göstermekte ve duygularını korumayı amaçlamaktadır.

Peygamberimiz (s.a.v), çocukları tehlikelere karşı korumak gerektiğini de vurgulamıştır. Bu konuda bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: "*Güneş batıp karanlık çöktüğünde yahut gecenin bir kısmı hasıl olduğunda çocuklarınızı dışarı çıkmaktan men edin. Çünkü şeytanlar o sırada dağılırlar*".⁴⁴² Bu hadis bizlere karanlık çöktüğünde dışarıda görülen ve görülmeyen her türlü tehlikenin olabileceğini ve çocuklarımızı korumamız gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak İslâm dini, çocukların koruma ve güvenliğinin yalnızca fiziksel anlamda değil, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla da korunması gerektiğini ele almıştır. Gerek Kur'ân âyetlerinde gerekse Peygamberimiz'in (s.a.v) hadislerinde yer alan emir ve tavsiyeler, çocukların hem bedensel hem de ruhsal açıdan korunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle çocuk sahibi olan her ebeveyn çocuklarını gerek fiziksel zarar görmemesi gerekse ahlaki ve ruhsal açıdan zarar görmemesi için onların güvenliğini sağlamakla ve onları korumakla sorumludurlar.

⁴⁴⁰ Buhârî, Savm, 53, Menâkıb, 23; Müslim, Fezâil, 82.

⁴⁴¹ Buhârî, Edeb, 81.

⁴⁴² Buhârî, Bed'ul-Halk, 11.

2.12. Oyun Hakkı

İslâm dininde oyun oynama hakkı çocuğun fitratına uygun bir ihtiyaç olarak kabul edilmektedir. Çocukluk dönemi oyun ile öğrenmenin en doğal şeklidir. Oyun, çocuğun ruhsal, fiziksel ve duygusal gelişiminde büyük bir öneme sahiptir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), çocuklarla vakit geçirir, onlarla oyunlar oynar ve onları mutlu etmeye özen gösterirdi. Bu hususta şöyle buyurmaktadır: “Çocuğu olan kimse onunla çocuklaşsın.”⁴⁴³ Hadisten de anlaşılacağı üzere Peygamberimiz (s.a.v), çocukla sağlıklı iletişim kurmanın önemine dikkat çekmektedir. Çocuk sahibi olan herkes çocuğunun seviyesine inmeli, onun duygularını anlamalı ve onun dünyasına katılım sağlamalıdır. Peygamberimiz (s.a.v) yalnızca kendi çocuklarına değil, bütün çocuklara bu hassasiyeti göstermiş ve onlarla yakından ilgilenmiştir.

Anne babalar çocuğunun seviyesine inerek onunla vakit geçirmesi yalnızca eğlenmek için değil, aynı zamanda onun eğitim ve terbiyesi için de önemli rol oynamaktadır. Çünkü çocuk oyun oynarken karakteri şekillenir, sabır, paylaşma, yardımlaşma, dayanışma gibi değerleri öğrenir.

Abdullah İbn Ca’fer (r.a) şöyle anlatır: “Peygamberimiz (s.a.v), seferden döndüğü zaman Hasan ya da Hüseyin’le birlikte onu karşılamaya giderdik. O da birimizi bineğinin önüne, diğerimizi de arkasına bindirerek Medine’ye kadar getirirdi.”⁴⁴⁴ Enes’in (r.a) ifade ettiğine göre çocuklarla şakalaşmada insanlar arasında Peygamberimiz (s.a.v) en önde olanıdır.⁴⁴⁵ Hadislerden hareketle Peygamberimiz (s.a.v), çocuklarla ilgilenerek onların güven ve sevgisini kazanmış, çocuklarla ilgilenme konusunda sahabeye de tavsiyelerde bulunmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v) çocuklarla oyunlar oynayarak onların gönüllerini hoşnut tutardı. Torunları Hasan ve Hüseyin’i sık sık sırtına bindirir, omuzlarına alır, göğsüne kadar çıkarırdı. Hz. Ömer’in (r.a) rivâyet ettiği bir hadise göre: Hz. Ömer, Hasan ve Hüseyin’i Peygamberimiz’in (s.a.v) omuzlarında görünce: “Üzerine bindiğiniz binek ne güzeldir”

⁴⁴³ İbrahim Canan (1995). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları, c. 2, s. 450-451.

⁴⁴⁴ İbn Mâce, Edeb, 48; İbrahim Canan (2008). *Hz. Peygamber’in Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Işık Akademi Yayınları, s. 191.

⁴⁴⁵ İ. Canan, *age*, s. 195.

demıştır. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) de ona: “Onlar da ne değerli binicidir” buyurmuştur.⁴⁴⁶

Bütün bu örnekler ebeveynler için çocuklarıyla vakit geçirip onlarla ilgilenmesinin ne kadar kıymetli olduğunu gösterir. Ebeveynleriyle vakit geçiren çocuklar yalnızca eğlenmiş olmakla kalmaz, fiziksel, duygusal ve psikolojik olarak harekete geçirir. Burada dikkat edilmesi gereken husus çocuklar için faydalı oyunların seçilmesidir. İslâm’ın yasakladığı, çocuğa zarar verecek kumar, şiddet, israf gibi kötü alışkanlıkları içermemesi gerekir. Peygamberimiz (s.a.v) de boş ve faydasız uğraşlardan kaçınmayı öğütlemiş bununla ilgili olarak: “*Kişinin faydasız işleri terk etmesi onun iyi bir Müslüman oluşunu gösterir*”⁴⁴⁷ buyurur. Bu yüzden anne babalar, oyunlarla çocuğun eğitim ve gelişimine katkı sağlamalı, çocuğa zarar verecek ve aşırıya kaçan durumlardan kaçınmalıdır. Bu bağlamda oyunlar sadece eğlence için değil, aynı zamanda çocuğun iletişim kurması, eğitimi ve gelişimi için önemli bir araç olarak görülmelidir.

2.13. Sportif Faaliyetlerde Bulunma Hakkı

İslâm dininde çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimini destekleyen bazı sporların öğrenilmesi tavsiye edilmiştir. Bu başlık altında çocuğun atıcılık (remy), at binme, yüzme, güreş gibi konuları ele alacağız.

2.13.1. Yüzme

Yüzme, suda hareket ederken tüm kasları çalıştırarak bedeni güçlendiren bir spor dalıdır. Su ile temas eden çocuğun hem kasları güçlenir hem de bağımsızlığı ve özgüveni artar. Çocuğun öğrenmesi gereken haklardan biri de yüzme sporudur. Bir kısım Müslümanlar, boğulmaktan kurtaracak hayatî bilgiler arasında sayarak yüzme bilmenin yazı bilmekten daha üstün görmektedir.⁴⁴⁸

Peygamberimiz’in (s.a.v) hadisinde “*Çocuklarınıza ok atmayı, at binmeyi ve yüzmeyi öğretiniz.*”⁴⁴⁹ Buyurmaktadır. Bu hadis anne ve babaların, çocuklarının fiziksel gelişimi ile

⁴⁴⁶ İ. Canan, **age**, s. 197.

⁴⁴⁷ Tirmizi, Zühhd, 11.

⁴⁴⁸ İbrahim Canan (2010). *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar Haksız Değilim*, İstanbul: Gül Yurdu Yayınları, s. 189.

⁴⁴⁹ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (2021). *el-Câmiu's-Sağîr*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, c. 1, s. 107.

ilgilenmesi gerektiğini göstermektedir. Halife Abdülmelik, Şa'bî'ye (İbn Kuteybe'nin rivâyetinde Haccac, oğlunun müeddibine): “Çocuklarıma yüzmeyi öğret, zira kendileri için yazacak birini her zaman bulabilirler, fakat tehlike ânında kendileri yerine yüzecek birini bulamazlar.” der.⁴⁵⁰

Sonuç olarak, insana fiziksel ve ruhsal olarak fayda sağlayan yüzme öğrenme hem hayati açıdan hem de kasların gelişimi açısından önem arz etmektedir. Peygamberimiz'in (s.a.v) yüzme öğretmenin ebeveynlerin sorumluluğunda olduğunu bildirmekte, sahabe de bu tavsiyeye uyarak çocuklarına yüzme eğitimi vermişlerdir. Çocuğun gelişimine olumlu katkı sağlamasından ve Peygamberimiz'in (s.a.v) teşvik etmesinden dolayı anne ve babalar çocuklarına küçük yaşta yüzme eğitimi vermelidir.

2.13.2. Atıcılık (Remy, Rimâye)

İslâm dini, insanın beden ve ruhen güçlü olmasını teşvik eder. Kur'ân'da ve peygamberimiz (s.a.v)'in sünnetinde özellikle çocuk ve gençlerin fiziksel becerilerini geliştirmelerine dair pek çok tavsiye bulunur. Buna bağlı olarak atıcılık da hem savunma hem de bedeni güçlendiren spor açısından önemsenmiş ve teşvik edilmiştir. Atıcılık ile ilgili doğrudan bir âyet bulunmamakla birlikte Kur'ân'da:

“Siz de onlara (düşmana) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için beslenen atlardan hazırlık yapın”⁴⁵¹ buyurularak düşmana karşı güçlü ve hazırlıklı olunması gerektiği vurgulanır. Peygamberimiz (s.a.v) bu âyette geçen “kuvvet” kavramını “Dikkat edin kuvvet atmaktır (remy), kuvvet atmaktır, kuvvet atmaktır.”⁴⁵² şeklinde açıklamıştır.

Peygamberimiz (s.a.v), çocuklar ve gençlerin okçuluğu öğrenmelerini teşvik etmiş ve kendisi de bizzat uygulamıştır. O (s.a.v), bir gün atış yapan bir grupta karşılaşmış ve onlara: “Ey İsmailoğulları, oklarınızı atın. Çünkü atanız İsmail de (iyi bir) atıcı idi.”⁴⁵³ buyurarak oradaki gençleri atış konusunda desteklemiştir.

⁴⁵⁰ İ. Canan, Hz. Peygamber (s.a.s)'in Sünnetinde Terbiye, s. 304-305.

⁴⁵¹ Kur'ân-ı Kerim. Enfal Sûresi, 8/60.

⁴⁵² Müslim, İmâre, 167; Ebu Dâvûd, Cihâd, 23; İbn Mâce, Cihâd, 19.

⁴⁵³ Buhârî, Cihâd, 78, Enbiyâ, 12; Menâkıb, 4. Ayrıca bkz. İbn Mâce, Cihâd, 19.

Yine Efendimiz'e (s.a.v) göre, atıcılık çocuk yaşta öğrenilmeli ve hayat boyu unutulmamalıdır. *“Kim atıcılığı öğrenir sonra da onu terk ederse bizden değildir.”*⁴⁵⁴ buyurarak atıcılığın önemine dikkat çekmiştir.

Peygamberimiz'in (s.a.v) rivâyetlerinde, Allah rızası için yapılan atışların köle azat etmeye denk olduğuna⁴⁵⁵, cennete girme sebebi olduğuna⁴⁵⁶, düşmana isabet ettirenlere cennette bir derece verileceğine⁴⁵⁷, atıcı için kıyamet günü bir nur olacağına⁴⁵⁸ dair ifadeler yer almaktadır.

Günümüzde okçuluk, atıcılık gibi sporların fiziksel becerileri kazandırmasının yanı sıra, konsantrasyon ve özgüven kazandırma açısından da önem taşımaktadır. Zamanımıza kıyas edecek olursak atıcılık eğitimi yalnızca ok atma ile sınırlı değil, yaşanan çağdaki sivil silahların tanıtılması ve kullanımının öğretilmesini kapsamaktadır. Peygamberimiz (s.a.v)'in tavsiyeleri ile bir babanın çocuğuna atıcılık eğitimi vermesi onun hem bedenen hem de zihnen daha sağlıklı birey olmasına katkı sağlayacaktır.

2.13.3. Binicilik

İslâm dininin çocuk ve gençlerin fiziksel becerilerinin gelişmesi için tavsiyelerinden biri de biniciliktir. At, deve, katır gibi binek hayvanları tarih boyunca ulaşımdan savaşa kadar günlük yaşamda büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu sebeple pek çok toplumda olduğu gibi Müslüman toplumlarında da önemli bir beceri olarak görülmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'de biniciliğe dair doğrudan bir ifade bulunmamakla birlikte, atların ve diğer binek hayvanlarının insanın hizmetine sunulması, insanlar için büyük bir nimet olduğu vurgulanmaktadır.

⁴⁵⁴ Müslim, İmâre, 168.

⁴⁵⁵ Nesâî, Cihâd, 26; Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 11.

⁴⁵⁶ Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 11.

⁴⁵⁷ Nesâî, Cihâd, 26.

⁴⁵⁸ Nesâî, Cihâd, 26.

“Allah, kendilerine hem binmeniz hem de ziynet olsun diye atları, katırları ve eşekleri yarattı. O, sizin bilemeyeceğiniz başka şeyler de yaratır.”⁴⁵⁹ Âyetinde atların ve diğer binek hayvanlarının binek olarak kullanılmasına işaret edilmiştir.

“Siz de onlara (düşmana) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için beslenen atlardan hazırlık yapın”⁴⁶⁰ âyetinde de atların savaşlarda kullanımına dikkat çekilmiştir. Bu âyet, Müslümanların güçlü olmalarını ve hazırlıklı olmalarını emretmektedir. Atların özellikle savaşlarda kullanımının büyük önem taşımasından dolayı binicilik eğitiminin de dolaylı olarak teşvik edildiğini söylemek mümkündür.

Peygamberimiz’in (s.a.v) söz, fiil ve uygulamalarında atıcılık gibi biniciliği de teşvik etmiş ve bu konuda sahabeye tavsiyelerde bulunmuştur. Çocuklara ve gençlere ata binmenin öğretilmesini, ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁶¹

Peygamberimiz’ den (s.a.v) rivâyet edilen bir hadiste “*At sırtında eğlenceler tertip edin. Çünkü atlar babalarının mirasıdır.*”⁴⁶² Buyurarak atların yalnızca savaş için, aynı zamanda eğlence amaçlı kullanımını da teşvik ettiği görülmektedir. Zaman zaman koşu yarışları düzenlediği, bazılarının maddi ödülle mükafatlandırıldığına dair de rivâyetler bulunmaktadır.⁴⁶³

Hz. Enes’ten (r.a) rivâyet edildiğine göre, Peygamberimiz’in (s.a.v) Adbâ adındaki devesini kimse geçemezdi. Bir gün bedevilerden biri devesiyle geldi ve Rasûlullah ile yarışmak istedi. Hz. Peygamber onunla yarıştı ve yarışı bedevi kazandı. Bu durum Müslümanların ağırına gidince Efendimiz onları teselli etmek için “*Dünyada her yükselişe bir alçalış vermek Allah üzerine haktır*”⁴⁶⁴ buyurdu.

Sonuç olarak, Kur’ân-ı Kerîm’de atların ve diğer binek hayvanlarının insanlar için nimet olduğu vurgulanmış, Peygamberimiz de sözleri ve uygulamalarında çocuklara biniciliğin öğretilmesine dair tavsiyelerde bulunmuştur. Bu sünnetin yaşatılıp, ebeveynlerin çocuklarına

⁴⁵⁹ Kur’ân-ı Kerim. Nahl Sûresi, 16/8.

⁴⁶⁰ Kur’ân-ı Kerim. Enfal Sûresi, 8/60.

⁴⁶¹ İ. Canan, Hz. Peygamber’in Sünnetinde Terbiye, s. 303.

⁴⁶² Ebu Dâvûd, Cihâd, 61.

⁴⁶³ Nesâî, Hayl; İ. Canan, **age**, s. 303.

⁴⁶⁴ Buhârî, Rikâk; Nesâî, Hayl, 14; Ebû Dâvûd, Edeb, 9.

biniciliği öğretmesiyle çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimleri ile birlikte disiplinli, cesur ve özgüvenli birey olarak yetişmesine katkıda bulunacaklardır.

2.13.4. Güreş

Güreşin İslâm kültüründe önemli bir yeri vardır. Cahiliye döneminde de güreş müsabakaları yaygın bir şekilde yapılıyordu. Ukaz panayırındaki güreşleriyle bilinen Hz. Ömer, Halid b. Velid ile güreş tutmuş ve bacağı kırıldığı için mağlup sayılmıştır.⁴⁶⁵ Peygamberimizin atıcılık, binicilik ve yüzmeye birlikte güreşi de tavsiye ettiği ve kendisinin de güreş yaptığına dair rivâyetler bulunmaktadır. Dönemin ünlü pehlivanlarından olan Rükane b. Abdülyezid güreşte yenilmeyen biri olarak biliniyordu. Peygamberimiz (s.a.v) ona İslâm'ı tebliğ ettiğinde kabul etmek için güreşte yenmesini şart koştu. Peygamberimiz onunla güreşti ve Rükane'yi yendi. Rükane de bunun üzerine İslâm'ı kabul edip Müslüman oldu.⁴⁶⁶

Çocukların fiziksel güç kazanması ve çevik olabilmeleri için güreş gibi sporları öğrenmeleri onların küçük yaştan itibaren güçlü yetişmesine önemli katkı sağlar. Kaynaklarda Peygamberimizin torunları Hasan ve Hüseyin'in dedelerinin huzurunda güreş tuttıkları, buluş çağına gelen sahabe çocuklarının askere alınmaları için birbirleriyle güreştiklerine dair rivâyetler de bulunmaktadır.⁴⁶⁷

2.13.5. Koşu

Peygamberimiz'in (s.a.v) çocukların yetiştirilmesinde sahabeye tavsiye ettiği ve bizzat kendi uygulamalarıyla örnek olduğu uygulamalardan biri de çocuklarla koşup eğlenmesidir. O, çocukların büyümesinde oyun oynanmasını teşvik etmiş ve onların hareket etmesine engel olunmamasını tavsiye etmiştir.

Enes (r.a) çocukluk yıllarını Peygamberimiz'in (s.a.v) yanında geçirmiş bir sahabe dir. O, Peygamberimiz'in kendisiyle ve arkadaşlarıyla ilgilenişini şöyle anlatmaktadır: "*Allah Resulü (s.a.v), bizimle birlikte koşar, bizi kollarıyla sarar ve severdi*".⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Abdulkadir Özcan (1996). "Güreş", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 14, s. 317.

⁴⁶⁶ Ebû Dâvûd, Libâs, 21; Tirmizî, Libâs, 42.

⁴⁶⁷ İ. Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetine Terbiye*, s. 305; A. Özcan, *agm*, c. 14, s. 317.

⁴⁶⁸ Buhârî, Edeb, 18.

Bu rivâyet bizlere Peygamberimiz'in (s.a.v) çocukları kısıtlamadığını bilakis onlarla birlikte hareket ettiğini ve oyunlarına katıldığını göstermektedir. Çocuklar için koşmak hem fiziksel hem de psikolojik olarak gelişimlerine katkı sağlayan önemli bir aktivitedir.

Ebû Zer'in rivâyetine göre Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: “*İki hedef arasında koşan birinin attığı her adıma bir hasene (iyilik) yazılır*”.⁴⁶⁹

Bir başka rivâyette ise Hz. Aişe Peygamberimiz'le (s.a.v) yaptığı yarışı şöyle anlatmaktadır: “*Allah Resulü ile koşu yarışı yapmışım ve ben onu geçtim. Aradan zaman geçince tekrar yarış yaptık ve o beni geçti. Bana 'Bu önceki koşunun karşılığıdır'* buyurdu.”⁴⁷⁰ Bu olay Peygamberimiz'in (s.a.v) kendisinin de koşu yaptığını, aktif bir hayatı desteklediğini ve bu aktiviteleri tavsiye ettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, anne ve babalar çocuklarının büyümesinde onların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine fayda sağlayacak aktiviteleri yerine getirmelidir. Onları yürüyüşe çıkarmalı, koşmalarına engel olmamalı ve oyun oynamalarına destek olmalıdır. Bu durum hem sünnete uygun olacak hem de sağlıklı birey yetiştirmeye katkı sağlayacaktır.

3. Yetim Çocukların Hakları

İslâm dininde tüm çocukların hakları koruma altına alındığı gibi yetim çocukların hakları da koruma altına alınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de yirmi iki âyette yetimlerle ilgili meseleler anlatılmış⁴⁷¹, yetimlerin korunmasında büyük bir hassasiyet gösterilmesi ve onlara merhametle yaklaşılması emredilmiştir.⁴⁷² Genel itibariyle âyetlerde yetimlerle ilgili olarak; yetimlere hassasiyet Allah'a iman ile birlikte zikredilmiş⁴⁷³, onların itilip kakılmaması

⁴⁶⁹ İ. Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, s. 305.

⁴⁷⁰ Ebu Davud, Cihad, 68.

⁴⁷¹ Abdüsselam Arı (2013). “Yetim”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 43, s. 501.

⁴⁷² Bkz. *Kur'an-ı Kerim*. el-Bakara 2/63, 177, 215, 220; en-Nisâ 4/2, 3, 6, 8, 10, 36, 127; el-En'âm 6/152; el-Enfâl 8/41; el-İsrâ 17/34; el-Haşr 59/7; el-Fecr 89/17; el-Beled 90/15; ed-Duhâ 93/9; el-Mâûn 107/2; Buhârî, Vasâyâ, 22-23, Hudud, 44; Müslim, İmare, 4; Müsned, II/263, 387, V/250.

⁴⁷³ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara Sûresi, 2/177; Nisâ Sûresi, 4/36.

kınanmış⁴⁷⁴, onlara karşı kötü muamele yasaklanmış⁴⁷⁵, ganimette haklarının olduğu⁴⁷⁶ bildirilmiştir.

Henüz dünyaya gelmeden babası vefat eden Hz. Peygamber (s.a.v) bizzat yetimliği yaşamış biri olarak yetim hakları üzerinde hassasiyetle durmuştur. Yetimlere sahip çıkmayı teşvik etmiştir. Bir defasında işaret parmağı ile orta parmağını birleştirerek “*Ben ve yetimi himaye eden cennette böyle beraber olacağız*”⁴⁷⁷ buyurarak yetimlere kol kanat gerip iyi bakanların cennette kendisiyle olacağını bildirerek Müslümanları bu konuda teşvik etmiştir. Ayrıca yetim malı yemeyi yedi büyük günah arasında zikrederek, müminlere uyarıda bulunmuştur. “*Yedi helak eden şeyden kaçının. Bunlar; Allah’a şirk koşturmak, büyü yapmak, haksız yere adam öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu ve masum kadınlara zinâ suçu atmaktır*”.⁴⁷⁸

3.1. Koruyup Gözetmek

Kur’ân-ı Kerîm yetimlerin korunması ve haklarının gözetilmesini açık bir şekilde emretmiştir. Bu konuda Bakara Sûresi’nde şöyle buyrulmaktadır: “*...Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onlar hakkında yapacağınız bir ıslah (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzelten ile bozanı bilir. Allah dileyseydi sizi güçlüğe düşürürdü. Hiç şüphe yok ki Allah izzet ve hikmet sahibidir*”.⁴⁷⁹ Bu âyet, yetimlerin yalnızca maddi olarak varlıklarının korunmasını değil, onların iyi bir şekilde yetiştirilmesini, aralarının düzeltilmesini teşvik etmektedir.⁴⁸⁰

Peygamberimiz (s.a.v) de yetim olarak dünyaya gelmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan “*O seni yetim bulup barındırmadı mı?*”⁴⁸¹ âyeti bizlere Peygamberimizi asıl koruyup himâye edenin Allah olduğunu gösterir.

⁴⁷⁴ Kur’ân-ı Kerim. Mâûn Sûresi, 107/2.

⁴⁷⁵ Kur’ân-ı Kerim. Duhâ Sûresi, 93/9.

⁴⁷⁶ Kur’ân-ı Kerim. Enfâl Sûresi, 8/41.

⁴⁷⁷ Buhârî, Talâk, 25, Edeb, 24. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 123; Tirmizî, Birr, 14.

⁴⁷⁸ Buhârî, Vasâyâ, 23; Müslim, İman, 145.

⁴⁷⁹ Kur’ân-ı Kerim. Bakara Sûresi, 2/220.

⁴⁸⁰ H. Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 2, s. 328-329.

⁴⁸¹ Kur’ân-ı Kerim. Duha Sûresi, 93/6.

Peygamberimiz (s.a.v) de yetimlerin himâye edilip, gözetilmesinin faziletini şöyle açıklamıştır: “Kim bir yetimi yedirip içirmek için evine götürür, onu koruyup himaye ederse affedilmeyecek bir suç işlemediği takdirde Allah onu cennetine koyar”.⁴⁸²

“Kim üç yetimi yetiştirir, onların nafakasını temin ederse, sanki ömrü boyu geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama kadar yalın kılıç Allah yolunda cihad etmiş gibi sevap kazanır. Keza, ben ve o, şu iki parmak gibi cennette kardeş oluruz”⁴⁸³ buyurarak işaret parmağı ile orta parmağını birbirine yapıştırmıştır.

Fakihler yetim çocuğun himayesini farz-ı kifaye olarak kademeli bir şekilde toplumun sorumlulukları arasında kabul eder. Yetim öncelikli olarak mahremi olan akrabasının himayesindedir. Onların olmaması veya sorumluluklarını yerine getirmedikleri takdirde bu sorumluluk diğer Müslümanlara geçer. Bu görev devlet tarafından veya devletin denetiminde olan koruyucu ailelerle ya da kurumlarla yerine getirilmesi gerekir. Yönetim boşluğu olması durumunda ise çocuğun bulunduğu yöredeki Müslümanlar sorumluluk sahibidir.⁴⁸⁴

Sonuç olarak İslâm dininde toplumun en hassas bireyleri olan yetimlerdir ve onların korunup gözetilmesi ibadet olarak kabul edilir. Onlara iyi davranmak, ihtiyaçlarını karşılamak, sevgi ve şefkatle büyümelerine yardımcı olmak her Müslümanın vazifesidir. Kendi evlatlarımızı koruyup gözettiğimiz gibi yetim çocukları da Allah’ın emaneti olarak koruyup gözetmek toplum olarak her birimizin sorumluluğundadır.

3.2. İyi Muamelede Bulunmak

Yetimlere güzel muamelede bulunmak, İslâm dininde gerek âyetlerde gerekse hadislerde önemle vurguladığı, ahlaki ve toplumsal vazifelerdendir. Kur’ân-ı Kerîm’de “Öyleyse sakın yetimi ezme!”⁴⁸⁵ âyetiyle yetime karşı şefkatli olmak gerektiği vurgulanmış, “Odur ki yetimi itip kakar”⁴⁸⁶ âyetinde yetime kötü davranmanın, iyi davranışa engel olup teşvik etmemek inkarcıların özellikleri arasında sayılmıştır.

⁴⁸² Tirmizi, Birr, 14.

⁴⁸³ İbn Mâce, Edeb, 6.

⁴⁸⁴ A. Arı, “Yetim”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 43, s. 502.

⁴⁸⁵ Kur’ân-ı Kerim. Duhâ Sûresi, 93/9.

⁴⁸⁶ Kur’ân-ı Kerim. Mâûn Sûresi, 107/2.

*“Allah’a kulluk edin ve O’na hiçbir şeyi şirk koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşta, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye vb.) iyi davranın. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kişiyi sevmez”*⁴⁸⁷ âyetinde Allah Teala, on kişiye iyi muamelede bulunulmasını emrederken yetimlere de iyi muamelede bulunulmasını emretmiştir. Ve bunu Allah’a kulluk etme ile birlikte zikrederek dinin temellerinden biri olduğuna dikkat çekmiştir.

*“Sarp yokuşun ne olduğunu bilir misin? Köle azat etmek veya kıtlık gününde yakınlığı olan yetimi veya hiçbir şeyi olmayan miskini yedirmektir.”*⁴⁸⁸

Âyetlerde, o dönemler toplumda var olan sorunlar anlatılırken, yetimi doyurmanın meşakkatli bir yokuşu aşmaya benzer bir amel olduğu vurgulanmıştır. Yüce Allah yetimlere karşı iyi muamelede bulunulmasını emrederken bunu yalnızca Müslümanlara emretmemiştir. Geçmiş toplumlara da yetimlere iyi davranılmasını emretmiştir. Bunun en açık örneği Bakara Sûresi 83. Âyetinde belirtilmektedir:

*“Vaktiyle İsrailoğulları’ndan, yalnızca Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz, ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzellikle söz söyleyecek, namazı kılacak, zekâtı vereceksiniz diye kesin bir söz almıştık. Sonunda pek azınız haricinde yüz çevirerek sözünüzden döndünüz.”*⁴⁸⁹

Görüldüğü gibi yüce Allah, İsrailoğulları’ndan aldığı sözler arasında yetimlere iyi davranacaklarına dair de söz almıştır. Bu durum bize Allah’ın yetimlere karşı iyi davranmanın yalnızca Müslümanlara değil, geçmiş toplumlardan beri emirleri arasında olduğunu gösterir.

Peygamberimiz (s.a.v) de yetime karşı şefkat ve merhamet göstermiş ve bu konuda sahabeyi de teşvik etmiştir. Bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *“Müslümanlar içinde en hayırlı ev, içinde kendisine güzel davranılan yetimin olduğu evdir. En kötü ev ise içinde yetime kötü*

⁴⁸⁷ Kur’ân-ı Kerim. Nisa Sûresi, 4/36.

⁴⁸⁸ Kur’ân-ı Kerim. Beled Sûresi, 90/12-16.

⁴⁸⁹ Kur’ân-ı Kerim. Bakara Sûresi, 2/83.

muamelede bulunulan evdir”.⁴⁹⁰ Ayrıca Allah rızası için bir yetimin başını okşayan kimsenin dokunduğu her saç teli için sevap verileceğini bildirmiştir.⁴⁹¹

Bu hadisler yetimlere iyi davranmanın birey ve toplum üzerindeki etkisini vurgulamakta, onlara güzel muamelede bulunmanın Allah katında mükafatlandırılacağına işaret etmektedir. Yetimlere iyi muamelede bulunmak yalnızca maddi anlamda anlaşılmalıdır. Yetim bir çocuğun başını okşamak, onu sevindirmek, onunla oyun oynayıp şakalaşmak gibi, ruhsal açıdan iyi hissettirecek her türlü davranış da iyi muamele kapsamındadır.

Peygamberimiz (s.a.v), Uhud Savaşı’ndan döndüğünde Beşir adlı çocuğun babası şehit olmuştu. Beşir’in ağlamasına üzülen Efendimiz (s.a.v): “İstemez misin baban ben olayım, Aişe de annen olsun” demişti. Beşir hiç düşünmeden evet demişti. Peygamberimiz (s.a.v), onu kucaklayıp bağrına bastı. Saçlarını okşadı.⁴⁹²

Sonuç olarak Kur’ân ve sünnet yetimlere karşı güzel muamelede bulunmayı kesin bir dille emredip, onlara şefkat ve merhamet göstermeyi vurgulamıştır. Yetim çocuklar toplumun en savunmasız bireyleridir ve onlara güzel muamelede bulunmak İslâm’ın en önemli sosyal sorumluluklarından. Yetimler hem duygusal hem de fiziksel anlamda korunmaya ve güzel muamelede bulunmaya muhtaç olan Allah’ın emanetidir. Dolayısıyla onlara hassas davranmak, ayrıcalık göstermek İslâm’ın temel değerlerindedir. Yetimlere gösterilecek iyi davranışların her biri yalnızca bireysel bir erdem değildir, toplumun manevi olgunluğuna da işarettir. Bu bilinçle hareket eden birey ve toplumlar ahirette Allah tarafından verilecek mükafata nail olacaktır.

3.3. Malının Korunması

Yetim haklarından biri de onların mallarının korunmasıdır. İslâm dini zarurat-ı hamse kapsamında insanların mallarını koruma altına almıştır. Kur’ân’da yer alan pek çok âyette ve Peygamberimizin sünnetinde yetim malının korunması, onların mallarına titizlikle davranılması, adâletle yönetilmesi vurgulanmıştır.

⁴⁹⁰ İbn Mace, Edeb, 6.

⁴⁹¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 121.

⁴⁹²M. Görmez & M. E. Özafşar & İ. H. Ünal, vd., *Hadislerle İslam*, c. 4, s. 292-293.

Kur'ân-ı Kerîm'de yetimlerin mallarını gasp edenlerle ilgili şöyle buyrulmaktadır: *“Şüphesiz yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, işte onlar karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Onlar (zaten) alev alev yanan ateşe gireceklerdir”*.⁴⁹³

“Ergenlik çağına gelinceye kadar yetimin malına yaklaşmayın, ancak en güzel şekilde (koruyarak) ona yaklaşın”.⁴⁹⁴

“Yetimlere mallarını verin, temiz olanla pis olanı (helalle haramı) değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp da yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahdır”.⁴⁹⁵

Bu âyetlerde yetim malının korunması ve onların faydasına olacak şekilde değerlendirilebileceğini, yetim malına el uzatanların, haksız yere yiyenlerin cezalandırılacağını vurgulamaktadır. Onların malını kendi mallarıyla birleştirip yemenin haram olduğu bildirilmiş ve büyük günahlar arasında zikredilmiştir. Allah Teala, yetimlerin mallarını adâletle korumayı emretmiştir.

“Yetimleri evlenme çağına gelinceye kadar deneyin; eğer onların akılca olgunlaştıklarını görürseniz, hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını geri alacaklar diye o malları israf ederek, tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan (veli) yetim malını yemekten çekinsin, yoksul olan da meşru surette yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman bunu şahitler karşısında yapın; hesap görücü olarak da Allah yeter”.⁴⁹⁶

Bu âyette malın teslimi iki şarta bağlanmıştır. Bunlardan ilki evlenme yaşının gelmesidir. Müctehidlere göre on beş ila on dokuz yaşları arasında değişmekte, bazılarında göre de kızlarla erkek çocuklar için farklı yaşlar öngörülmektedir. İkincisi ise, Fiilen rüşdün oluşmasıdır. Rüşdün oluşması malı şuurlu kullanma yeteneğidir. Veliler ve vâsiler, rüşdün oluştuğuna kanaat getirirlerse yetimin mallarını şahitler huzurunda, artık reşîd olan sahiplerine teslim etmeleri gerekmektedir. Kısıtlı olanların malları üzerinde tasarrufta bulunan kişilerin,

⁴⁹³ Kur'ân-ı Kerim. Nisa Sûresi, 4/10.

⁴⁹⁴ Kur'ân-ı Kerim. En'âm Sûresi, 6/152.

⁴⁹⁵ Kur'ân-ı Kerim. Nisa Sûresi, 4/2.

⁴⁹⁶ Kur'ân-ı Kerim. Nisa Sûresi, 4/6.

ihtiyaçları bulunduğu zaman, örf ve kanuna göre bu maldan uygun bir pay yahut ücret almaları câizdir.⁴⁹⁷

Görüldüğü üzere Allah Teala, yetimin malı konusunda nasıl hareket edileceğini en güzel şekilde açıklayarak hem yetimin haklarını koruma altına almış hem de yetimi himayesinde bulunduranları onların mallarına karşı kesin bir şekilde uyarmıştır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) de yetimlerin mallarına zarar verenlerin büyük günah işlediklerini belirtmiştir. Bu konuda Ebû Sa'îd el- Hudri'den rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz İsrâ ve Miraç hadisesini anlatırken şöyle buyurmuştur: *“Oraya çıktığımda deve dudakları gibi dudakları olan bir grup insan gördüm. Bu insanlar için dudaklarından tutup ağızlarına taş koyan kimseler görevlendirilmişti. Bu taşlar onların ağızlarından girip altlarından çıkıyordu. Cebrail'e (a.s) bunlar kimdir? diye sordum. Cebrail (a.s), bana bunlar dünyada yetimlerin mallarını haksız yere yiyen kimselerdir. Onların mallarını yiyerek karınlarına sadece ateş doldurmuş olurlar buyurdu”*.⁴⁹⁸

“Allah'ım! İki zayıf kimse olan yetimin ve kadının hakkını yemekten herkesi şiddetle sakındırıyorum”.⁴⁹⁹

Hadislerden de anlaşılacağı üzere yetim malını haksız yere yemek Allah katında büyük günahlardan biridir ve sorumluluk getirir. Peygamberimiz (s.a.v), bu konuda Müslümanları uyarılmış ve yetim malı konusunda hassasiyet gösterilmesini buyurmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v), yetim malının haksız yere yenmesi konusunda sahabeyi uyarmakla birlikte, onların mallarının himaye eden kişi tarafından yetimin geleceği için işletilmesini tavsiye etmiştir. Bunun sebebi ise mal sahibi olan yetimin malından zekât verileceğinden dolayı her yıl kırkta bir oranında azalacaktır. Peygamberimiz (s.a.v) de, yetim malının durduğu yerde eriyip gitmesine ve tükenmesine izin verilmeksizin artırılmasını istemektedir. Bu yüzden Efendimiz (s.a.v), *“Dikkat edin! Kim mal sahibi bir yetime veli olursa, o malla ticaret yapsın ve onu (çoğalmadığı için) zekâtın yiyip tüketmesine terk etmesin”*⁵⁰⁰

⁴⁹⁷ H. Karaman & İ. K. Dönmez & M. Çağrıçı, vd., *Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri*, c. 2, s. 19.

⁴⁹⁸ et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, c. 2, s. 453-454.

⁴⁹⁹ İbn Mâce, Edeb, 6.

⁵⁰⁰ Tirmizî, Zekât, 15.

Sahabe de bu konuda titizlikle davranmıştır. Örneğin Hz. Ömer, yetim malının eriyip gitmemesi için ticaretle artırılmasının üzerinde durmuştur.⁵⁰¹

Yine Peygamberimiz (s.a.v), yetim malını koruma konusunda, bu durum ağır bir sorumluluk gerektirdiğinden ehil olarak görmediği kişilere bu sorumluluğu vermemiştir. Bununla ilgili olarak bir hadis-i şerifte Ebû Zer'e (r.a) şöyle buyurmaktadır: *“Ey Ebû Zer seni zayıf görüyorum. Doğrusu ben kendim için istediğimi senin için de istemekteyim. Sakın iki kişi üzerine amir olma ve yetim malına da velilik yapma!”*⁵⁰²

Sonuç olarak İslâm dini Kur'ân ve sünnette yetim haklarının korunmasını Müslümanların üzerinde büyük bir sorumluluk olarak görmüş, mallarının israf edilmesini ve haksız yere harcanmasını kesin bir şekilde yasaklamıştır. Onların mallarını titizlikle korumak, adâletle yönetmek ve buluş çağına ulaştıklarında mallarını eksiksiz bir biçimde teslim etmek Müslümanın üzerine düşen hem dini hem de ahlaki bir sorumluluktur. Yetim malını haksız yere yiyenler büyük günah işlerken, onların haklarını titizlikle koruyanların Allah katında mükafatlandırılacağına müjdesi verilmiştir. Bu nedenle himayesinde yetim bulunanlar, onlara emanet gözüyle bakmalı, onların haklarına zarar vermekten kaçınmalı, kendi mallarına nasıl özen gösteriyorsa yetimlerin mallarına da aynı titizlikle özen göstermelidir.

4. Peygamberimiz (s.a.v)'in Çocuklara Karşı Diğer Uygulamaları

4.1. İlk Telkin/Ezan Okuma

Yeni doğan bir bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunması Peygamberimiz (s.a.v)'in uygulamalarından biridir. Peygamberimiz (s.a.v) bizzat kendi torunları olan Hasan (r.a) ve Hüseyin (r.a) doğduklarında kulaklarına ezan okumuştur. Bununla ilgili olarak Ubeydullah b. Ebû Râfi (r.a) babasının şöyle dediğini anlatmaktadır: *“Fatıma (r.a), Hasan'ı dünyaya getirdiğinde Rasûlullah (s.a.v)'in onu kucağına alıp kulağına namaz ezanı gibi ezan okuduğunu gördüm.”*⁵⁰³ Bu hadis ebeveynlere yeni doğan çocuklarına dini anlamda ilk olarak yapmaları gereken uygulamaya rehberlik etmektedir. Bebeğin kulağına ezan okunması onun ilk duyacağı kelimelerin tevhid olmasını sağlamaktadır. Yine Peygamberimiz (s.a.v), “Kimin bir

⁵⁰¹ H. Karaman & İ. K. Dönmez & M. Çağrıci, vd., *Hadislerle İslam*, c. 4, s. 296.

⁵⁰² Nesâî, Vasâyâ, 10.

⁵⁰³ Tirmizî, Edâhî, 16.

çocuğu olur da sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okursa “ümmü sıbyan”⁵⁰⁴ diye bilinen şeytan ona zarar veremez” buyurmuştur.⁵⁰⁵

Ayrıca çocuğun sağ kulağına “وَأَنبِيءُ أُعِيدُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ” “Kovulmuş olan şeytana karşı onu ve neslini senin korumana bırakıyorum”⁵⁰⁶ âyetini okumak sünnettir. Yine Peygamberimiz’in (s.a.v) çocuğun sağ kulağına İhlas Sûresi okuduğu da nakledilmiştir.⁵⁰⁷

Bebeğin kulağına ezan okunmasıyla İslâm dininin temel inanlarıyla tanışması sağlanmış olur. Ezan ve kamet duyan şeytan kaçıp uzaklaşır.⁵⁰⁸ Peygamberimiz’in (s.a.v) “Yeni doğan her çocuk (İslâm) fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar”⁵⁰⁹ hadisi gereği kulağına ezan okunan bebeğin dini kimliği inşa edilmeye başlar. Müslüman olan her ebeveyn yeni doğan çocuğuna bu sünneti uygulaması, çocuklarının manevi bir başlangıçla hayata hazırlamaktadır.

4.2. Tahnîk

Sözlükte “damak” anlamına gelen tahnîk, Arapça “حَنَكٌ” kelimesinden türemiş olup, “ağızda yumuşatılmış hurma veya bal gibi tatlı bir maddenin yeni doğmuş ve henüz süt emmeye başlamamış bebeğin damağına sürülmesi” anlamına gelmektedir.⁵¹⁰ Peygamberimiz’in (s.a.v) yeni doğan çocuklara tahnîk uyguladığına dair rivâyetler bulunmaktadır. Hz. Aişe (r.a), sahabenin yeni doğan bebeklerinin Peygamberimiz’e getirildiğini, Peygamberimiz’in de hayır ve bereket duasında bulunduğunu, isimlerini koyduğunu ve ağzında iyice yumuşattığı hurmayı damaklarına sürdüğünü anlatmaktadır.⁵¹¹

⁵⁰⁴ Ümmü Sıbyan; Yeni doğan çocuğun maruz kaldığı bir çeşit rüzgârdır, bazen böyle bir durumdan korkulabilir. Bir görüşe göre de cin taifesinden bir kadın olup halk arasında “ümmü sıbyan” olarak isimlendirilir.

⁵⁰⁵ Eşvak Said Radî (2020). *Doğumunun İlk Haftasında Bebek İle İlgili Hükümler* (Çev.) Abdülkadir Şanalımış, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (35), s. 681.

⁵⁰⁶ *Kur’ân-ı Kerim*. Âl-i İmrân Sûresi, 3/36.

⁵⁰⁷ Lütfi Şentürk & Seyfettin Yazıcı (2013). *İslam İlmihali*, Ankara: D.İ.B. Yayınları, s. 358.

⁵⁰⁸ Buhârî, Ezan, 4; Müslim, Fedâil, 40.

⁵⁰⁹ Buhârî, Tefsir, 2.

⁵¹⁰ Zekeriya Güler (2010). “Tahnîk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 39, s. 416; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. 3, s. 364- 365.

⁵¹¹ Müslim, Tahâret, 101, Âdâb, 27; Ebû Dâvûd, Edeb, 116.

Rasûlullah'ın başta torunları Hasan ile Hüseyin olmak üzere, sahabeden Abdullah b. Ebû Talha, İbrâhim b. Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Münzir b. Ebû Üseyd es-Sâidî, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm, Sinân b. Seleme el-Hüzelî, Abdullah b. Hâris b. Amr el-Kureşî, Abdullah b. Hâris b. Nevfel, Abdurrahman b. Zeyd b. Hattâb el-Adevî, Muhammed b. Nübayt, Yahyâ b. Hallâd ez-Zürakî ve Nu'mân b. Beşîr doğduklarında tahnîk yaptığı kişiler arasında yer almaktadır.⁵¹²

Ebû Mûsa'dan (r.a) rivâyet edilen bir hadise göre o şöyle anlatmaktadır: *“Benim bir erkek çocuğum olduğunda, onu Rasûlullah'a (s.a.v) getirdim. Nebi (s.a.v), onun damağına hurma sürdü.”*⁵¹³

Enes (r.a), Ebû Talha'nın oğlu Abdullah doğduğunda onu Peygamberimiz'e (s.a.v) götürmüştür. Peygamberimiz ona *“yanında hurma var mı?”* diye sorduğunda Enes (r.a) birkaç hurma vermiştir. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) hurmayı çiğneyip çocuğun ağzına koydu ve *“Ensarın taneli yiyeceği hurmadır”* buyurarak, adını Abdullah koydu.⁵¹⁴

Esmâ b. Ebi Bekir'in anlattığına göre oğlu Abdullah b. Zübeyr doğduğunda Peygamberimiz (s.a.v), onun ağzına tahnîk yapmış, ona hayır duada bulunmuştur.⁵¹⁵ Hz. Fatıma (r.a), Hasan dünyaya geldiğinde Peygamberimiz'in *“ona süt vermeden önce bana haber ver”* demesi üzerine Hasan'ı emzirmeden Peygamberimiz'in (s.a.v) bu emrini yerine getirdiğini ve Hasan'ın ağzinâ bilmediği bir şey koyduğunu rivâyet etmektedir.⁵¹⁶

Netice itibariyle tahnîk, Peygamberimiz (s.a.v) tarafından yeni doğan çocuklara bizzat uygulanmıştır. Onun sünnetine uygun davranmak maksadıyla yeni doğan bebeklere tahnîk yapılmalıdır. Tahnîk uygulamasıyla çocuğun ruhen ve bedenen sağlıklı olması düşünülmele birlikte, bu uygulamayı duasından bereket umulan salih bir kişi aracılığıyla

⁵¹² Z. Güler, *agm*, s. 416.

⁵¹³ Buhârî, Akika, 1.

⁵¹⁴ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Akika, 1; Edeb, 109; Müslim, Edeb, 23-28; Tirmizî, Menâkıb, 44.

⁵¹⁵ Buhârî, Menâkıbü'l-ensar, 45.

⁵¹⁶ İ. Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, s. 110.

gerçekleştirilmesinde çocuğun midesine ilk defa helâl ve tatlı bir lokmanın girmesi amaçlanmaktadır.⁵¹⁷

4.3. Akika Kurbanı Kesmek

Arapça'da yeni doğmuş bebeğin başındaki saça "akîka" adı verilmektedir. Yeni doğmuş bir bebek için saçlarının tıraş edildiği gün kurban kesildiği için, kesilen kurbanı da akika denmiştir.⁵¹⁸ Cahiliye döneminde Arap toplumunda doğan erkek çocukları için kurban kesilir, bu kurbanın kanı çocukların alınına sürerlerdi. İslâm dini ile birlikte Peygamberimiz (s.a.v), kurbanı meşrulaştırmış fakat kurban kanının sürülmesini yasaklamış ancak çocuklara güzel kokular sürülmesini tavsiye etmiştir.⁵¹⁹

Akika kurbanı ile ilgili olarak Efendimiz'in (s.a.v) şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"Çocuk dünyaya geldiğinde onun için akika kurbanı vardır. Onun için akika kurbanı kesin ve çocuktan sıkıntıyı giderin (saçlarını tıraş edin)".*⁵²⁰ Konuyla ilgili olarak başka bir rivâyette ise: *"Her doğan çocuk akîkası karşılığında rehindir, Doğumunun yedinci gününde onun için akika kurbanı kesilir, ismi konur ve saçları tıraş edilir".*⁵²¹

Peygamberimiz (s.a.v) de kendi torunlarına akika kurbanı kesmiştir. Bununla ilgili olarak Hz. Ali'den (r.a) şöyle buyurmaktadır: *"Rasûlullah (s.a.v) Hasan doğduğunda onun için akika olarak bir koyun kurban etti ve Fatıma'ya, 'Hasan'ın saçlarını tıraş et ve saçının ağırlığı kadar gümüş sadaka ver' buyurdu".*⁵²²

Peygamberimiz (s.a.v) akika kelimesi anne babaya karşı gelmek manasına gelen ukûk kökünden geldiği için bu kelimedden pek hoşlanmayıp, yerine Allah'a bir şükür gayesiyle kesilen bu kurbanın "itaat ve ibadet" anlamına gelen nesîke tabirini kullanmayı tercih etmiştir.

⁵¹⁷ Z. Güler, **agm**, s. 416; Lütfi Şentürk&Seyfettin Yazıcı (2019). *İslam İlmihali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 358.

⁵¹⁸ Fahrettin Atar (1989). "Akîka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, c. 2, s. 263; İ. K. Dönmez, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, "Akika", c .1, s. 93.

⁵¹⁹ Ebu Davud, Edâhi, 21.

⁵²⁰ Buhârî, Akîka, 2; Ebû Dâvud, Dahâyâ, 21; Tirmizî, Edâhî, 16; Nesâî, Akîka, 2.

⁵²¹ Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 21; Tirmizî, Edâhî, 21; Nesâî, Akîka, 5.

⁵²² Tirmizî, Edâhî, 19.

Bununla birlikte bazı rivâyetlerde bu kelimeyi kullanmış olup, muhataplarının bildiği kelimelerle hitap etmiştir.⁵²³

Akika kurbanı kesmenin hükmü Mâlikîler, Şafiîler ve Hanbelîlere göre sünnet; Hanefî mezhebine göre mübah, Zahirilere göre ise vaciptir. Bazı kaynaklarda da Hanefîlerde mendup olduğu belirtilmektedir.⁵²⁴ Çocuğun doğumunun yedinci gününde kesilmesi müstehap olmakla birlikte, kesilemediği takdirde Hz. Aişe'nin belirttiğine göre on dördüncü veya yirmi birinci gününde kesilmesi de caizdir.⁵²⁵

Akika kurbanı sayısı konusunda Hanbelî ve Şafiîlerde kabul gören görüşe göre; kız çocukları için bir koyun, erkek çocukları için iki koyun kurban edilir. Onlar bu konuda Hz. Aişe'den gelen rivâyeti delil olarak alırlar. Bu rivâyet şöyledir: "*Rasûlullah (s.a.v.) erkek çocuğu için iki koyun, kız çocuğu için bir koyun kurban etmemizi emretti.*"⁵²⁶ Mâlikîler ve Hanefîlere göre ise kız veya erkek her ikisi için de bir koyun kurban edilir.⁵²⁷ Onlar ise Hz. Abbas'ın rivâyetini delil olarak kabul eder. Buna göre Peygamberimiz'in (s.a.v) torunları Hasan ve Hüseyin'e birer koyun kurban etmiştir.⁵²⁸

Sonuç itibariyle bebek sahibi olan anne baba doğan çocukları için Allah'a şükretme, çocuğun korunması için bir vesile olması, çocuğun sağlığının selameti için, Allah'a taat ve ibadet maksadıyla akika kurbanı kesmeli, bu kurbandan tasaddukta bulunmalı ve çocuğunun İslâm dini üzere yetişmesi, ahlakının güzelliği, şeytandan uzak olması için Allah'a dua etmelidir.

⁵²³ F. Atar, "Akika", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 2, s. 263.

⁵²⁴ F. Atar, **agm**, s. 263; İ. K. Dönmez, **age**, s. 94.

⁵²⁵ F. Atar, **agm**, s. 264.

⁵²⁶ Tirmizi, Edahi, 1513. (Tirmizi bu hadis hasen-sahihtir.)

⁵²⁷ V. Zuhaylî, *el-fıkhu'l-İslami ve edilletuhu*, c. 4, s. 427; F. Atar, **agm**, s. 264; İ. K. Dönmez, **age**, s. 94.

⁵²⁸ V. Zuhayli, **age**, c. 4, s. 428; H. Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s. 805; L. Şentürk, & S. Yazıcı, *İslam İlmihali*, s. 358.

SONUÇ

“İslâm Hukukunda Cenin ve Çocuk Hakları” adlı çalışmamızda İslâm dininin temel kaynakları olan Kur’ân ve sünnetten yola çıkarak cenin ve çocuklara tanınmış maddi ve manevi haklarını ele aldık. Kur’ân-ı Kerîm’in ifadesiyle yaratılmışların en şerefli olan insanın gerek maddi gerekse manevi hakları Kur’ân ve sünnette koruma altına alınmış, bu hakların ihlaline yönelik pek çok âyette müminler uyarılmıştır. İnsan için en temel hak hiç kuşkusuz canının dokunulmazlığıdır. İslâm hukuku insan haklarını, insanın en erken döneminden itibaren kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu hukuk anlayışında cenin daha anne karnındayken belirli bazı haklara sahip olup, doğumuyla birlikte bu hakları daha genişlemektedir. Âyet ve hadislere bakıldığı zaman, ceninin yaşam hakkı, miras hakkı, nesep hakkı, nafaka ve şuf’a hakkı gibi konuların titizlikle ele alındığı görülmektedir.

Kur’ân ve sünnette anne baba haklarına önem verildiği gibi, çocukların da anne babalarının üzerinde hakları olduğu vurgulanmaktadır. Çocuk hakları yalnızca çocuğun maddi haklarını ele alan biyolojik varlıklarıyla değil, aynı zamanda onların eğitim, barınma, ahlaki ve psikolojik gelişim gibi yönleriyle de önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda İslâm dini, çocuğun hem maddi hem manevi gelişimini koruma altına alarak anne ve babaya, anne babanın olmadığı durumda aileye ve topluma çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Özellikle kız çocuklarını değersiz gören Cahiliye toplumuna karşı Peygamberimiz’in (s.a.v) tutum ve davranışları bizlere bu konuda en önemli örneği oluşturmaktadır. Nebi (s.a.v), kız çocuklarının diri diri gömüldüğü toplumda onların da yaşam haklarının olduğunu, kız çocuğunun da tıpkı erkek çocukları gibi Allah’ın nimeti olduğunu her fırsatta vurgulamış ve uygulamalarıyla topluma en güzel şekilde örnek olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de de özellikle kürtaja belirli sınırlamalar getirilerek ceninin yaşam hakkı korunma altına alınmıştır.

İslâm hukuku, insanın hayat hakkını dokunulmaz kabul ederken, aynı zamanda toplumun düzenini koruma adına sorumluluklar da getirmektedir. Bu bağlamda, cenin ve çocuk hakları, yalnızca birey hakkı değil, aynı zamanda toplumun ve devletin sorumluluğu olan konulardır. Cenin hakkındaki Kur’ân’da yer alan hükümler, insanın daha dünyaya gelmeden hayatının korunması gerektiği anlayışını temel alır. İslâm’a göre, ceninin hukukî statüsü doğmadan önce kısıtlı olsa da belli hakları ve korunma gereksinimleri vardır. Cenin, annenin rahminde iken anne, cenine zarar vermektense onu ihmal etmekten kaçınmalı, düşürülmesi veya zarar görmesi engellenmeli, cenine zarar verip düşmesine sebep olduğunda ise güre

ödenmesi gerekir. Ceninin rahimdeyken korunması gerektiği gibi doğum sonrası da hakları korunmalıdır.

Biz bu çalışmada Kur'ân ve sünnetten yola çıkarak çalışmamızın ilk bölümünde ceninin tanımını, hukukî statüsünü ve haklarını âyet ve hadislerle delillendirerek açıklamayı uygun gördük. Kur'ân'da cenine yönelik özel bir koruma anlayışı bulunmaktadır; ancak ceninin hakları, yaratılış sürecinin farklı aşamalarındaki koruma ile başlar. Özellikle Mü'minûn Sûresi'nin 13-14. âyetlerinde, insanın yaratılış aşamaları zikredilirken ceninin anne rahmindeki gelişim sürecinin çeşitli aşamalarına atıfta bulunur. Bu süreç, ceninin bir insan olarak kabul edilmesinin ilk aşamalarıdır. Ceninin yaratılışının her aşaması, ona verilen değerle paralel bir şekilde, insanın yaratılışındaki muazzam hikmeti ve kutsallığı vurgular. Bu bağlamda çalışmamızda Kur'ân âyetlerinde belirtilen yaratılış aşamalarının tıp ilmindeki karşılığını haftalarına göre açıklamayı uygun gördük.

Kur'ân-ı Kerîm'in cenin ve çocuk haklarına verdiği önemin temelinde aslına bakarsak insanın varlık hakkı ve hayatın kutsallığının yatmakta olduğunu görürüz. Yüce Allah, ceninin hayat hakkının dokunulmaz olduğunu vurgulamakla birlikte, bu hakkın alınmasının da günah olduğu âyetlerde bildirmiştir. Ceninin, canlı bir varlık olarak kabul edilmesi, onun varlığına saygı gösterilmesi ve onun haklarının korunması, İslâm dininin ortaya koyduğu temel adâlet ilkeleriyle uyumludur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Kur'ân-ı Kerîm ve sünnette yer alan çocuk haklarını açıklamayı uygun gördük. Toplumun geleceğini oluşturan çocuklarımızı yetiştirmede, bakım ve ihtiyaçlarını gidermede, biyolojik ve psikolojik gelişiminde ebeveynlere düşen sorumlulukları âyet ve hadislerden örnekler vererek açıkladık. Çocuk haklarının temelinde ilk olarak hiç şüphesiz onların yaşam haklarını ele almak gerekirdi. İslâm'dan önce yoksulluk endişesi, çocuğun cinsiyeti veya utanç kaynağı olarak görülmesi gibi sebeplerle öldürülen, değersiz görülen çocuklara karşı İslâm dininde verilen özenin ve emirlerin son derece özenli ve ayrıntılı olduğu sonucuna vardık. Kur'ân, çocuğun yetiştirilmesinde her türlü tedbiri ve donanımı ele almış, anne rahminden başlayıp, doğumuna, beslenmesine, terbiye edilip sosyalleşmesine kadar her şeyi en ince detayına kadar ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

Bir anne ve babanın çocuk yetiştirilmesinde üzerine düşen en büyük sorumluluklarından biri de çocuğuna sevgi ve şefkatle yaklaşımıdır. Bu konuda bizlere en büyük rehber şüphesiz ki

Peygamberimizdir. Nebi (s.a.v), yetim olarak dünyaya gelmiş ve küçük yaşta da annesini kaybetmiştir. Dede ve amca himayesinde büyüyen Peygamberimiz (s.a.v), büyüdüğünde özellikle yetim çocuklar olmak üzere tüm çocuklara sevgi ve merhametle yaklaşmıştır. İçinde bulunduğu toplumda hâkim olan ahlaki yoksunluğa rağmen O, mücadelesinden vazgeçmemiş, çocuklara karşı sevgisiyle ön plana çıkmıştır. Hiçbir çocuğu dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın tüm çocuklara iyi davranmış, sahabeyi de bu konuda uyarmıştır. Çocuklarla iletişime önem vermiş, onların yaş ve seviyelerine göre davranmıştır. Çocuklar da Peygamberimiz'in (s.a.v) kendilerine verdiği değerinde olmuşlardır. Çocuk yetiştirmede Nebi'yi (s.a.v) örnek alan her anne baba da evlatlarına sevgi ve merhamet dilini kullanmalıdır. Çalışmamızda Peygamberimiz'in sünnetinden hareketle çocuk hakları örneklendirilerek açıklanmıştır. Çocuk hakları zikredilirken onların oyun oynamaları ve mutlu bir çocukluk yaşamaları göz ardı edilmemiştir.

Bu çalışma sonucunda, İslâm hukukunun cenin ve çocuklara tanımış olduğu haklar ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, doğum öncesinden itibaren birtakım hakların koruma altına alınarak bireysel ve toplumsal sorumluluklar çerçevesinde teminat altına alındığı gözlemlenmiştir.

İslâm hukukunda cenin ve çocuk hakları ile ilgili yapmış olduğumuz çalışmamızda şu sonuçlara ulaşılmış bulunmaktayız:

1. Her doğan çocuk İslâm fitratı üzerine doğar. Anne babası, onu yetiştiren kişiler tarafından Yahudi, Hristiyan, Müslüman vb. olarak yetiştirilir. Bu bağlamda dünyaya gelen her çocuk doğuştan günahsız olarak kabul edilir. Dini kimliğinin oluşmasında sorumluluk anne ve babaya yoksa çocuğa bakan kişilere aittir

2. Ceninin ve çocuğun en temel hakkı hayat hakkıdır. Bu hakkı anne rahmine düştüğü andan itibaren başlar. Onu korumak ebeveynlerin en temel sorumluluğundandır.

3. Her doğan çocuğun güzel isim konulma hakkı vardır. Güzel isim çocuğun kimliğini ve toplum içerisinde aidiyetini etkiler. Peygamberimizin sünneti olan bu durum çocuğun anne ve babasının sorumluluğundadır.

4. Her çocuğun nesep olarak bir şahsa bağlanma hakkı vardır. Nesep, velâyet ve vesâyet gibi birçok hukukî ilişkinin temelini oluşturur. Nikahlı bir çiftten dünyaya gelen çocuk babaya nispet edilir. Nesebin korunması, çocuğun kimliğinin korunması manasına gelir.

5. Her çocuğun doğumundan itibaren iki yıl süt emme hakkı vardır. Bu süre çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimi için önemlidir. İslâm hukukçuları çocuğun emzirilmesinin annelik görevi ve çocuğun temel haklarından biri olduğu konusunda ittifak halindedir. Baba, annenin emzirme karşılığında nafakasını temin etmekle yükümlüdür. Çocuğun süt emme çağından sonra helal ve sağlıklı beslenme hakkı vardır. Bunu karşılamak da babanın görev ve sorumluluğundandır.

6. Cenin ve çocukların miras hakkı vardır. Ceninin sağ doğması şartıyla bu hakkı saklı tutulur. Çocukların mirası ise, Kur'ân ve sünnette yer alan hükümlere göre taksim edilir. Ceninin miras hakkı, onun hukukî bir şahsiyet olarak kabul edildiğinin göstergesidir.

7. Her çocuğun nafaka hakkı vardır. Bunu karşılamak babanın sorumluluğundadır. Nafaka sorumluluğu çocuğun ihtiyaç ve yaşına göre değişebilir. Nafakanın karşılanmaması durumunda mahkeme müdahale edebilir. Baba ölmüş veya kayıpsa nafaka yükümlülüğü çocuğun diğer akrabalarına ve devlete aittir.

8. Her çocuk anne ve babasının himayesinde yetiştirilmelidir. Anne, baba veya ikisinin de olmadığı durumlarda ailenin diğer fertleri tarafından veya devlet korumasında himaye edilmesi gerekir. Bu hüküm çocuğun fiziksel ve ruhsal güvenliğini temin etme amacına yöneliktir.

9. Her çocuğun oyun oynama hakkı vardır. Oyun, çocuk gelişiminde önemli bir unsurdur. İslâm dini çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını gözettiği gibi sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını da gözetir. Bu bağlamda oyun hakkı çocuğun eğlenme ve eğlenerek öğrenmesi açısından önem taşır.

10. Her çocuğun eşit ve adil muamele görme hakkı vardır. İslâm hukukunda adâleti sağlamak temel ilkelerden biridir. Çocuklar arasında ayrımcılık yapılmaması bizzat peygamberimizin fiil ve davranışlarıyla sabittir. Adâlet yalnızca maddi anlamda değil; sevgi, merhamet ve ilgi gösterme gibi manevi alanlarda da gözetilmelidir. Adâletin sağlanması durumunda çocuklar arasında güven ve aidiyet duyguları gelişir; ihmal veya dışlanmışlık hissi oluşmaz.

11. Her çocuğun koruma ve güvenlik hakkı vardır. Onları her türlü kötülüğe karşı korumada en birincil kişiler ailesidir. Çocuğun bedeni, aklı, dini, malı gibi temel varlıklarının korunması İslâm dininin zarurat-ı hamse (beş temel zorunluluk) olarak nitelendirdiği amaçlar

arasında yer alır. Bu bağlamda çocuklar her türlü fiziksel ve psikolojik zarara karşı korunmalıdır.

12. Her çocuğun güzel ahlaklı olarak yetiştirilme hakkı vardır. Ebeveynleri ona dini eğitim vermekle sorumludur. Çocuğu büyütürken ona dürüstlük, merhamet, sevgi, saygı, edep gibi ahlaki değerler öğretilmeli ve ebeveyn olarak onlara en güzel şekilde örnek olunmalıdır. Çocuğun manevi gelişimini tamamlamak amacıyla da ona küçük yaştan itibaren temel dini bilgiler öğretilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abanoz, S.** (2020). 6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü, *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, s. 119-148.
- Acarlıoğlu, A.** (2019). Cahiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslâm Tarihi Perspektifinden Değerlendirme, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23 (1), s. 444.
- Acarlıoğlu, A.** (2020). Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sünnetinde Kız Çocuklarının Yeri. *XIV Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu "İslâm ve Çocuk"*, Şanlıurfa.
- Akyüz, V.** (2006). Çocuk Üzerindeki Etkisi Açısından İsim Alma Hakkı, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (7), Nisan, s. 89-98.
- Akyüz, V.** (2004). Kur'ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları, içinde Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları. *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları Tartışmalı İlmî Toplantı*, 21-22 Aralık s. 275-359.
- Altunbaş, Y.** (2006). *Kur'ân'da İnsanın Yaratılışı ve Evrim Teorisi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Aras, M. Ö.** (1988). "Ad Koyma", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 1, s. 332-333.
- Arı, A.** (2013). "Yetim", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 43, s. 501-503.
- Atar, F.** (1989). "Akîka", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 2, s. 263-264.
- Ataseven, A.** (1996). Çocuğun Süt Dönemi ve Süt ile Beslenmesi. *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu* içinde s. 261-270, İstanbul.
- Aydın, F.** (2002). *İslâm Hukukunda Hidâne*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Aydın, M. A.** (1993). "Çocuk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.8, s.359-360, İstanbul.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa el-Bedruddin.** (2000). *el-Binâye şerrhu'l-Hidâye*, Beyrut: Daru'l Ma'rifa, c. 5-8.
- Ayral, M. Ş.** (2007). *Kur'ân'ın Yetimlere Bakış Açısı*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Konya.

- Baktır, M.** (2005), *İslâm Hukuku Açısından Çocuk Terbiyesi, İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu*, İstanbul.
- Baktır, M.** (1986). *İslâm Hukuku'nda Hidâne*, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aksiseda Matbaası, İstanbul.
- Bâr, M. A.** (1991). *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Tıbbâ Göre İnsanın Yaratılışı*. (Çev.) Abdülvehhab Öztürk, TDV Yayınları, Ankara.
- Bardakoğlu, A.** (1998). "Hâdane", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 17 s. 467-468, İstanbul.
- Berzan, K.** (2014). *Mudğa nedir?* [Erişim:12.07.2024, <https://www.bilimveyaratilisagaci.com/2021/01/kuranda-embriyoloji-mucizeleri>]
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin.** (2000). *Şuabu'l-İman* thk. Ebû Hacir Muhammed ez-Zağlûl, c. 6, Lübnan: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Biçer, M.** Hafta Hafta Gebelik. [Erişim: 20.08.2024, <https://www.mervebicer.com.tr/gebelik-takibi/hafta-hafta-gebelik.html>]
- Bilmen, Ö. N.** (1955). *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu*, c. 2, Rabbani Yayınevi, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler.** (1989). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*.
- Büyük Anadolu Hastanesi,** 9 Haftalık Hamilelikte Bebek Gelişimi. [Erişim: 18.08.2024, <https://www.buyukanadoluhastanesi.com/hafta-hafta-hamilelik/9-haftalik-gebelik>]
- Canan, İ.** (2010). *Allah'ın Çocuklara Verdiği Haklar Haksız Değilim*, Gülyurdu Yayınları, İzmir.
- Canan, İ.** (1981). *Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslâm'da Çocuk Hakları*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.
- Canan, İ.** (2008). *Hız. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul.
- Canan, İ.** (2005). İbn Mahled el-Attâr'ın Ahbâru's-Sıbyân'ındaki Rivâyetler Çerçevesinde Anne Babanın Çocuklarına Karşı Sorumlulukları, Ahmet İshak Demir (Ed.), *Çocuk Sorunları Ve İslâm Sempozyumu* (20), Ensar Neşriyat, Rize.
- Canan, İ.** (1995). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, c. 1-3, Ankara, Akçağ Yayınları.

- Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim.** (1995). *Tuhfetü'l Mevdûd*, thk. Hasan Abdulmennan Dâru'l Hayr, Beyrut.
- Curtis, G. B., & S. J.** (1994). *Your Pregnancy Week by Week*. Tuscon: Fisher Books.
- Cürçânî, Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf** (1997). *et-Ta'rîfât*, çev. Arif Erkan, Bahar Yayınları, İstanbul.
- Çağbayır, Y.** (2007). *"Hak"*, Ötüken Türkçe Sözlük, 1. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Çağrı, M.** (1997). *"Hak"*, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 17, s. 137-139, İstanbul.
- Çalış, H.** (2013). *"İslâm Hukuku El Kitabı: Kişiler Hukuku"* Grafiker Yayınları, Ankara.
- Çeker, O.** (2015). *"İslâm Hukukunda Çocuk"*, Konya, Tekin Kitabevi, 2. Baskı, s. 135–136.
- Çelik, C.** (2005). *"Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Gelişimi"*, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, 36.
- Çetin, H.** (2008). *Metin ve Sened Tenkîdi Açısından Meleğin Cenine Ruh Üflemesi ve Kaderini Yazması Hadisinin Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çimen, G.** Hafta Hafta Gebelik. [Erişim: 18.08.2024, <https://www.gonulcimen.dr.tr/hafta-hafta-gebelik/hafta-hafta-gebelik/>]
- Çimen, R.** (2023). *Kur'ân-ı Kerim'de Çocuk Hakları*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Erzincan.
- Çocukların Ceza Hukukundaki Yeri Ve Çocukların Korunması Anayasa** [Erişim: 12.08.2024, <https://www.anayasa.gov.tr/media/3626/akarca.pdf>]
- Demil, E.** (2019). *"Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu"*, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 5(2), s. 216-234.
- Demirci, M.** (2014). *"Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İslâm Hakları"*, *Tartışmalı İlmi Toplantı, Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları*, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdilâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe.** *el-Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, Dâru'l-Fikr, ts., c. 1-4

- Dirik, M.** (2012). İslâm Hukuku'nda Ceninin Mal Varlığı Hakları, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı:20, s. 230-232.
- Dölek, A.** (2009). İnsanın Yaşama Hakkının Korunmasının Dinî Dayanağı, içinde *İnsan Hakları ve Din Sempozyumu*, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale.
- Döndüren, H.** (1994). "Rüşd", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, c. 5, s. 515.
- Döndüren, H.** (1991), "Ashabü'l-Ferâiz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 3, s. 467-469.
- Dönmez, İ. K.** (2006). "İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi", M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, c. 1-4.
- Dönmez, İ. K.** (2006). "Nesep", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 32, s. 573-575.
- Dönmez, İ. K.** (2010). "Şüf'a", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 39, s. 248-249.
- Dönmez, İ. K.** (2011). "Temyiz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 40, s. 437-438.
- Duman, Z.** (1994). İslâm Ceza Hukukunda Cenin ve Çocuğun Hukukî Statüsü, *TDV Yayınları*, Ankara.
- Efendi, A. H.** (2022). "Teshîlu'l-Ferâiz", sadeleştirme ve notlar ekleyen. Orhan Çeker, Tekin Kitabevi, Konya.
- Ekşi, A.** (2020). İslâm Miras Hukukunun Çocukların Haklarını Korumadaki İşlevi, *XIV Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu "İslâm ve Çocuk"*, Şanlıurfa.
- Elkatmış, M.** (2021). Çocuk Hakları ve Eğitimi Bağlamında Ahlaki Öznenin İnşası, *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Çocuk*, haz. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (İzmir: Eser Yayın Kurulu).
- Engin, G.** (2007). *İslâm Hukuku Açısından Çocuğun Bakımı ve Yetiştirilmesinde Kadının Hak ve Sorumlulukları*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi S.B.E. Adana.
- Erdoğan, M.** (2010). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Eroğlu, S.** (2011). *İslâm Hukukunda ve Modern Hukukta Çocuk Hakları*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, Diyarbakır.

et-Taberistânî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî (1988). *et-Tefsîri'l-Kebîr* (Çev. Lütfullah Cebeci& Sadık Kılıç& Sadık Doğru), Ankara: Akçağ Yayınları.

Feyzli, H. T. (2016). *Feyzü'l Furkan*, Server Yayınları, İstanbul.

Gazzali, Ebû Hamid Hucetü'lislâm Muhammed b. Muhammed (1983). *İhyau ulumi'd-din*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.

Görgülü, Ü. (2018). *Fıkıhta Cenin Hukuku*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Görgülü, Ü. (2014). Koruyucu Aile Uygulamasının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 23, s. 45-58.

Görmez, M. (2020), *Hadislerle İslâm*, D.İ.B. Yayınları, İstanbul, c. 1-4.

Güleç, H. (2006). İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, c. 1-4.

Güler, Z. (2010). "Tahnîk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 39, s. 416-417.

Günay, H. M. (2012). "Vakıf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 42, s. 475-479.

Günay, M. (2008). "Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayrımı", Nûn Yayıncılık, İstanbul.

Halef, Ebû'l-Velîd Süleyman b. Bâcî. *el-Muntekâ Şerhu'l-Muvattâ*, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire, 1914.

Hamidullah, M. (2003). "İslâm Peygamberi" (çev.) Prof. Dr. Salih Tuğ, Ankara.

Heytemî, İbn H. *Tuhfetü'l-Muhtâc*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts, c. 9.

Hökelekli, Hayati. (1993). "Çocuk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, c. 8.

İbn Abidîn, Muhammad Emin (1984). *Reddü'l-Muhtâr aled-Dürri'l-Muhtâr*. İstanbul: Kahraman Yayınları, c. 5-10.

İbn Hazm Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd Zahiri. *el-Muhalla*, Beyrut, Dârü'l-Fikr, t.y.

İbn Kudame Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed (2015). *el-Muğnî*, (çev.) Alparslan Tunçer, İstanbul, c. 1-4.

İbn Rüşd Muhammed b. Ahmed (2008). *Bidâyetü'l-Müctehîd ve Nihâyetü'l- Muktesid*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, c. 1-4.

İsfahani, Ebû'l Kâsım el Huseyn b. Muhammed Ragıp (2010). *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, (trc.) Prof.Dr. Abdulbaki Güneş. Mehmet Yolcu, İstanbul.

İsfahani, Ebû'l Kâsım el Huseyn b. Muhammed Ragıp (2002). *Müfredatu Elfazi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davudi, Dımask, Dârü'l-Kalem; Beyrut, Dârü's-Samiyye.

İsrafilova, F. (2006). *Kur'ân'ın Anlatımıyla Aile Hayatı* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kandehlevi, M. Y. (1976). *Hadislerle Müslümanlık*, trc. Ahmet M. Büyükcınar, A. Ömer Tekin Mustafa Yalçın, İstanbul, c. 4.

Kanik, İ. (2020). Çocukların Eğitim ve Terbiyesinde Kur'ânî İlkelerin Yeri ve Önemi, *XIV Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu "İslâm ve Çocuk"*, Şanlıurfa.

Kara, S. (2020). Çocukların Dinî Duygularını Negatif Etkileyen Faktörler ve Bu Duyguların Geliştirilmesine Dair Bazı Çözüm Önerileri, *Uluslararası Mevlidi Nebi Sempozyumu Peygamberimiz ve Çocuk*.

Karaca, İ. (2023). *Kur'ân-ı Kerîm'in Çocuk Haklarına Bakışı*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Karahan Bayraktar, F. (2019). *Kur'ân'da Aile*, DİB Yayınları, Ankara, 2. Baskı.

Karaman, H. (1991), Asabe, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 3.

Karaman, H. (2011). *İslâm Hukuku Açısından Günümüz Meseleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Karaman, H. (2006). *İslâm'da Kadın ve Aile*, Ensar Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Karaman, H. (1996). *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul, c. 1-3.

Karaman, H. (2020). *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, c. 1-3.

Kassani, A. (1986). *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Kaşıkcı, O. (2007). "Radâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi* İstanbul, c. 34, s. 384-385.

- Kato, M. M.** (2015). *İslâm'da Küçüklerin Hukuku (Üsrûşeni'nin Ahkâmı's Sığâr Örneği)*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İslâm Hukuku Bilim Dalı, İstanbul.
- Keleş, E.** (2021). *Hız. Peygamber'in (s.a.v.) Hadislerinde Çocuk Hakları*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kesgin, H.** (2019). *İslâm'da Çocuk Koruma*, Kitabı Yayınevi, İstanbul.
- Kırcal, Ş.** (2024). *Kur'ân'da Aile İçi Eğitim*, Vuslat Dergisi, sayı:276.
- Koca, F.** (1999). "İbadet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 19, s. 240-241.
- Kocatepe, K.** (2014). Hamileliğin başlaması-Gebelikte ilk evreler. [Erişim: 08.07.2024, <https://www.hurriyet.com.tr/aile/yazarlar/kagan-kocatepe/hamileligin-baslamosi-gebelikte-ilk-evreler-374685>]
- Koçak, M.** (1996). "Ğurre", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 14, s. 211-212.
- Köse, S.** (2008). "Rüşd", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 35, s. 298-299.
- Kur'ân Araştırmaları Grubu**, Bir Çiğnemlik Et Parçası [Erişim: 12.07.2024, <https://www.mucizeler.com/bir-cignemlik-et-parcasi/>]
- Kur'ân ve Sünnette Bilimsel Mucizeler Komisyonu**, (çev.) Muhammet Öztürk, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Embriyoloji*, Dar Jeyad Yayınevi, ts.
- Kurt, C.** (2020). "Anne Sütüne ve Emzirmeye Genel Bakış", *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 12(1), s. 20-25.
- Kurt, S. L.** (2016). *Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, (36), s. 99-127.
- Kurtubî, Ebi Abdillâh Muhammed b. Ahmed** (2001), "*el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*", Buruc Yayınları, İstanbul.
- Kutan, S.** (Kasım 2022). *Yetim ve Kimsesiz Çocuklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Türk Hukukunda ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları, Ankara, 19(20), s. 94-96.
- Kuzat, M. Ş.** (2002). "Cenine Ruh Ne Zaman Verilir?" (Çev.) Ekrem Keleş, *Diyanet İlmi Dergi*, c. 38(2), s. 107-128.

- Makdisi, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudame** (2015). “*el Muğni*”, (çev.) Alparslan Tunçer, Polen Yayınları, İstanbul, c. 1-4.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd** (2005)., “*El-İhtiyar Li-Ta'lili'l-Muhtar*”, (Çev. Mehmet Keskin), Hikmet Neşriyat Yay., İstanbul.
- Mutçalı, S.** (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.
- Nevevî, İmam Hatip eş- Şirbini** (2015). *Muğni'l Muhtâc Minhâcü't- Tâlibin Şerhi Delilleriyle Büyük Şafî Fıkhi*, Trc. Soner Duman, Mirac Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Ortaç, G.** (2018). *İslâm Hukukunda Anne-Baba Hakları ve Sorumlulukları*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öz, A.** (2020). Hak ve Sorumluluk Bağlamında Kur'ân'da Ebeveyn-Çocuk İlişkisi, *XIV Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu İçinde “İslâm ve Çocuk”*, Şanlıurfa.
- Özcan, A.** (1996). “Güreş”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 14, s.317-318.
- Özdemir, E.** (2019). “İslâm'da Süt Akrabalığı ile İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi” *DİB Araştırma Makalesi*, (2), s. 15-32.
- Özdemir, Ö.** (2020). Çocuk Eğitiminde Nebevi İlkeler, *XIV Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu İçinde “İslâm ve Çocuk”*, Şanlıurfa.
- Özer, E.** (2023). *Hanefî ve Şafî Mezhepleri Çerçevesinde İslâm Hukukunda Nesep*, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, Konya.
- Özkale Okyay, D.** Gebelik ve Doğum Hafta Hafta Bebek Gelişimi. [Erişim: 20.08.2024, <https://www.duyguozkaleokyay.com/detail/84/hafta-hafta-bebek-gelisimi>]
- Öztürk, A.** (2017). “Çocuk Hakları ve Eğitimine Psikolojik Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 18(33), s. 429-45.
- Paçacı, İ.** (2007). Klonlama ve Kök Hücre Çalışmalarının İslâm Dini Açısından Değerlendirilmesi, *Usûl: İslâm Araştırmaları*, (7), s. 35-60.
- Radnî, S. E.** (2020). Doğumun İlk Haftasında Bebek İle İlgili Hükümler, (çev.) Abdulkadir Şanalmiş, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 35, (s. 679-702).

- Remli, Ş.** *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. Kahire: Matbaatü'l-Bâbî el-Halebî, c. 7.
- Qayoomi, A.** (2017). *Afganistan Medeni Hukuku'nda Çocuk Haklarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Sağlam, İ.** (2002). Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt: 11, Sayı:2, s. 167-190.
- Sarı, N.** (2021). Çocukların Yedi Günlükken Sünnet Edilmesine Yönelik Hadislerin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, c. 7.
- Sarıçam, İ.** (1999). *İslâm Hukukunda Çocuk Hakları*. Diyanet İlmi Dergi 35/4, s. 27-35.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed** (1985), *el-Mebsût*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1-20.
- Smith, A.** (1972). *İnsan Yapısı ve Yaşamı*. (Çev.) Erzen Onur, Nida Tektaş, İstanbul.
- Soysaldı, M.** (2020). Hz. Peygamber'in Öğretilerinde Çocukların Anne-Baba Üzerindeki Hakları. *DİB Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu*, İzmir.
- Şafîî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs** (1990). *el-Umm* (Çev. Musa Özdemir). İstanbul: Buruc Yayınları, c. 1-4.
- Şahin, Harun.** (2019). Kur'ân'da Aile İçi Eğitim: Lokman Sûresi Örneği. *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 14, sayı: 22.
- Şentürk, L., Yazıcı, S.** (2013), *İslâm İlmihali*. D.İ.B. Yayınları, Ankara.
- Şimşek, S.** (2020). *İslâm Hukukunda Miras ve Cenin*. İstanbul, Fecr Yayınları.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr.** 2001). *Câmiu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-Fikr, c. 8-18.
- Tarhan, İ.** 1 haftalık ve 2 haftalık gebelik. [Erişim: 18.08.2024, <https://www.irfantarhan.com/hafta-hafta-gebelik-1-hafta/>]
- Tatar, C.** (2018). İslâm Hukukundaki Hidâne Müessesesinin Günümüz Uygulaması ile Mukayesesi. *KADEM, Kadın Araştırmaları Dergisi*, IV.
- T.C. Anayasa,** Çocukların Ceza Hukukundaki Yeri Ve Çocukların Korunması [Erişim: 12.08.2024, <https://www.anayasa.gov.tr/media/3626/akarca.pdf>]

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Çocuk” Maddesi, [Erişim:12.08.2024, <https://sozluk.gov.tr/>]

Türk Medeni Kanunu. No. 4721. 2001. [Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>]

Tütün, S. (2012). Kur’ân’ın Çocuk Haklarına Bakışı. *Kur’ân’da Aile Sempozyumu*, İzmir.

Uçatlı, A. (2009). *İslâm Hukukunda Cenine Müdahalenin Hükümü*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul.

UNİCEF Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, [Erişim: 12.08.2024, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dairs%C3%B6zle%C5%9Fme>]

Uzunpostalcı, M. (1993). “Cenin”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 7, s. 369-370.

Üsruşenî, M. M. (1984). *Câmiu Ahkâmu’s-Sığâr*. trc. İbrahim Canan, İstanbul.

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, Çocuk Hakları. [Erişim: 28.08.2024, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ocuk_haklar%C4%B1#Tarih%C3%A7e]

Yavuz, C. (2012). *İslâm Hukukunda Cenin ve Miras Hakkı*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 70/1-2, s. 199–215.

Yazır, E. H. (2021). *Hak Dini Kur’ân Dili*. Haz. Asım Cüneyd Köksal & Murat Kaya, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, c. 1-6.

Yerçok, Y. (2019). Hafta Hafta Gebelik, [Erişim: 20.08.2024, https://www.dryesimyerçok.com/hafta-hafta-gebelik/#1_ve_2_HAFTA]

Yıldırım, D. A. (2016). *Kur’ân’a Göre İnsanın Yaratılışı*. Çimke Yayınevi, Konya.

Zebidi, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. (1975). “*Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamus*”, thk. İbrahim Terzi, Beyrut: Daru'l-Fikr, c. 1-20.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (2017), *Keşşâf Tefsiri*. (Çev. Prof. Dr. Abdulaziz Hatip). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, c. 2.

Zorlu, S. E. (2013). Günümüz ve İslâm Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21/2.

Zuhaylî, V. (1996). *el-Fıkhu'l İslamî ve Edilletuhu*. Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, c. 1-9.